Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры

Грыгаровіч Я.Д.,
Смолік А.І., Рагачова Л.М.

ПАДРЫХТОЎКА КАДРАЎ КУЛЬТУРЫ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ: СУЧАСНЫ СТАН І ПЕРСПЕКТЫВЫ

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Мінск 2001

Інв. 319 961

УДК 008:37(476)"312"/."313"
ББК 71.4(4Беи)р
Г 917

Рэцэнзенты:

Я.С.Яскевіч, *доктар філасофскіх навук, прафесар*
М.Г.Агурцоў, *доктар педагагічных навук, прафесар*

Грыгаровіч Я.Д., Смолік А.І., Рагачова Л.М.

Г917 Падрыхтоўка кадраў культуры ў Рэспубліцы Беларусь: сучасны стан і перспектывы.— Мн.: Бел. дзярж. ун-т культуры, 2001.— 158 с.

ISBN 985-6579-48-1

Кніга з'яўляецца вынікам даследаванняў па рэспубліканскай навуковай праграме "Культура". У ёй аналізуецца існуючая сістэма падрыхтоўкі кадраў для ўстаноў культуры і прапануюцца перспектыўныя кірункі па фарміраванні кадравага патэнцыялу РБ у галіне культуры. Аўтары распрацавалі канцэпцыю культуралагічнай адукацыі, якая прапанавана ў якасці асновы для падрыхтоўкі спецыялістаў у гэтай галіне.

Для навукоўцаў, работнікаў органаў Міністэрства культуры краіны.

ББК 71.4(4Беи)р

ISBN 985-6579-48-1

© Я.Д.Грыгаровіч,
А.І.Смолік, Л.М.Рагачова, 2001

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКІ

ПРАДМОВА

Дынамічнасць працэсаў, якія ахапілі ўсе ўзроўні жыццядзейнасці сучаснага грамадства, асабліва глыбока закранула сацыякультурную сферу. Праблемы вольнага часу, яго паўнацэннае выкарыстанне з пункту гледжання гарманізацыі як самой асобы, яе ўнутранага свету, так і ўзаемаадносін з грамадскімі і дзяржаўнымі структурамі ў сваёй глыбіннай сутнасці ўзаемазвязаны з разуменнем сэнсу чалавечага існавання. Менавіта сфера вольнага часу дае чалавеку магчымасці для самаўдасканалення, раскрыцця сваіх здольнасцей, фарміравання ўласнага ўкладу жыцця і ў канчатковым выніку для самарэалізацыі.

Логіка развіцця нашага грамадства прывяла да прынцыповай змены падыходаў, якія склаліся ў ранейшыя перыяды. Успрыманне культурнай дзейнасці як запраграміраванай і арыентаванай на агульнадзяржаўныя ідэалы мэтанакіраванай асветніцкай работы, у якой асобе з яе непаўторным духоўным светам адводзілася роля спажыўца дазіраваных і выверaных з пазіцый пануючай ідэалогіі грамадства культурных з'яў і каштоўнасцей, канула ў мінулае. Антыгуманістычны характар падобнай палітыкі звужаў поле для рэалізацыі каштоўных стваральных ініцыятыў, абмяжоўваў магчымасці культурна-творчай дзейнасці чалавека, прыводзіў яе да уніфікацыі.

Адмаўленне ад прапагандысцкага падыходу ў практыцы культурнага развіцця грамадства, пераарыентацыя яго на экзістэнцыяльныя жыццёвыя патрэбнасці чалавека раскрываюць шырокія перспектывы для ўзбагачэння духоўнага патэнцыялу, стымулявання ініцыятывы і самадзейнасці як розных сацыяльных груп, так і грамадства ў цэлым.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Разам з тым аналіз сучаснага стану сацыякультурнай сферы рэспублікі сведчыць аб крызісных з'явах у яе развіцці. У наш час у практыцы дзейнасці ўстаноў вольнага часу выявілася небяспечная тэндэнцыя да скарачэння іх агульнай колькасці. Сярод важнейшых прычын гэтай з'явы —эканамічная нерэнтабельнасць зместу ўстаноў для правядзення вольнага часу ў маланаселеных пунктах, адмаўленне ад фінансавання іх з боку мясцовых адміністрацыйна-гаспадарчых органаў, мізэрнасць сродкаў, якія выдаткоўваюцца на сацыякультурную сферу, і недахоп кваліфікаваных, падрыхтаваных на ўзроўні сучасных патрабаванняў кадраў. Цалкам заканамерна, што дадзеныя абставіны негатыўна ўздзейнічалі на змястоўны аспект і сістэмнасць правядзення мэтанакіраванай дзяржаўнай культурнай палітыкі. Вольны час як важная частка жыццядзейнасці чалавека, яго самарэалізацыі і самасцвярджэння стаў страчваць свой агульнагуманістычны змест, саступаючы месца аблегчаным, далёкім ад сапраўднай культурнай насычанасці відам і формам.

Разам з тым аналіз даных 2000 г. сведчыць аб некаторых новых станоўчых тэндэнцыях у развіцці ўстаноў культуры ў рэспубліцы. Вялікую папулярнасць у апошні час атрымалі Дамы (цэнтры) народнай творчасці, народных рамёстваў і інш. Часткова яны адкрываюцца на базе клубных устаноў, якія дзейнічалі раней, але нямала прыкладаў і абсалютна новых структур.

Значную цікавасць у насельніцтва выклікаюць сёння выяўленчае і харэаграфічнае мастацтвы, і гэта можна адзначыць як устойлівую тэндэнцыю, якая таксама павінна быць улічана пры вызначэнні палітыкі фарміравання кадравага патэнцыялу галіны.

Існуюць новыя, цікавыя тэндэнцыі, якія вызначыліся ў апошні час, у пашырэнні спектра дзейнасці бібліятэчных установ. Яны ўсё больш бяруць на сябе функцыі бібліятэк-музеяў, бібліятэк-клубаў, што вымушае ставіць пытанне аб магчымасці атрымання бібліятэкарамі дадатковай кваліфікацыі праз сістэму перападрыхтоўкі.

Страта дасягнутых раней пазіцый з'яўляецца вынікам непрадуманасці некаторых шляхоў рэарганізацыі, адмаўлення ад пазітыўнага вопыту, які складваўся на працягу дзесяцігоддзяў, а таксама непадрыхтаванасці работнікаў сферы культуры і мастацтва да таго, каб вызначыць жыццяздольныя формы арганізацыі культурна-творчай дзейнасці мас і мадыфікаваць іх у адпаведнасці з патрабаваннямі часу. Нельга не пагадзіцца з тым, што неадэкватны сучаснасці ўзровень падрыхтоўкі работнікаў сферы культуры і мастацтва (а па даных статыстыкі больш за 50% работнікаў устаноў вольнага часу складаюць людзі сталага ўзросту, якія атрымалі дыплом спецыяліста яшчэ ў дапērабудовачны перыяд) не толькі зніжае сацыяльную і духоўную значнасць вольнага часу, але і ператварае яго ў грамадска небяспечны механізм, які таіць у сабе непрадказальныя праявы антысацыяльнай накіраванасці.

Узнікла неабходнасць у пераацэнцы і рэарганізацыі зместу і структуры культурна-адпачынкавай сферы, пераасэнсаванні функцый розных культурных устаноў. Стрыжнёвым напрамкам дзейнасці ўстаноў сацыякультурнай сферы павінна стаць сцвярджэнне прыярытэтнасці інтарэсаў чалавека, прызнанне яго вышэйшай каштоўнасцю ў процівагу тэхнакратычнаму падыходу, які панаваў многія дзесяцігоддзі. Папярэдняя абсалютызацыя сацыяльна-функцыянальнага падыходу да разумення сутнасці чалавека, якая вызначае важнасць

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

яго прыналежнасці да той або іншай сацыяльнай групы. прыводзіла да маніпуляцыі духоўным патэнцыялам асобы. дэгуманізацыі яе каштоўнасных арыентацый. Падобная канцэптуальная пазіцыя абмяжоўвала свабоду творчай дзейнасці. звужала магчымасці ў стварэнні духоўнай апоры сваёй жыццёвай стратэгіі, што садзейнічала паглыбленню крызіснай сітуацыі ў грамадстве.

Як практыка, так і сацыялагічныя даследаванні сведчаць, што на сённяшні дзень у рэспубліцы няма адзінай прадуманай праграмы падрыхтоўкі спецыялістаў для розных галін народнай гаспадаркі, і ў прыватнасці для сферы культуры і мастацтва.

Калі прапанаваная намі канцэпцыя падрыхтоўкі кадраў у пэўнай ступені дапаможа ў распрацоўцы такой праграмы, аўтары палічаць сваю задачу выкананай.

Выказваем падзяку дацэнтам БДУ культуры І.Л.Когану і А.У.Пазнякову за арганізацыйную дапамогу ў падрыхтоўцы кнігі да выдання.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Глава 1
СФЕРА КУЛЬТУРЫ І ПРАБЛЕМЫ ЯЕ КАДРАВАГА ЗАБЕСПЯЧЭННЯ

1.1. Сутнасць паняцця "культура"

Да сённяшняга дня не існуе адзінага падыходу да разумення паняцця "культура". На ўзроўні штодзённай свядомасці яно звужаецца да мастацкага пласта чалавечай дзейнасці (мастацкая культура), этычнага боку (маральная культура) або паводзінскіх асаблівасцей чалавека (культура паводзін), характарыстыкі функцыянавання сацыяльных інстытутаў і часцей за ўсё асацыіруецца з інтэлігентнасцю, адукаванасцю і выхаванасцю. Прынятыя публіцыстычныя штампы "навука і культура", "навіны культурнага жыцця" сведчаць аб няправільным уяўленні аб аб'ёме гэтага паняцця і звядзенні яго да сумы каштоўнасцей.

Не меншыя разыходжанні ў поглядах сярод культуролагаў і антраполагаў. Лэслі А.Уайт, вядучы амерыканскі вучоны ў гэтай галіне, пісаў, што кожны разумее тэрмін "культура" па-свойму. "Для адных культура — навучаемыя паводзіны. Для другіх — не паводзіны самі па сабе, а іх абстракцыя. Для адных антраполагаў каменныя сякеры і керамічныя сасуды — культура, для другіх ні адзін матэрыяльны прадмет такім не з'яўляецца. Адны мяркуюць, што культура існуе толькі ў свядомасці людзей, другія лічаць культурай толькі прадметы, якія ўспрымаюцца дотыкам, і з'явы знешняга свету". Некаторыя антраполагі ўяўляюць культуру сукупнасцю ідэй, або разумеюць "культуру як абарончы механізм фізічнага свету", або "як сукупнасць складаючых..." [69, с.227].

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Вычарпальная характарыстыка дэфініцыі "культура" яшчэ больш ускладнілася за апошнія дзесяцігоддзі з прычыны ўвядзення культуралогіі і антрапалогіі ў вучэбныя планы вышэйшых навучальных устаноў Еўропы і з'яўлення мноства не толькі філасофскіх, але і педагагічных, мастацтвазнаўчых, прыкладных культуралагічных прац.

Відавочна, што вытокі слова "культура" — у паняцці "культ". Рускі філосаф М.Бярдзяеў пісаў: "Культура нарадзілася з культу, вытокі яе сакральныя" [3, с.248]. М.Рэрых трактаваў яе як ушанаванне святла ("культ" — ушанаванне, "ур" — святло). Часцей за ўсё слова "культура" разглядаюць як вытворнае ад лацінскага "cultura" — апрацоўваць, даглядаць — і звязваюць з апрацоўкай зямлі (cultura agri) і прадуктаў прыроды, вынікаў і плёну чалавечай працы. Нямецкім філосафам В.Вундтам слова "культура" перакладаецца як *клопат, паданне высакароднасці* жыццю і пашыраецца на духоўную творчасць людзей, абазначаючы дасведчанасць, адукаванасць, выхаванасць чалавека.

А.Крэбер і К.Клакхан падлічылі, што з 1871 г. па 1917 г. дадзена толькі сем азначэнняў, за наступныя трыццаць гадоў — яшчэ сто пяцьдзесят сем. А.Моль у кнізе "Сацыядынаміка культуры" (1968) налічыў ужо дзвесце пяцьдзесят азначэнняў, цяпер іх колькасць падвоілася. Гэта сведчыць, па-першае, пра вялікую цікавасць прадстаўнікоў сацыяльна-гуманітарных навук да даследавання дадзенага феномена. Па-другое — пра шырокі спектр і разнастайнасць з'яў, якія складаюць паняцце культуры, па-трэцяе — пра высокі ўзровень абстракцыі, на якім адбываецца яго асэнсаванне. Акрамя таго, гэта сведчыць таксама аб рознасці метадалагічных падыходаў і разнапланавасці навук, якія спрабуюць вывучаць гэтую з'яву.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Сучасная гісторыя паняцця "культура" пачынаецца з канца XVIII ст. і звязваецца з імёнамі выдатных асветнікаў, пераважна нямецкіх, якія далі новае жыццё гэтаму паняццю, адкінуўшы "agri" і іншыя залежныя словы (культура паводзін, культура мыслення). Іаган Готфрыд Гердэр трактаваў культуру як гістарычную ступень удасканалення чалавецтва, абумоўленую развіццём навук і асветы. Імануіл Кант разумеў пад культурай дасканаласць розуму і разглядаў яе як свабоду духу; Вільгельм фон Гумбальт лічыў, што з дапамогай навукі і рамёстваў культура кіруе прыродай.

Фармулёўка культуры англійскім этнографам Эдуардам Б.Тайларам лічыцца першым навуковым азначэннем: "Культура, або цывілізацыя ў шырокім этнаграфічным сэнсе, складаецца ў сваім цэлым з ведаў, вераванняў, мастацтва, маральнасці, законаў, звычаяў і некаторых іншых здольнасцей і звычак, засвоеных чалавекам як членам грамадства" [58, с.18].

Распрацоўка сучаснай тэорыі культуры звязана з імёнамі еўрапейскіх філосафаў О.Шпенглера, антраполагаў Б.Маліноўскага, А.Радкліф-Браўна, К.Леві-Строса, культуролагаў і гісторыкаў Л.Уайта, Д.Мёрдака, А.Тойнбі, А.Кробера, А.Кафаны, П.Сарокіна і інш.

Глыбокая распрацоўка паняцця "культура", прадметнае выкладанне пытанняў функцыянавання культуры, узаемасувязі элементаў, якія яе складаюць, абагульненне працэсаў духоўнай дзейнасці, а таксама разгляд духоўнага аспекту любой дзейнасці прадстаўлены ў працах А.І.Арнольдава, Э.А.Балера, С.С.Баценіна, Я.А.Вавіліна, У.Я.Давідовіча, Ю.А.Жданава, В.В.Жураўлёва, В.Г.Іоўчука, С.М.Іконнікавай, А.С.Карміна, В.М.Мяжуева, Э.А.Арловай, В.М.Розіна, В.С.Сцёпіна, В.Б.Чурбанава, А.Я.Фліера, Б.Д.Якаўлева і многіх іншых даследчыкаў.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У філасофскай літаратуры пакуль няма адназначна прынятага разумення складанага і поліфункцыянальнага феномена культуры. У працах В.А.Бабахава, У.С.Біблера, М.С.Кагана, Л.Н.Когана, М.І.Крукоўскага, С.П.Мамантава, Р.Я.Мінянкова, Э.У.Сакалова, І.Я.Чучайкінай і іншых зроблена спроба групоўкі розных дэфініцый культуры.

Культура вызначаецца як гістарычна пэўны ўзровень развіцця грамадства, творчых сіл і здольнасцей чалавека, выяўлены ў тыпах і формах арганізацыі жыццядзейнасці людзей, а таксама ў ствараемых імі матэрыяльных і духоўных каштоўнасцях. У больш вузкім сэнсе культура — гэта сфера духоўнага жыцця людзей, якая ўключае вынікі дзейнасці, чалавечыя сілы і здольнасці, рэалізуемыя ў ёй (веды, уменні, узровень інтэлекту, светапогляд, маральнае і эстэтычнае развіццё, спосабы і формы зносін).

Расійскі вучоны В.М.Мяжуеў, разглядаючы дзве формы існавання культуры — знешнюю і ўнутраную, адзначае, што галоўнае ў культуры — гэта яе другі, унутраны бок. Ён лічыць, што “сапраўдным зместам культуры аказваецца працэс пастулальнага гістарычнага развіцця чалавечых сіл і здольнасцей, які знаходзіць сваё знешняе і непасрэднае выяўленне ва ўсім багацці і разнастайнасці ствараемай людзьмі прадметнай рэчаіснасці” [37, с.7]. Праўда, далей В.М.Мяжуеў ураўноўвае гэтыя дзве формы па іх значэнні і робіць выснову: “Культура, набываючы форму прадмета, які знаходзіцца ў спакоі, або неспакойную форму актыўнай чалавечай дзейнасці, аказваецца тым самым працэсам грамадскага развіцця і фарміравання чалавечай асобы” [37, с.9].

Супярэчлівасць дадзеных азначэння і высновы заўважана філосафам Л.Н.Талызінай і дапоўнена

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

дзейнасным падыходам да фармулёўкі паняцця культуры, разглядаемай ёй як працэс фарміравання і рэалізацыі сутнасных сіл чалавека, спосабы і формы раскрыцця іх ва ўсіх відах чалавечай дзейнасці, яе выніках. У лагічным і сэнсавым планах аўтар акцэнтуе ўвагу на працэсуальнасці разумення культуры як дзейнасці, а не толькі сукупнасці выпрацаваных каштоўнасцей; падкрэслівае таксама менавіта чалавечы характар гэтай дзейнасці, г.зн. носьбітам культуры можа быць толькі грамадскі суб'ект ва ўсім багацці сваіх сувязей і адносін [59, с.41].

Вядомы расійскі даследчык Э.А.Арлова падрабязна апісвае значэнне паняцця ў сучасных сацыягуманітарных ведах, сферы яго функцыянавання і спосабы засваення асобай: «Катэгорыя "культура" абазначае змест грамадскага жыцця і дзейнасці людзей, якія ўяўляюць сабой біялагічна не наследуемыя, штучныя, створаныя людзьмі аб'екты (артэфакты). Пад культурай разумеюцца арганізацыйныя сукупнасці матэрыяльных аб'ектаў, ідэй і вобразаў; тэхналогій іх вырабу і аперыравання імі; устойлівых сувязей паміж людзьмі і спосабаў іх рэгулявання, ацэначных крытэрыяў, якія ёсць у грамадстве. Гэта створанае самімі людзьмі штучнае асяроддзе існавання і самарэалізацыі, крыніца рэгулявання сацыяльных узаемадзеянняў і паводзін» [40, с.20]. Такім чынам, культуру можна вызначыць як непрыроднае асяроддзе, надбудову над ім, створаную чалавечымі намаганнямі, розумам, духоўнай дзейнасцю, — "ноосферу", паводле рускага генія У.Вярнадскага.

Блізка да гэтага сэнсу вызначае культуру А.Я.Фліер — "як сукупнасць штучных парадкаў і аб'ектаў, створаных людзьмі ў дадатак да прыродных, завучаных формаў чалавечых паводзін і дзейнасці, набытых ведаў,

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКІ

вобразаў самапазнання і сімвалічных абазначэнняў навакольнага свету" [28, с.203].

У сучаснай культуралогіі культуру разумеюць як нешта адметнае ад прыроды, тое, што перадаецца па традыцыі сродкамі мовы і сімвалаў, практычнага вывучэння і непасрэднай пераймальнасці, а не біялагічнага наследавання. Мовай культуры звычайна называюць тыя сродкі, веды, сімвалы, тэксты, формы, якія дазваляюць людзям арыентавацца ў прасторы культуры і ўступаць адзін з адным у камунікатыўныя сувязі.

Мова культуры — гэта універсальная форма асэнсавання рэальнасці, у якую арганізуюцца ўсе зноў узнікаючыя або ўжо існуючыя ўяўленні, успрыманні, паняцці, вобразы і іншыя падобныя сэнсавыя канструкцыі (носьбіты сэнсу). Такім чынам, усё гэта — сродак разумення паміж людзьмі і народамі.

Праблема разумення даволі актуалізуецца ў апошнія гады XX ст. Лакальныя канфлікты, этнічныя войны, рэлігійная і расавая нецярпімасць працягваюцца, нягледзячы на рост адукацыі, тэхнічных ведаў, новых інфармацыйных тэхналогій. Абвастрэнне геапалітычнай і грамадска-палітычнай сітуацыі, супярэчнасці, якія пранізваюць чалавецтва, "распадзенне сувязі часоў" (Г.Г.Гадамер), па сутнасці, вядуць да змены тыпаў культуры, парушэння звыклых паняційных сувязей паміж нацыямі і народамі, рэгіёнамі і пакаленнямі. Праблема мовы культуры — гэта праблема разумення, праблема эфектыўнасці культурнага дыялога як па вертыкалі, гэта значыць дыялога паміж культурамі розных эпох, так і па гарызанталі, гэта значыць дыялога розных культур, існуючых адначасова, паміж сабой.

Мова, з'яўляючыся "праблемай сэнсу культуры", сінтэзуе сацыяльныя, культурна-гістарычныя,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

псіхалагічныя, эстэтычныя аспекты жыцця чалавека. Але дзеля таго каб падзея культуры стала яе з'явай, яна павінна быць пераведзена ў тэкст. Значыць, мова ўяўляе ядро сістэмы культуры, менавіта пры дапамозе яе чалавецтва засвойвае каштоўнасці, ацэнкі, уяўленні, усё тое, што вызначае карціну свету. Такім чынам, мова культуры — гэта спосаб захоўвання і перадачы культуры ад пакалення да пакалення (Н.Г.Багдасар'ян).

Асобае значэнне валодання мовай культуры ў тым, што яно дазваляе чалавеку ўключыцца ў культурны кантэкст, усвядоміць сваё месца ў ім, зарыентавацца ў складаных і дынамічных сацыякультурных працэсах. І чым вышэй узровень валодання мовай культуры, чым больш шырокі і разнастайны дыяпазон ведаў, уяўленняў аб культуры, тым вышэй здольнасць чалавека да ўспрымання і гармоніі з навакольным светам, таму што мовы — гэта іерогліфы, у якія чалавек умяшчае свет і сваё ўяўленне. Праз разнастайнасць моў для нас адкрываюцца багацце свету і разнастайнасць таго, што мы спазнаем у ім, і чалавечае быццё робіцца для нас шырэйшым, паколькі мовы ў выразных і дзейсных рысах даюць нам розныя спосабы мыслення і ўспрымання.

Мова ўвасабляе ўсе асновы культуры: прадукт культуры, яе структурны элемент, умовы развіцця. І натуральныя (французская, беларуская і інш.), і штучныя (мовы навукі, умоўных сігналаў, знакаў, сімвалаў), і другасныя (камунікатыўныя структуры — міф, рэлігія, мастацтва) мовы ёсць спецыфічны знакавы спосаб фіксацыі, захавання, перапрацоўкі і трансляцыі культурнай інфармацыі.

Складанасці выклікаюць разуменне структуры і іерархічныя ўзроўневыя падзелы культуры. Усталяваным у навуцы можна лічыць падзел на культуру матэрыяльную

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

і духоўную. Як правіла, у якасці крытэрыю разглядаецца канчатковы прадукт, атрыманы ў выніку чалавечай дзейнасці па аналогіі з відамі вытворчасці (напрыклад, у працах У.Я.Давідовіча, Ю.А.Жданава, Э.У.Сакалова і інш.). Так, да матэрыяльнай культуры адносяць рэчы, прылады, веды, якія з'яўляюцца прадуктамі матэрыяльнай вытворчасці або абслугоўваюць матэрыяльнае жыццё грамадства. А да духоўнай культуры належаць прадукты духоўнай вытворчасці, змест формаў грамадскай свядомасці, эстэтычныя каштоўнасці, выяўленыя сродкамі мастацтва.

Разгляд праблемы культуры, перш за ўсё духоўнай, часта звязваецца з праблемай развіцця і ўдасканалення патрэбнасцей асобы. Гэтая псіхалагічная ўласцівасць настолькі звязана з узроўнем развіцця грамадства, што ўся гісторыя чалавецтва фактычна пацвярджае, што аб'ём так званых першых жыццёвых патрэбнасцей і спосаб іх задавальнення практычна залежаць ад стану культуры грамадства і яе праламлення на ўзроўні канкрэтнага індывіда. Філосаф Э.В.Ільянкоў сцвярджае, што "чалавечую асобу можна з поўным правам разглядаць як адзінкавае ўвасабленне культуры, гэта значыць усеагульнага ў чалавеку" [18, с.280].

Культуры адводзіцца важная роля аднаго з дэтэрмінантаў спосабу жыцця чалавека, надання высакароднасці яго патрэбнасцям. Многія даследчыкі падкрэсліваюць дыялектычную сувязь паміж актуальным станам духоўнай культуры і спосабам жыцця людзей, паміж каштоўнасным аспектам культурнай дэтэрмінацыі, з аднаго боку, і выніковасцю працэсу пранікнення духоўных каштоўнасцей у індывідуальнае быццё — з другога. Праявай духоўнай культуры ў структуры спосабу жыцця выступае культура патрэбнасцей і

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

спажывання (гл., напрыклад, М.В.Іванчук, В.П.Мацяшоў, В.І.Талстых і інш.). Так, прызнаючы важнасць разгляду праблемы культуры патрэбнасцей і спажывання, філосаф М.В.Іванчук мяркуе, што "культура спажывання — такая ж неад'емная частка духоўнай культуры, як і культура маральная, эстэтычная", што яна "з'яўляецца мерай і спосабам рэалізацыі сутнасных сіл чалавека... накіравана на ўсебаковае развіццё асобы..." [17, с.23—24].

Аднак наступны аналіз не зусім поўна адлюстроўвае функцыі абодвух феноменаў; відаць, зводзіць выхаванне чалавека толькі да фарміравання арганічнай сістэмы патрэбнасцей не зусім правільна. Гаворка павінна ісці аб адпаведнасці патрэбнасцей канкрэтнага чалавека сукупнасці духоўных каштоўнасцей грамадства, аб "акультурванні" патрэбнасцей, таму што пра далучэнне асобы да багаццяў культуры мы можам меркаваць па яе патрэбнасцях. Яны выяўляюцца як матывы дзейнасці і ўчынкаў: культура спажывання — гэта праекцыя за межы ўнутранага свету чалавека.

У сувязі з гэтым актуалізуюцца праблемы кіравання асобай сваімі жаданнямі, патрэбнасцямі, умення надаваць ім сацыяльна прымальную форму, бо імкненне да неадкладнага задавальнення патрэбнасцей, якое аб'ектыўнае нават на самым высокім узроўні развіцця вытворчасці, не можа быць адразу рэалізавана і прывядзе да адмоўных эмоцый, незадаволенасці, песімізму, зніжэння жыццёвага тонусу, можа нанесці непапраўны ўрон развіццю асобы.

Патрабавальнае стаўленне да сваіх патрэбнасцей, уменне вызначыць ступень іх надзённасці, спалучэнне індывідуальных запатрабаванняў з грамадскімі, выбар сродкаў іх рэалізацыі характарызуюць унутраныя якасці чалавека, глыбіню яго выхаванасці, таму што структура

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

патрэбнасцей, іх сацыяльная скіраванасць вызначаюцца аб'ёмам і якасцю засвоеных чалавекам культурных каштоўнасцей.

Працэс фарміравання культуры чалавека з'яўляецца бясконцым працэсам станаўлення, самавыяўлення, індывідуалізацыі асобы. Чым вышэй духоўнае развіццё асобы, тым больш актыўным з'яўляецца яе стаўленне да культурнага асяроддзя. Паводле пераканання акадэміка Д.С.Ліхачова, культурнае асяроддзе неабходна чалавеку для яго духоўнага і маральнага жыцця, для яго "духоўнай аседласці", маральнай самадысцыпліны і сацыяльнай актыўнасці.

Падзел культуры на матэрыяльную і духоўную, безумоўна, адносны і мае абмежаванае значэнне ў гнасеалагічным аспекце. Пры разглядзе гэтага члянення ў анталагічным рэчышчы заўсёды аказваецца, што матэрыяльнае ўвасабляе ідэальную мэту, гэта значыць мае духоўны аспект, а ўсе духоўныя каштоўнасці, у сваю чаргу, прадстаўлены ў той або іншай матэрыяльнай абалонцы, але яны служаць пэўнай асновай, крытэрыем вызначэння структуры культуры. Аднак некаторыя вучоныя наогул адмаўляюць наяўнасць матэрыяльнай культуры, разглядаючы яе як нейкае прадметнае ўвасабленне ідэальнага ўяўлення аб навакольным асяроддзі, або лічаць, што размежаванне матэрыяльнай і духоўнай культур знаходзіцца ў сферы ўсведамлення чалавекам таго, якую патрэбнасць задавальняе дадзены прадмет або від дзейнасці.

Вычляненне відаў культуры — працэс складаны, заўсёды можна знайсці элементы, якія не ўвайшлі ў прапанаваную схему і маюць амбівалентную прыроду. Духоўная культура ёсць праява ідэальнага, родавага, сутнаснага пачатку чалавека, які на універсальнай аснове

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

здольны ўзвышаць любую дзейнасць, забяспечваць яе высокія вынікі. Матэрыяльныя аб'екты самі па сабе не з'яўляюцца ўвасабленнем культуры. Яны разглядаюцца як такія ў тым выпадку, калі становяцца ідэальным узорам чалавечай працы і накіраваны на ўдасканаленне асобы. Духоўная культура чалавека, укладзеная ў матэрыяльныя аб'екты, вяртаецца да яго ў выглядзе больш гуманістычна афармленага прадметнага асяроддзя, якое ўзвышае чалавека. Чалавек таму і ёсць мера ўсіх рэчаў, што рэчы, у сваю чаргу, служаць мерай уласнай яго чалавечнасці.

Залежнасць прадукцыйнасці і якасці працы ад узроўню духоўнай культуры пераканаўча даказана вядомым сацыёлагам, мастацтвазнаўцам, педагогам Ю.У.Фохт-Бабушкіным. Праведзеныя ім даследаванні сярод рабочых многіх гарадоў Расіі паказалі непасрэдны ўплыў цікавасці да мастацтва на выніку іх працы: у наведвальнікаў тэатра, кіно, музеяў, канцэртаў прадукцыйнасць працы на 7—10% вышэй за сярэднюю па горадзе. Павелічэнне сярэдняй наведвальнасці тэатра ў 0,68 раза ў год вядзе да перавыканання плана на 10% [62, с.3].

Чалавек з неразвітым густам, нізкім узроўнем духоўнай культуры, неразвітым успрыманнем эстэтычных катэгорый абыякавы да выконваемай работы, да яе якасці, вынікаў і эстэтычнага афармлення, і, што самае галоўнае, сам працэс работы не прыносіць яму радасці, задавальнення, разумення ўласнай значнасці, асобаснага самаадчування.

Найбольш распаўсюджаным з'яўляецца азначэнне духоўнай культуры як сукупнасці духоўных каштоўнасцей, якія характарызуюць узровень і арганізацыю духоўнага жыцця грамадства, ступень развіцця грамадскай свядомасці, сацыяльных ведаў, адукацыі і выхавання людзей. Ядро духоўнай культуры

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКІ

складае грамадская свядомасць: палітыка, права, мараль, мастацтва, рэлігія, філасофія. Сюды ж адносяць эмпірычныя і навуковыя веды людзей, характар і сістэму адукацыі і выхавання, культуру мовы і зносін.

Да духоўнай культуры мы адносім навуку, літаратуру, мастацтва, сістэму адукацыі людзей і іншае, гэта значыць агульны ўзровень інтэлектуальнага і маральнага развіцця людзей, сукупнасць ведаў і навыкаў, поглядаў, пазіцый і звычаяў, узровень эстэтычнага і эмацыянальнага развіцця, разнастайнасць густаў і пачуццяў.

Такім чынам, духоўная культура — сукупнасць духоўных каштоўнасцей, якія характарызуюць узровень і арганізацыю духоўнага жыцця грамадства, а ў дачыненні да асобы — сукупнасць якасцей, якія характарызуюць асобу або дадзеную сацыяльную групу з пункту гледжання меры асваення духоўнай культуры грамадства.

Традыцыйна прынята ў адпаведнасці з хрэстаматыйным азначэннем духоўнай культуры вылучаць галоўныя прадметы, крытэрыі ўзроўню яе развіцця ў канкрэтнай асобы. Як правіла, гэта:

— дасведчанасць у сферы агульнай або духоўнай культуры, яна характарызуецца аб'ёмам і якасцю культурнай інфармацыі;

— выбіральнасць у сферы агульнай або духоўнай культуры, якая характарызуецца зместам, скіраванасцю культурнай інфармацыі ў гэтай галіне;

— ступень актыўнага стаўлення да агульнай або духоўнай культуры, якая характарызуецца актыўным прымяненнем культурных навыкаў, удзелам у распаўсюджванні культурнай інфармацыі, у стварэнні культурных каштоўнасцей;

— ступень вызначальнага ўплыву агульнай або духоўнай культуры на сацыялізацыю асобы, на яе

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

сацыяльныя паводзіны і самасвядомасць, на яе светапогляд.

Гэтыя прыметы фармальныя, агульныя, аднак яны могуць служыць для правядзення сацыялагічных і педагагічных даследаванняў у якасці асноўных крытэрыяў узроўню развіцця духоўнай культуры асобы.

У філасофскай літаратуры ў паняцце культуры ўключаюцца як сама дзейнасць чалавека, так і яе тэхналагічная аснова, гэта значыць сукупнасць сродкаў і механізмаў, дзякуючы якім яна матывуецца і ажыццяўляецца, а таксама агульны ўзровень валодання культурнымі каштоўнасцямі. Важна для нас тое, што вучоныя разглядаюць культуру як цэласную з'яву, цэнтральным звяном якой выступае чалавек як суб'ект культурнага развіцця.

Паняцце "культура" ў самым шырокім сэнсе выражае якасную характарыстыку таго, наколькі канкрэтныя людзі здолелі ўзвысіцца над сваёй натуральнай біялагічнай прыродай, развіўшы сваю другую, сацыяльную прыроду. Таму культурай з'яўляецца толькі тое з выпрацаванага чалавекам, што накіравана на самаразвіццё і самаўдасканаленне самога чалавека. Адпаведна культура спецыяліста — гэта яго здольнасць да развіцця і ўдасканалення сваіх творчых магчымасцей у вырашэнні нестандартных задач, у ажыццяўленні сваіх прафесійных функцый. Культура — гэта таксама і свядомая, мэтанакіраваная, творчая актыўнасць індывідаў і супольнасці: імкненне падтрымаць традыцыі, палепшыць і ўпарадкаваць жыццё, ажыццявіць якія-небудзь змены, супрацьстаяць разбуральным, антыгуманным тэндэнцыям і інш.

Варта адзначыць, што для сучаснага перыяду характэрны інтэгральны, сацыяльны феномен, які

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

В.С.Біблер называе “соцыумам культуры”. Культура ўсё больш ссоўваецца ў эпіцэнтр сучаснага быцця, дзе адначасова суіснуюць каштоўнасці ўсходняй і заходняй культур, антычныя, сярэдневяковыя, адраджэнцкія, асветніцкія і інш. Культурныя спектры маюць сэнс у дачыненні адзін да аднаго ў дыялогу нашай рэальнай сённяшняй свядомасці. Гэта праблема не толькі мыслення, але і сапраўднага быцця кожнага сучаснага чалавека. Чалавек бліжэйшай будучыні будзе пастаўлены перад неабходнасцю выбару свайго соцыуму культуры, у якім ён і будзе ажыццяўляць сваё духоўнае самавызначэнне.

1.2. Структура культуры як аснова культуралагічнай адукацыі

Ва ўмовах пераходнага перыяду, фарміравання новага глабальнага мыслення чалавека XXI ст. выспявае новая парадыгма зліцця адукацыі і культуры, за аснову якой бяруцца ўяўленні аб гуманістычным тыпе асобы, мадэль чалавека, які не толькі спажывае культурныя каштоўнасці, але стварае і развівае іх па прычыне прафесійнай і асобаснай патрэбнасці, асобы як самакаштоўнасці, самадастатковасці чалавека — не толькі мэты, але і сродку грамадскага развіцця.

Метадалогія даследавання сучаснай культуралагічнай адукацыі грунтуецца на сістэмным падыходзе, які забяспечвае цэласны разгляд прафесійнага і асобаснага станаўлення студэнта, на дзейнасным і асобасна арыентаваным падыходзе да функцыянавання ўсіх звёнаў ВНУ. Даследаванне абапіраецца на вядучыя псіхолага-педагагічныя палажэнні аб развіцці асобы спецыяліста і грунтуецца на тэорыі прафесійнага майстэрства, яго дзейнасных кампанентах, ідэях самаўдасканалення і самаразвіцця асобы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Найбольш зручнай мадэллю культуры для структуравання зместу культуралагічнай адукацыі, пакладзенай у аснову навучання ў ВНУ культуры, з'яўляецца канцэпцыя, распрацаваная вядомым беларускім філосафам і культуролагам М.І.Крукоўскім [23]. У яго іерархічнай тыпалагізацыі культура разглядаецца ў двух разрэзах: уздоўж вертыкалі іерархічных узроўняў (сінхранія) і па гарызанталі, уздоўж лініі яе гістарычнага развіцця ў часе (дыяхранія). Такі погляд, узыходзячы да гегелеўскай традыцыі рухомасці дыялектыка-супярэчлівага адзінства агульнага і прыватнага, сутнасці і з'явы, ідэальнага і матэрыяльнага, зместу і формы, скіраваны ў будучыню, у перспектыву развіцця чалавецтва і выкарыстання сучасных агульнанавуковых падыходаў.

У адпаведнасці з гэтай трактоўкай культура ёсць сістэмная сукупнасць духоўных і матэрыяльных каштоўнасцей, якая ўяўляе сабой іерархічную структуру, дзе асноўнымі ўзроўнямі з'яўляюцца духоўная, мастацкая і матэрыяльная культуры, яны, у сваю чаргу, маюць уласныя, больш дробныя мікраструктуры. І так аж да асобных прадметаў і фактаў культуры, кожны з якіх уяўляе індывідуальную мікраструктуру як шкалу мікраўзроўняў паміж палюсамі сутнасці і з'явы, зместу і формы.

Але культура — гэта не толькі мноства асобных фактаў і з'яў духоўнага, мастацкага або матэрыяльнага характару, а і даволі высока арганізаваная сістэма са сваёй уласнай структурай, з больш ці менш стабільным наборам элементаў, якія знаходзяцца ва ўзаемасувязі і ўзаемадзеянні. Таму важна вывучаць не толькі яе асобныя элементы (жанр музыкі, выкананне), але і бачыць усю сістэму ў цэлым — "не толькі дрэвы, але і лес" (М.І.Крукоўскі).

Звернем увагу на стройнасць і лагічнасць сістэмы вертыкальных, сінхранічных узроўняў культуры. Вылучэнне мастацкай культуры як самастойнага віду нароўні з духоўнай нязвыкла для еўрапейскай філасофіі, таму што яна большасцю вучоных класіфікуецца як частка духоўнай. Аднак калі ўлічыць, што да духоўнай культуры адносяць прадукты і працэс інтэлектуальнай дзейнасці (навука, філасофія, рэлігія, права і інш.), то мастацтва як вынік эмацыянальнага асваення і ўспрымання карціны свету, разнастайнага і рознатыповага, з развітой уласнай тыпалогіяй структурна можа быць разгледжана па-за або ў рамках духоўнай культуры. Гэта асабліва плённа і зручна ў навукова-педагагічным плане, бо дае магчымасць даволі поўна прадставіць і апісаць цэльную структуру гэтага феномена.

На наступным узроўні мастацкая культура распадаецца на сістэму асобных відаў мастацтва: выяўленчае, музыка, мастацкая літаратура, архітэктура, дызайн і інш. У сваю чаргу кожны з відаў мае ўласную структуру ўжо на ўзроўні жанраў як падвідаў канкрэтнага мастацтва: графіка, жывапіс, скульптура — у выяўленчым мастацтве; паэзія, проза, драма — у мастацкай літаратуры; сімфонія, опера, песня — у музыцы і гэтак далей. Затым кожны падвід у сваю чаргу распадаецца на яшчэ больш дробныя падструктуры: так, графіка падзяляецца на станковую, кніжную, газетна-часопісную, прыкладную і інш.; жывапіс — на алейны, тэмперны, васковы і гэтак далей — аж да канкрэтных твораў, якія маюць сваю мікраструктуру, пэўны стыль, вобразы, мову і інш.

Надзвычай цяжка іерархізаваць сінтэтычныя віды мастацтва, такія як кіно, тэатр, харэаграфія, дзе ўжо на трэцім узроўні, жанравым, адбываецца вельмі цеснае

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

перапляценне з іншымі мастацтвамі, напрыклад, кіно — з музыкай, выяўленчым мастацтвам, літаратурай, дызайнам, харэаграфіяй і інш.

Мастацкая культура непарыўна звязана з двума іншымі відамі культуры, грунтуючыся на матэрыяльнай культуры (спажывецкія тавары, прадметы быту, машыны, матэрыялы і інш.), мастацкая культура вяртаецца ў матэрыяльны свет у выглядзе ўзвышаных прадметаў і з'яў, якія служаць чалавеку ў яго пастунальным руху да духоўнай культуры (навука, рэлігія, філасофія, права, мараль і інш.). Мастацтва, як мост, злучае паміж сабой два пласты, утвараючы трэці, даволі самастойны ўзровень, названы мастацкай культурай.

Такім чынам, паводле структуры культуру можна ўявіць у выглядзе цэласнай сістэмы, шматступеньчатага пірамідальнага ўтварэння, асновай якога служыць свет створаных рукамі людзей рэчаў — культура матэрыяльная; вяршыняй — стратасферныя вышыні чыстай духоўнасці, духоўная культура; і сэрцавінай, якая сілкуе і стварае крайнія палюсы, — культура мастацкая.

Канцэпцыя культуры як сістэмная сукупнасць духоўных, мастацкіх і матэрыяльных каштоўнасцей, створаных чалавецтвам на працягу яго гісторыі, дазваляе структураваць культуралагічную адукацыю як адлюстраванне ў вучэбным працэсе асноўных пластоў культуры з сінхранічнага пункту гледжання і ў працэсе гістарычнага развіцця ў часе — з дыяхранічнага. Змест працэсу навучання павінен адпавядаць вучэбнаму прадмету з пункту гледжання цэласнасці і сістэмнасці: вывучэнне любога прадмета, звязанага з пластом культуры, трэба разглядаць як вывучэнне элемента культуры наогул, не замыкаючыся ў межах значнасці і спецыфічнасці прадмета. Так, музыка, дызайн, любы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

іншы падвід мастацтва вывучаюцца толькі ў кантэксце мастацкай культуры ў цэлым, якая разглядаецца як частка нацыянальнай культуры і з'яўляецца, па сутнасці, састаўной часткай культурнага патэнцыялу чалавецтва, усеагульнай культуры.

У такім сэнсе адсутнасць разнастайнай мастацкай адукацыі ў краіне — гэта вузкая спецыялізацыя, фетышызацыя вывучаемага віду мастацтва, гіпертрафія яго ролі і значэння ва ўдасканаленні чалавека і павышэнні духоўнага стану грамадства, "вымуштроўванне" студэнтаў на фармальнае выкананне і тэхнічныя ўменні. Вывучэнне музыкі, напрыклад, павінна адбывацца на фоне іншых мастацтваў у кантэксце культуры ў цэлым як састаўной часткі гэтага працэсу. У гэтым выпадку будучы спецыяліст не толькі зможа лепш выконваць свае прафесійныя функцыі, але і лепш прыстасавацца да любога віду дзейнасці, бо шырокая адукацыя з'яўляецца ўмовай сістэмнасці мыслення і высокай прафесійнай адаптыўнасці.

Вынікам вузкапрофільнасці і замкнёнасці мастацкай адукацыі з'явіўся адчувальны спад прэстыжнасці прафесіі музыканта-выканаўцы, выяўлены ў пастаянных недаборах на музычныя спецыяльнасці сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, паступовым зніжэнні конкурсу на выканальніцкія факультэты.

Паколькі і верхнія, і ніжнія ўзроўні іерархічнай піраміды культуры аднолькава важныя, паколькі ўсе яе элементы ўяўляюць значную каштоўнасць, усе дысцыпліны павінны выкладацца менавіта ў кантэксце гэтай цэласнасці, а не вузкапрафесійнай замкнёнасці.

На думку аўтара "трыяднай" канцэпцыі культуры М.І.Крукоўскага, пірамідальная структура культуралагічнай адукацыі ўвянчана філасофіяй. Яе

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

будуць выкладаць як найбольш агульную, метадалагічна-інструментальную дысцыпліну, бо яна зможа ахапіць адзіным поглядам цэласнае шматузроўневае адзінства культуры. На другім узроўні — філасофія культуры, або тэарэтычная культуралогія, якая непасрэдна вывучае культуру як цэласную сістэму побач з сацыялогіяй культуры, эканомікай культуры, псіхалогіяй культуры, культурным менеджментам.

Далей вывучэнне рухаецца па асобных ўзроўнях яе пірамідальнай структуры: духоўнай, мастацкай, матэрыяльнай, кожны з якіх мае свае падструктуры з больш дробнымі ўласнымі ўзроўнямі, якім будуць адпавядаць прыватныя вучэбныя дысцыпліны. Кожны з гэтых узроўняў грунтуецца на агульнай тэорыі. У галіне духоўнай культуры, лічыць М.І.Крукоўскі, базай для распрацоўкі такой тэарэтычнай навукі могуць быць логіка і этыка, таму што асноўнымі каштоўнаснымі катэгорыямі духоўнай культуры з'яўляюцца ісціна і дабро. Асновай для тэорыі мастацкай культуры можа быць эстэтыка як агульнае мастацтвазнаўства і спецыфічны інструмент даследавання мастацкай культуры з яе асноўнымі каштоўнаснымі катэгорыямі дасканаласці і прыгажосці. І ў галіне матэрыяльнай культуры асновай для агульнай тэорыі магла б быць палітэканомія.

Духоўная культура, маючая тры найбольш буйныя структурныя блокі, распадаецца на мікраўзроўні: навука (псіхалогія, сацыяльная псіхалогія, сацыялогія з гісторыяй, антрапалогія, біялогія, геаграфія, геалогія, хімія, фізіка, матэматыка), філасофія (філасофія чалавека, філасофія прыроды, метафізіка, логіка і рэлігійная філасофія на мяжы з рэлігіяй), рэлігія (магія, міфалогія, шматбожнае язычніцтва, рэлігія адзінабожжа, тэасофія).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Мастацкая культура канкрэтызуецца ў прадметах аб асобных відах, а потым жанрах мастацтва і г.д.

Далей разгляд пераходзіць на яшчэ больш дробныя іерархічныя ўзроўні асобных відаў культуры з адпаведнымі ім вучэбнымі дысцыплінамі.

Прапанаваная М.І.Крукоўскім канцэпцыя цікавая і каштоўная па сваім змесце, бо гэта — спроба філосафа ўпарадкаваць і лагізаваць працэс трансляцыі культуры на ўзроўні вышэйшай культуралагічнай адукацыі. І хаця відавочныя некаторыя недахопы (усёабдымнасць прапанаванай структуры зместу адукацыі, лішак вучэбных прадметаў, незавершанае чляненне матэрыяльнай культуры як адзінага з трох асноўных пластоў), такі падыход надзвычай плённы: ён дазволіць педагогам і арганізатарам вучэбнага працэсу ўсіх узроўняў зразумець галоўны сэнс адукацыі — развіццё і трансляцыя культурных каштоўнасцей свайго народа і чалавецтва ў цэлым падрастаючаму пакаленню, засваенне і асваенне ўсіх духоўных і мастацкіх каштоўнасцей і іх увасабленне ў прадметным асяроддзі.

Упарадкаваная, іерархічна арганізаваная сістэмная будова культуры дазваляе пераструктураваць прадметны змест навучання, уносячы істотныя змены ў вучэбныя планы і праграмы вышэйшай культуралагічнай адукацыі, перагледзець рэестр вучэбных дысцыплін і паслядоўнасць іх вывучэння, зняць унутраную таўталогію паміж блізкімі вучэбнымі дысцыплінамі па кожным з пластоў культуры, сінхранізаваць вывучэнне розных відаў і элементаў культуры ў храналагічна выверанай паслядоўнасці.

Складанасць культуралагічнай адукацыі заключаецца ў глабальнасці, усёсутнасці вывучаемых праблем, і, магчыма, усе сацыяльна-гуманітарныя навукі так ці інакш перакрыжоўваюцца з прадметам культуралогіі.

Шматстайнасць культуразнаўчых навук падштурхоўвае і іншых вучоных да таго, каб паспрабаваць развесці іх па ўзроўнях (А.І.Арнольдаў, П.С.Гурэвіч, Б.С.Ерасаў, С.П.Мамантаў, Э.А.Арлова, Н.А.Паршыкаў, Я.В.Папоў, В.М.Розін, В.В.Савельеў, Э.У.Сакалоў і інш.). Нас цікавіць магчымасць практычнага ўвасаблення класіфікацыі ў вучэбным працэсе, адбор з усёй разнастайнасці культуралагічных навук галоўных, якія трымаюць усю канструкцыю зместу адукацыі ў сферы культуры з абавязковым улікам шматгадовага вопыту ўжо пабудаванай структуры адукацыі ў вышэйшых навучальных установах культуры на постсавецкай прасторы.

Спроба ўдасканалення гэтай структуры належыць расійскаму вучонаму В.В.Савельеву, які вылучыў чатыры ўзроўні культуралагічных навук. Першы — інстытуцыянальныя навукі аб культуры: бібліятэказнаўства, музеязнаўства, школазнаўства, парказнаўства, клубазнаўства, тэатразнаўства.

Другі ўзровень — відавыя навукі аб культуры, якія вывучаюць асобныя віды мастацтва: літаратуразнаўства, музыказнаўства, кіназнаўства, мастацтвазнаўства. Сюды ж уваходзіць і тэатразнаўства, якое ў пашыраным разуменні вывучае тэатр як від мастацтва.

Трэці ўзровень — мастацтвазнаўства як родавая навука аб мастацтве, навуказнаўства (заканамернасці функцыянавання і развіцця навукі, структура і дынаміка навуковай дзейнасці) і ідэолагазнаўства (вывучэнне каштоўнасна арыентацыйных сістэм поглядаў, ідэй, канцэпцый).

Чацвёрты ўзровень — тэорыя і гісторыя культуры, сацыялогія і эканоміка культуры, якія ўваходзяць у сістэму грамадскіх навук. І над імі культуралогія —

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

шматузроўневая сістэма ведаў аб культуры, новы тып міждысцыплінарнага сінтэзу на асаблівым метанавуковым узроўні [50].

Як любая спроба фармалізацыі шматаб'ектных з'яў, прапанаваная іерархія ўражвае і ўяўляе дастаткова падстаў для крытычнага да яе стаўлення: фетышызацыя мастацтва як важнейшага спосабу асэнсавання свету (другі ўзровень); неадэкватнае азначэнне арганізацыйна-кіраўніцкага тыпу дзейнасці ва ўстановах культуры як "вядзення" замест агульнага культурнага менеджменту з вылучэннем спецыфікі інстытутаў на метадычным узроўні (першы ўзровень); паняційная недасканаласць пералічаных навук: мастацтвазнаўства, тэатразнаўства (першы, другі, трэці ўзроўні) і інш. Аднак сам факт такога асэнсавання і аналізу важны для далейшага развіцця навукі аб культуры і культуралагічнай адукацыі, бо сістэматызуе і ўпарадкуе выпадковую структуру вучэбных планаў, часткова стыхійную з-за ўсёабдымнасці зместу вучэбных прадметаў.

У апошнія шэсць—сем гадоў актыўна развіваецца на постсавецкай прасторы антрапалагічны падыход да вывучэння культурных працэсаў, заснаваны па шматгадовых культуралагічных і антрапалагічных распрацоўках буйнейшых заходнееўрапейскіх вучоных мінулых дзесяцігоддзяў (С.Бідні, Р.Карнейра, А.Кафанья, А.Кробер, К.Леві-Строс, Э.Ліч, Б.Маліноўскі, Д.Мёрдак, А.Радкліф-Браўн, Л.Уайт, Д.Фэйблман і інш.). Актыўна працягваецца развіццё антрапалагічнага падыходу да вызначэння паняцця культуры, інфармацыйнага, сацыялагічнага і іншых аспектаў яе функцыянавання.

У антрапалогіі і культуралогіі культурны працэс разглядаецца як адзіны паток, у якім узаемадзейнічаюць, дапаўняючы і ўзбагачаючы адзін аднаго, узроўні і формы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

культуры. Асновай класіфікацыі выступаюць канцэпцыі культурных працэсаў (эвалюцыйныя, цыклічныя і інш.), тыпалагічныя тэорыі ў залежнасці ад культурна-дэтэрмінаваных паводзін чалавека (універсальная мадэль, патэрны), канцэпцыі ўзроўняў сацыякультурнай інтэграцыі (розныя стадыі развіцця сям'і, народа, дзяржавы і інш.), канцэпцыя адзінага плана пабудовы культуры або універсальная мадэль культуры з выбарам элементаў, агульных для ўсіх вядомых культур (узроставы падзел, рытуалы, сістэма рознасці, падзел працы, этыка, святы, фальклор, гульні і інш.), канцэпцыя элітарнасці культуры (Ф.Ніцшэ, П.Эліот) і г.д. У залежнасці ад прынятай асновы фіксуюцца розныя тыпы і віды структур, якія разам даюць поўную карціну функцыянавання культурнага феномена.

З вышыні сучасных ведаў на падставе шматгадовых даследаванняў заходніх вучоных усё часцей пераглядаюцца канцэптуальныя палажэнні постсавецкай культуралогіі, з новага пункту гледжання аналізуюцца сутнасць культуры і яе структура.

Да 90-х гг. неаспрэчна вылучаліся два віды культуры — матэрыяльная і духоўная. У святле сучасных пазіцый разгляду культуры як сістэмнай сукупнасці чалавечых каштоўнасцей, як механізму іх паслядоўнай выпрацоўкі, замацавання і трансляцыі, як балансу спалучэння безупыннай мадэрнізацыі з найбольш высокай ступенню пераемнасці, пры якім захаванне ёсць бясспрэчны закон цывілізаванасці, што абумоўлівае натуральнасць чалавечай дзейнасці, узнікае больш пытанняў, чым адказаў.

Ці з'яўляецца правільным вылучэнне матэрыяльнай культуры як адной з дзвюх яе складаючых, бо прадметы, будынкі, прылады працы ўяўляюць вынік чалавечай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

дзейнасці, вынік функцыянавання прадметнага тыпу культуры і ўзроўню прафесіяналізму чалавека або групы людзей, якія вырабілі гэты прадмет? Узровень дзейнасці чалавека можа быць або з'яўляецца паказчыкам культуры пэўнага часу, месца і ступені валодання ёю гэтым чалавекам. Аб'ект можа быць праявай канкрэтнай культуры, але сам па сабе наўрад ці з'яўляецца культурай.

Шмат блытаніны і ў вызначэнні чалавечай культуры як духоўнай, асабліва ў сувязі з адраджэннем і распаўсюджваннем хрысціянскіх традыцый на постсавецкай прасторы і пэўнай манапалізацыі царквой паняцця духоўнасці, асацыіравання яго з духавенствам.

Лагічнай і дзейснай у адукацыйным плане ўяўляецца канцэпцыя Э.А.Арловай, якая вылучае два ўзроўні культуры: спецыялізаваны і звычайны [40, с.9]. Спецыялізаваны ўзровень падзяляецца на кумулятыўны (дзе назапашваюцца найбольш каштоўны прафесійны сацыякультурны вопыт і ўсе каштоўнасці грамадства) і трансляцыйны. На кумулятыўным узроўні культура выступае як узаемасувязь складаючых элементаў, кожны з якіх уяўляе сабой вынік схільнасці чалавека да якой-небудзь дзейнасці: палітычнай, прававой, філасофскай, навукова-тэхнічнай, мастацкай, эканамічнай і інш.

Кожнаму з гэтых элементаў "высокай" культуры адпавядае элемент на звычайным узроўні: палітычнай — норавы і звычаі, прававой — мараль, філасофскай — звычайны светапогляд, навукова-тэхнічнай — практычныя тэхналогіі, мастацкай — штодзённая эстэтыка (упрыгожванне жылля, архітэктуры і інш.), эканамічнай — хатняе гаспадаранне.

На трансляцыйным узроўні адбываюцца абмен інфармацыяй, узаемадзеянне паміж кумулятыўным і звычайным узроўнямі праз адукацыю, дзе каштоўнасці

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

кожнага з элементаў структуры трансліруюцца наступным пакаленнем і людзьмі розных узростаў, якія жадаюць іх атрымаць. Сродкі масавых камунікацый — тэлебачанне, радыё, друк, інтэрнет, служаць мэце ўзаемадзеяння паміж "высокімі" каштоўнасцямі і каштоўнасцямі штодзённага жыцця, творамі мастацтва, традыцыямі, нормамі і інш. Сацыяльныя інстытуты: установы культуры, пазашкольныя ўстановы, паркі, музеі, бібліятэкі, тэатры — робяць веды культуры і культурныя каштоўнасці даступнымі для шырокай публікі.

Відаць, для стройнасці сістэмы было б апраўданым не адносіць трансляцыйны ўзровень да спецыялізаванага, а пакінуць яго сувязным, гэта значыць каналам сувязі паміж спецыялізаваным і звычайным узроўнямі культуры, тым больш што сувязі гэтыя двухбаковыя: інфармацыя ідзе ў абодвух напрамках. Больш лагічным уяўляецца і больш дакладная назва ўзроўню, дзе назапашваюцца, канцэнтруюцца сацыякультурны вопыт, лепшае, што зроблена соцыумам, яго найвышэйшыя інтэлектуальныя і дзейнасныя набыткі (менавіта словам "кумулятыўны", які акумуліруе ўсё лепшае).

Канцэпцыя Э.А.Арловай, прынятая расійскімі вучонымі, уведзена ў навуковы ўжытак і падручнікі культуралогіі [4, 6, 29, 34, 40 і інш.], выдадзеныя ў апошнія тры—чатыры гады не толькі ў выніку сваёй сучаснасці і актуальнасці, але і дзякуючы навуковаму рацыяналізму, структурнай стройнасці, якая дазваляе па-новаму асэнсаваць практычныя аспекты культуралагічнай адукацыі, больш дакладна сістэматызаваць рэестр спецыяльнасцей у галіне культуры, упарадкаваць змест культуралагічных прадметаў. На наш погляд, яна стане тэарэтычнай асновай пераструктуравання гуманітарнай адукацыі на постсавецкай прасторы.

1.3. Змест культуралагічнай адукацыі

Культуралагічная адукацыя, як ніякая іншая, у апошнія гады зведвае вельмі сур'ёзныя змены, з'яўляючыся гуманітарнай працівагай аднабаковаму рацыяналізму, спрошчанаму шматварыянтнаму ўспрыманню рэчаіснасці, неабгрунтаванаму тэхнакратызму, які разбурае гарманічны навакольны свет і ўзаемаадносіны чалавека з ім. Яшчэ дзесяць гадоў назад на постсавецкай прасторы гісторыю і тэорыю культуры — вядучыя культуралагічныя дысцыпліны — вывучалі толькі студэнты інстытутаў культуры, мастацтва і асобных універсітэтаў. Сёння яны ўвайшлі ў вучэбныя планы ўсіх гуманітарных і негуманітарных універсітэтаў не толькі нашай краіны, але і Расіі, Украіны, Польшчы і інш.

Імкліва расце колькасны аб'ём навуковых даследаванняў, слоўнікаў (аўтары А.Я.Левіт, А.А.Круглоў, К.М.Харужанка, А.Я.Фліер і інш.), падручнікаў для ВНУ культуры, гуманітарных і тэхнічных універсітэтаў і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў (К.Г.Багдасар'ян, І.І.Горлава, А.С.Каргін, А.Я.Левяш, С.П.Мамантаў, П.А.Сапронаў, Е.У.Сакалоў, В.І.Палішчук, В.М.Розін, А.І.Чарнакозаў), методык выкладання культуралогіі (Ю.Ю.Гафарава, Г.Я.Нікіціна, Р.Я.Мінянкоў, С.С.Мінц, І.Б.Томан і інш.).

Нельга не заўважыць значнай актывізацыі даследчай і навукова-метадычнай працы ў галіне культуралогіі ў Беларусі. Працы І.І.Антановіча, А.А.Горных, Э.К.Дарашэвіча, П.Р.Ігнатовіча, М.Л.Кузьмініча, М.І.Крукоўскага, А.В.Макарава, Р.Я.Мінянкова, В.У.Пазнякова, Л.Е.Раманенка, А.І.Смоліка, І.Я.Шыршова і іншых раскрываюць тэарэтычныя асновы і педагагічныя праблемы вышэйшай культуралагічнай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

адукацыі, педагогіку і методыку выкладання прадметаў культуралагічнага цыкла. Асабліва паспяхова праводзіцца даследчая праца ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры, Рэспубліканскім інстытуце вышэйшай школы, Гродзенскім дзяржаўным універсітэце.

Аднак пабудова культуралагічнай адукацыі як вывучэння сістэмнай сукупнасці каштоўнасцей, назапашаных чалавецтвам на працягу яго развіцця, выклікае значныя цяжкасці, і ў першую чаргу ў змястоўным плане. Да гэтага часу даволі няпэўны змест курса культуралогіі. Структурна яго часцей за ўсё падзяляюць на гісторыю культуры, тэорыю культуры і (у большасці ВНУ культуры і мастацтва) прыкладную культуралогію. Хаця апошні тэрмін пашыраны і тэарэтычна абгрунтаваны не толькі на постсавецкай прасторы, у Беларусі не ўдалося ўвесці яго ў навуковы і адукацыйны ўжытак: ён адсутнічае ў пераліку навуковых спецыяльнасцей і класіфікатары спецыяльнасцей і спецыялізацый нашай краіны.

Гістарычная культуралогія традыцыйна трактуе культуру як мноства этапаў яе гістарычнага развіцця, якія паслядоўна змяняюць адзін аднаго ў часе, ствараюць асноўную логіку гістарычнага працэсу: уздыму, росквіту і заняпаду па пэўных законах. Для перыяду ўздыму, напрыклад, характэрна перавага ідэальнага над матэрыяльным, для перыяду росквіту — іх гарманічнае адзінства, для перыяду заняпаду — перавага матэрыяльнага над ідэальным, і, нарэшце, гібель культуры характарызуецца поўным распадам і супрацьстаяннем гэтых полюсаў, пасля чаго пачынаюцца новы цыкл, новая культурна-гістарычная эпоха. Прадказаная Гегелем, эмпірычна пацверджаная П.Сарокіным у знакамітай "Сацыядынаміцы культуры",

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

бліскуча развітая ў працах беларускага філосафа М.І.Крукоўскага, логіка гістарычнага развіцця культуры актуальная для працэсу адукацыі і сёння.

Веданне законаў развіцця культуры дае магчымасць не толькі правільна зарыентавацца ў яе сучасным стане, не толькі акрэсліць асноўныя кірункі выхаду на фазу пад'ёму, але і мэтанакіравана арганізаваць адукацыйны працэс як працэс своеасаблівай рэалізацыі культуры, забяспечыўшы цэласнасць і структурнасць вучэбна-выхаваўчай працы ў ВНУ.

Пераадоленне "павідавога" вывучэння культурна-гістарычнага працэсу, калі гісторыя культуры падмяняецца або адным відам мастацтва, або сукупнасцю відаў, або адной галіной культуры, блізкай да пэўнай спецыяльнасці або напрамку (музычная адукацыя, тэатральная і інш.), і зводзіцца да гісторыі мастацтва або галіны, храналагічнае супадзенне вывучэння розных гісторыка-культурных дысцыплін, усталяванне сувязей паміж рознымі прадметамі — складаючымі адзінага культурнага працэсу — дазваляюць стварыць у свядомасці студэнта цэльную карціну развіцця свету, "ужыць" яго ў культурна-гістарычную канву паступальнага руху цывілізацыі, зрабіць суб'ектам і аб'ектам культурнага працэсу, гэта значыць зрабіць тое, што называюць у еўрапейскай культуралогіі "інкультураваць".

Выкладанне гісторыі і тэорыі культуры як тэарэтычнай мадэлі сінтэтычнага асваення вобразаў і стыляў культуры розных эпох, раскрыццё спосабаў інтэрпрэтацыі сэнсаў і знакаў, сінкрэтычнае інтэграванае вывучэнне розных элементаў гэтай шматмернай структуры — задача сённяшняга дня любога гуманітарнага універсітэта краіны.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Вызначаючы асноўныя шляхі трансляцыі культуры, трэба звярнуць увагу на важнейшы з іх, яго сутнасць і функцыі — адукацыю. Традыцыйна адукацыя разглядалася як працэс і вынік засваення сістэматызаваных ведаў, уменняў і навыкаў, якія больш за пяцьдзесят гадоў былі асноватворным звяном савецкай педагогікі. Так, у Савецкім энцыклапедычным слоўніку адукацыя вызначалася як “вынік засваення сістэматызаваных ведаў, уменняў і навыкаў; неабходная ўмова падрыхтоўкі чалавека да жыцця і працы” [1989, с.921], хаця яшчэ Гегель разглядаў адукацыю як спосаб пазнання арганічнага адзінства прыроды, грамадства і мыслення і адначасова як спосаб фарміравання самога суб’екта пазнання. Такая адукацыя патрабуе асаблівай логікі пазнання, якая нараджаецца толькі ў акце ўзаемадзеяння аб’екта пазнання, які самастойна развіваецца, і суб’екта, які развіваецца такім жа чынам. Значыць, накіраванае асваенне свету і з’яўляецца сапраўднай адукацыяй індывіда.

Адукацыя, захоўваючы за сабой ролю важнейшай часткі сферы жыцця грамадства, усё больш крышталізуе функцыю арганічнай часткі асабістага жыцця чалавека, набываючы рысы мэтанакіраванасці, ідэалізацыі ўзроўню валодання глабальнай і нацыянальнай культурай. Актывізуецца распрацоўка агульнатэарэтычных праблем філасофіі адукацыі (Э.Гусерль, А.І.Жук, М.К.Мамардашвілі, М.С.Розаў, В.С.Сцёпін і інш.), важнейшых аспектаў узаемасувязі адукацыі, навукі, культуры, іх уплыву на каштоўнасці і асобасныя якасці чалавека (В.П.Зінчанка, І.І.Казімірская, М.В.Кларын, Н.І.Латыш, Н.Н.Пахомаў, А.В.Рубцоў і інш.).

Канцэптуальнай асновай стратэгіі адукацыі робіцца філасофія адукацыі, якая па сутнасці надзвычай блізкая

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

філасофіі культуры. Блізкасць гэтая тлумачыцца не толькі падобнымі падыходамі, агульнай метадалогіяй і інструментам пазнання, але і шмат у чым роднасным зместам, таму што адукацыя ўяўляе трансляцыю чалавечага вопыту — перадачу культурных каштоўнасцей ад аднаго пакалення да наступнага.

У апошняе дзесяцігоддзе з'явіўся шэраг навуковых прац, якія абгрунтоўваюць канцэптуальныя мадэлі адукацыі ў наступным стагоддзі, шляхі стварэння новых адукацыйных сістэм будучыні, вызначаюць стратэгію рэфармавання існуючай адукацыйнай сістэмы (працы У.П.Бяспалькі, А.І.Жука, С.Лур'е, В.В.Мацкевіча, Б.В.Пальчэўскага, П.Г.Шчадравіцкага і інш.).

Важнай рысай адукацыі робіцца яе глабальнасць, яе сусветны характар з уласцівымі ўсёй сістэме пазітыўнымі і негатыўнымі працэсамі станаўлення асобы навучэнца ў выніку сусветных інтэграцыйных працэсаў у розных сферах грамадскага жыцця. Існуюць розныя шляхі інтэрнацыялізацыі, глабалізацыі. Аднак найбольш перспектыўны з іх — стварэнне адукацыйнай сістэмы на базе глабальнай інфармацыйнай інфраструктуры, якая развіваецца ў працэсе пераходу да інфармацыйнага грамадства.

На шляху да гэтага грамадства важна засваенне не толькі ведаў і тэхналогій, але, галоўнае, "вытворчасць" думаючай, актыўнай, самадастатковай асобы, якая займаецца самаразвіццём. Сэнс навучання не ў тым, каб перадаць веды, а ў тым, каб вывесці студэнта ў свет развіцця і гістарычнага працэсу, дзе культура робіцца жыццёва неабходнай, асяроддзем прафесійнага існавання, сродкам самастварэння асобы студэнтам.

Аўтары Канцэпцыі нацыянальнай школы Беларусі, пабудаванай на падставе сацыякультурнай дзейнасці,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

вызначаючы рысы адукацыі будучыні, сярод іншых вычленілі найбольш, на наш погляд, важныя: устаноўка на светапоглядны плюралізм; прызнанне роўнасці розных відаў чалавечага вопыту (інтэлектуальнага, рэлігійнага, маральнага і інш.); арыентацыя ў адукацыі на развіццё структуры здольнасцей, звязаных з дзейнасным мысленнем (рэфлексія, дыялог і інш.); адмаўленне педагога ад пазіцыі носьбіта абсалютнай ісціны, які мае права прымаць рашэнні за навучэнца; змена ролі педагога ў адукацыйным працэсе, кваліфікацыя педагога як транслятара ведаў і ўменняў, пасрэдніка паміж навучэнцамі і культурай; арыентацыя ў сувязі з узрастаннем дынамізму грамадскага жыцця на фарміраванне сістэмнага сітуацыйнага мыслення; перамяшчэнне акцэнтаў у змесце адукацыі з навукі на культуру ў цэлым; рэалізацыя практыкі дыялога культур, полікультурнасці; арыентацыя на "дзетацэнтрызм", сцвярджэнне ідэалогіі самабытнасці дзяцінства як асаблівай субкультуры, якая захоўвае духоўныя традыцыі чалавецтва.

Не ўдаючыся ў праблему суразмяшчэння прапанаваных сентэнцый, варта адзначыць своечасовасць і актуальнасць рэалізацыі ў бліжэйшай будучыні канцэптуальна новага, культуралагічнага падыходу да праблемы вышэйшай адукацыі ўвогуле і культуралагічнай у прыватнасці.

У сучасных умовах сістэма вышэйшай культуралагічнай адукацыі павінна хутка, мабільна, гнутка рэагаваць на змены ў грамадстве і патрэбнасці часу, прадбачыць перспектывы патрабаванняў на дзесяць—пятнаццаць гадоў наперад, калі студэнт атрымае адукацыю і адаптуецца на працоўным месцы, калі замацуюцца прафесійныя ўменні і навыкі.

Адначасова адукацыя павінна забяспечваць і сённяшнія патрэбнасці, адпавядаць тым задачам, тым пасадам, якія функцыянуюць у сучаснай сацыякультурнай сітуацыі. Таму яна вымушана захоўваць адносную стабільнасць адукацыйнай структуры на доўгую перспектыву і быць досыць кансерватыўнай у вызначэнні аб'ёму інфармацыі, тых ведаў, уменняў, навыкаў, якія забяспечваюць якаснае выкананне службовых абавязкаў.

Задача ўскладняецца шырынёй, шматварыянтнасцю і поліаспектнасцю самога феномена культуры. Маючы спецыфічныя рысы вялікай сістэмы (разнастайнасць кампанентаў, змест навучання, тэхналогіі навучання, кіраванне ім, іерархічнасць структуры самой культуры, вялікія інфармацыйныя патокі, шматмэтавы характар функцыянавання і інш.), культуралагічная адукацыя характарызуецца шэрагам асаблівасцей, апісанне якіх дазволіць акрэсліць шляхі развіцця асобных элементаў гэтай сістэмы з мэтай яе ўпарадкавання і ўдасканалення.

У першую чаргу гэта змястоўнасць адукацыі — праблема вельмі складаная не толькі з-за вялікага патоку інфармацыі, адрасаванага студэнту, але і шматэлементнасці самой культуры, якая з'яўляецца поліфункцыянальнай сістэмай чалавечых каштоўнасцей. Калі дадаць да гэтага, што характар, поспех, эфектыўнасць прафесійнай дзейнасці вызначаюцца не толькі аб'ёмам засвоеных ведаў і ўменнем іх выкарыстоўваць, але і здольнасцю асобы да далейшага прафесійнага развіцця, самаадукацыі, калі схільнасць да самаўдасканалення робіцца першаснай асновай прафесійнай каштоўнасці спецыяліста, вырашэнне названай праблемы робіцца галоўным.

Старанны адбор прадметаў вывучэння, лагічнасць і мэтазгоднасць прапанаванай інфармацыі, фунда-

менталізацыя ведаў, ліквідацыя залішняга, не вельмі патрэбнага матэрыялу, выкарыстанне ўсяго арсеналу сродкаў для функцыянавання дзейснай сістэмы адбору інфармацыі самім студэнтам — велізарнае поле дзейнасці вучоных і педагогаў.

Праектаванне зместу адукацыі павінна быць накіравана не толькі на засваенне мінімуму фундаментальных прадметных ведаў, азнаямленне са спосабамі іх выкарыстання і сродкамі рэалізацыі дзейнасці, але і на фарміраванне пазнавальных якасцей асобы, творчых здольнасцей студэнта, стварэнне ўмоў для развіцця прафесійнай творчасці і самастойнай дзейнасці студэнта.

Сутнасць гэтага працэсу дакладна выказана А.Бадалёвым: "Якія б жорсткія патрабаванні ні прад'яўляліся б да асобы і якія б яны ні былі не толькі па змесце, але і па форме прад'яўлення, асоба ўсё роўна прыме іх у адпаведнасці з характарам і ступенню сваёй самабытнасці, якая вызначаецца ўзроўнем развіцця свядомасці, сфарміраванасцю патрэбнасцей, развіццём здольнасцей і ўласцівасцей асобы. Сам чалавек выбірае для сябе (свядома або несвядома) мэты, фармулюе задачы, выбірае шляхі для іх дасягнення і рэалізацыі" [5, с.188].

Аваладанне зместам адукацыйных праграм павінна суправаджацца фарміраваннем уменняў, фармулёўкай асноўных мэт выконваемай працы, аналізам шляхоў іх дасягнення, практычнай дзейнасцю ў адной са сфер культуры. Асновай гэтага працэсу выступаюць фундаменталізацыя прадметных ведаў, азнаямленне са спосабамі і сродкамі рэалізацыі дзейнасці, якія дазваляюць студэнту перайсці ад абстрактных ведаў, прапануемых агульнагуманітарнымі дысцыплінамі, да канкрэтных прафесійных уменняў і навыкаў, якія вызначаюць прадукцыйнасць прафесійнай дзейнасці.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Такі падыход і далейшае развіццё асобы ў сваю чаргу абумоўлены ўстойлівасцю матывацыі няспыннай пазнавальнай дзейнасці на працягу далейшага жыцця, прафесійнай скіраванасцю асобы, яе працавітасцю, адказнасцю і інш.

Перагляд зместу культуралагічнай падрыхтоўкі студэнта, фундаменталізацыя прадметных ведаў закліканы забяспечыць сістэмнасць навуковага пазнання, няспыннасць адукацыі, пастаянны прафесійны рост будучага спецыяліста.

Ушчыльную да выкладзенай вышэй прымыкае праблема хуткай страты актуальнасці набытых у ВНУ ведаў па прычыне высокіх тэмпаў росту інфармацыі — "даўгачаснасці" спецыяліста. Вырашэнне гэтай праблемы знаходзіцца ў плоскасці павышэння фундаменталізацыі адукацыі, інтэгравання курсаў, звязаных з рознымі тыпамі і відамі культуры ў храналагічным аспекце, арыентацыі іх на перспектыўнае развіццё культурных працэсаў, праектаванне ўздымаў і спадаў культуры, сацыякультурнай дынамікі. Авалоданне зместам адукацыйных праграм пры гэтым суправаджаецца фарміраваннем навыкаў творчага мыслення і спосабаў самастойнага здабывання новых ведаў.

Спробы вырашэння праблемы старэння прафесійных ведаў актыўна робяцца ў апошнія дзесяцігоддзі многімі дыдактамі. Прапануюцца розныя спосабы адбору і метады перадачы значнай інфармацыі, магчымасці аб'яднання розных груп дысцыплін, інтэграцыя ведаў, разгрупаваных у розных дысцыплінах, вывучэнне "стыкавых" дысцыплін, якія значна змяняюць змест і структуру навуковых ведаў, інтэлектуальна-пазнавальныя магчымасці асобных навук.

Часцей за іншыя абмяркоўваецца праблема міждысцыплінарнай інтэграцыі як узгадненне не толькі

навуковага зместу вучэбных дысцыплін, але і канчатковых мэт навучання па кожнай з іх у ВНУ ў цэлым. Гэта працэсы аб'яднання (інтэграцыі) вучэбных дысцыплін адносна даследавання (рашэння) пазнавальных і прафесійных праблем (задач). Значыць, у дзейнасці выкладчыкаў і студэнтаў "апарат" кожнай дысцыпліны (метадалогія, асноўныя паняцці, палажэнні і інш.) свядома выкарыстоўваецца як сродак пабудовы адпаведных дысцыплінарных "партрэтаў" працэсу рашэння і іх аб'яднання ў цэласную мадэль гэтага працэсу.

Ажыццяўленне міжнароднай інтэграцыі дазволіць будаваць цэласныя мадэлі вывучаемых з'яў, ствараць умовы для разумення студэнтамі гэтых з'яў і рашэння пазнавальных і прафесійных задач. А гэта, у сваю чаргу, вучыць студэнтаў самім усталёўваць падобныя сувязі, што садзейнічае развіццю асобы, яе інтэгральнага мыслення, цэласнага бачання прафесійнай дзейнасці.

Пошукі вырашэння праблемы "старэння—абнаўлення" ведаў вядуцца таксама ў галіне стварэння адукацыйных модуляў, асабліва пры рэалізацыі ідэі бесперапыннай адукацыі. Модуль разумеюць як праграмную адзінку, што ўяўляе адносна замкнёны адрэзак навучання, у якім вялікія па аб'ёме і часе курсы падзяляюцца на асобныя адзінкі, сфармуляваныя ў адпаведнасці з іх мэтамі, зместам, тэхналогіямі. Кожны модуль мае адносную самастойнасць, у той жа час з'яўляецца прыступкай у авалоданні матэрыялам курса або дысцыпліны.

Модульная сістэма цяпер выкарыстоўваецца ў Германіі ў працэсе дыстанцыйнага навучання, а таксама ў некаторых каледжах Амерыкі пры адукацыі дарослых. Лічаць, што такая сістэма дазваляе паслядоўна засвойваць матэрыял, выкарыстоўваць веды ў

практычнай дзейнасці і толькі пасля гэтага пераходзіць да наступнай прыступкі спасціжэння ведаў. Яна садзейнічае таксама выкарыстанню гэтага прыёму ў постдыпломны перыяд для абнаўлення ведаў, набыцця новых, неабходных для якаснага выканання прафесійнай дзейнасці. Модульны прынцып, паводле меркавання вучоных, ёсць спосаб далейшай пасляуніверсітэцкай адукацыі.

Такім чынам, рашэнне праблемы "даўгачаснасці" спецыяліста прадвызначае фундаменталізацыю ведаў, міждысцыплінарную інтэграцыю, арыентацыю адукацыі на перспектывы развіцця культуры, выпрацоўку ўменняў самастойнага набыцця ведаў.

Наступная асаблівасць культуралагічнай адукацыі — у неабходнасці зняцця бар'ераў спецыялізацыі, якія дакладна падзяляюць адукацыю ў сферы культуры на розныя спецыяльнасці, часта зусім не звязаныя адна з адной. Нават у такім маналітным і развітым відзе культуры, як мастацкая, адукацыя ў розных жанрах вельмі аўтаномная: спецыялізацыі ў галіне музыкі не перакрыжоўваюцца з вывучэннем выяўленчага мастацтва, музыкі — з харэаграфіяй і інш.; дысцыпліны, як правіла, сканцэнтраваны толькі ў рамках спецыялізацыі, часта не выконваецца і сінхранічны прынцып навучання.

Адпаведнасць культуралагічнай адукацыі структуры самой культуры патрабуе такой яе пабудовы, якая дазваляла б спецыялістам розных профіляў вывучаць культуру ў цэлым і ў гарызантальным, і ў вертыкальным разрэзе з азнаямленнем з асноўнымі відамі і тыпамі культуры з мэтай стварэння ў свядомасці студэнта цэльнай карціны пэўнай эпохі або ўзроўню і зместу культуры. Гаворка ідзе аб тым, каб спецыялісты розных

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

профіляў маглі з поспехам працаваць над рашэннем агульных адукацыйных задач.

Пералічаныя асаблівасці абагульняюцца і сінтэзуюцца ў праблеме адаптацыі культуралагічнай адукацыі да пастаянна зменлівай сацыяльнай сітуацыі і патрэбнасцей грамадства. Адным з фактараў з'яўлення гэтай праблемы выступае гістарычна сфарміраваная арыентацыя адукацыі не на перспектыву развіцця культуры, а на яе рэтраспектыву. Аслабленасць прагнастычнага элемента адукацыі, адсутнасць або малая колькасць даследаванняў тэндэнцый развіцця культуры ў будучым, традыцыя вывучэння культур, якія зніклі ў часе, іх ідэалізацыя і часта фетышызацыя абмяжоўваюць магчымасць насычэння зместу культуралагічнай адукацыі сучасным матэрыялам, фактамі вышэйшага ўзроўню развіцця культуры свету другой паловы XX ст. і прагназіравання яе функцыянавання ў XXI ст.

Часткова апраўданнем могуць быць імкненне вышэйшай школы перадаваць устойлівыя ў навуцы факты і з'явы, паняцці і тэндэнцыі, прывязанасць да прыкладных вынікаў і прызнаных ідэй. Аднак інтэнсіўнае развіццё навукі і культуры, імклівы рост патрэбнасці ў спецыялістах культуралагічнага профілю, хуткае змяненне патрабаванняў грамадства да іх падрыхтоўкі будуць павялічваць наступствы такога адставання. Праблема гэтая настолькі сур'ёзная на мяжы стагоддзяў, што абяцае стаць важнейшай для педагогаў і прыкладных культуролагаў у бліжэйшы час.

Яе вырашэнне патрабуе не толькі кароткатэрміновага прагназіравання, зробленага на падставе запатрабаванняў і патрэбнасцей тых сацыяльных інстытутаў, установ, у якіх будуць працаваць спецыялісты, але і доўгатэрміновага навуковага

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

прагназіравання развіцця рэгіянальнай і глабальнай культуры. Такія даследаванні стануць асновай выпрацоўкі і ўдакладнення патрабаванняў да спецыялістаў, распрацоўкі аптымальных стандартаў культуралагічнай адукацыі, вучэбных планаў, рабочых праграм, якія рэгламентуюць і вызначаюць змест адукацыі. Гэта з аднаго боку.

З другога, развіццё і ўдасканаленне культуры пэўнага рэгіёна непасрэдна звязаны з дзейнасцю і якасцю падрыхтоўкі прафесійных работнікаў культуры, якія займаюцца сацыяльна-культурнай дзейнасцю. Гэты кірунак прыкладной культуралогіі, у адпаведнасці з якім рыхтуюцца транслятары культуры, вызначае ў значнай ступені развіццё першага — ведаў аб культуры, яе ўзроўні ў наступныя дзесяцігоддзі, далейшае развіццё навукі.

Развіццё розных напрамкаў культуралагічнай адукацыі звязана з сінтэзам навук, узнікшых у выніку велізарнага росту інфармацыі, надзвычай інтэнсіўным ростам і складанасцю камунікатыўных навук, трансфармацыяй культуралагічных ведаў, узнікненнем новых навук аб чалавеку як суб'екце культуры. Культуралогія як навука характарызуецца не толькі міждысцыплінарнымі, але і міжгаліновымі сувязямі, якія ўзбагачаюць яе паняційны і тэрміналагічны апарат, метадалогію і інструментарый, памнажаюць і пашыраюць яе змястоўны бок.

У такой сітуацыі мэтазгодна вычленіць гэтыя кірункі ў асобныя блокі для вывучэння: маючыя фундаментальнае значэнне — агульнанавуковы блок, арыентаваныя на прыкладныя веды — блок прыкладных кампанентаў навукі. Першы блок разглядаецца як сукупнасць тых сістэмных ведаў агульнанавуковага характару, якія вызначаюць асноўныя культуралагічныя паняцці і

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

катэгорыі, асноватворныя метады і прынцыпы, агульнанавуковыя падыходы да прадмета культуралогіі (агульная тэорыя навукі, тыпы навук, інфармацыйныя, сацыяльна-псіхалагічныя і педагагічныя веды з пункту гледжання сістэмнага значэння).

Блок прыкладных кампанентаў навукі аб'ядноўвае паняцці, метады, тэорыі прыкладнога і міждысцыплінарнага характару, праз якія адбываецца пераход ад агульнасістэмных культуралагічных ідэй да канкрэтных задач сацыякультурнай і мастацкай дзейнасці.

Да дадзенага блока адносяць тэорыю кіравання і арганізацыю сацыякультурных і інфармацыйных сістэм, розныя тыпы тэхналогій сацыякультурнай дзейнасці, шматлікіх методык і сродкаў трансляцыі культуралагічных ведаў. Наяўнасць у другога блока значнай колькасці трансляцыйных уласцівасцей толькі ўзбагачае і робіць больш значным вывучэнне гэтых кампанентаў. Змястоўны бок ведаў дакладна структуруецца адпаведна выкладзенай намі ў папярэднім параграфе структуры культуры.

Прапанаваная блочная сістэма арганізацыі ведаў дазваляе акрэсліць дастаткова выяўлены шлях далейшага падзелу навук на вучэбныя курсы і дысцыпліны культуралагічнай адукацыі ў адпаведнасці з прынцыпам унутранай супадпарадкаванасці: асноўны курс, які змяшчае абагульнены навуковы матэрыял па найбольш важных культуралагічных кампанентах; адзін або некалькі спецыялізаваных курсаў, якія развіваюць ідэі і тэорыі асноўнага і поўна ўлічваюць профіль падрыхтоўкі спецыяліста; практычныя курсы арганізацыйнага і метадычнага ўзроўняў, якія ўдакладняюць і канкрэтызуюць асноўны і спецыялізаваныя курсы, а таксама прафесійныя ўменні і навыкі студэнтаў.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Такая сістэма структуравання ведаў, накіраваная на падрыхтоўку сучаснага спецыяліста сферы культуры, дапаможа вырашыць многія праблемы культуралагічнай адукацыі, актуальныя для вышэйшых навучальных устаноў.

1.4. Агульная характарыстыка сістэмы падрыхтоўкі культуралагічных кадраў

Аналіз існуючага парадку вызначэння патрэбнасці рэспублікі ў адпаведных кваліфікаваных кадрах ярка выявіў напрамкі вядучых канцэпцый пасляваеннага перыяду — "максімальнае нарошчванне кадравага патэнцыялу для ўсіх галін народнай гаспадаркі" і "прыярытэтнасць падрыхтоўкі спецыялістаў для прамысловасці групы А, а таксама педагагічных работнікаў". Рэалізацыя першай канцэпцыі праявілася ў сістэматычным пашырэнні прыёму абітурыентаў у вышэйшыя навучальныя ўстановы рэспублікі. Так, калі ў 1952 г. у ВНУ Беларусі былі прыняты 10,2 тыс. чалавек, то ў 1996/97 навучальным годзе — 43,9 тыс. Другая канцэпцыя рэалізавалася ў стабільным пашырэнні прыёму абітурыентаў у тэхнічныя, ваенныя, гаспадарчыя і педагагічныя ВНУ.

Аналіз размеркавання колькасці навучэнцаў па ВНУ рэспублікі сведчыць, што структура прыёму ў іх не адлюстроўвала патрэбнасцей грамадства ў кадрах вышэйшай кваліфікацыі. Дастаткова параўнаць прыём студэнтаў па двух кірунках: культуры і мастацтва, з аднаго боку, і ваенных спецыялістаў, з другога. Толькі ў Ваенную акадэмію за кошт дзяржаўнага бюджэту штогод прымаюцца 1000 студэнтаў, прычым усе яны навучаюцца на дзённай форме. Калі параўнаць прыём ва ўсе ВНУ

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

культуры і мастацтва на стацыянарную форму навучання (Беларуская акадэмія музыкі, Беларуская акадэмія мастацтваў, Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры), то ён не дасягаў нават тысячы чалавек (790 чалавек у 1996 г.). Устойлівае змяненне тэндэнцыі ў бок павелічэння адбылося толькі ў апошнія гады (колькасць паступіўшых у 2000 г. — 1263 чалавекі).

Бясспрэчна, у такім перакосе выяўляюцца "радзімыя плямы" недалёкага мінулага Беларусі, калі наша рэспубліка ў адзінай шматнацыянальнай дзяржаве ажыццяўляла падрыхтоўку спецыялістаў (у прыватнасці, ваеннага профілю), зыходзячы з патрэбнасцей усёй краіны. Гэта было рацыянальнае размеркаванне функцый паміж суб'ектамі СССР. Але зараз сітуацыя карэнным чынам адрозніваецца ад таго перыяду і патрабуе ўліку эканамічных магчымасцей, рэальных патрэбнасцей і дынамікі развіцця галіны, каб дэталёва выявяраць аб'ём і структуру падрыхтоўкі кадраў.

Цяпер у Рэспубліцы Беларусь каля 11 тыс. бібліятэк, 4700 з якіх — публічныя, гэта значыць арыентаваныя ў сваёй працы на ўсе ўзроставыя групы і розныя патрэбнасці, пачынаючы ад навуковых і канчаючы мастацкімі. У той жа час для абслугоўвання дзейнасці такой вялікай сеткі бібліятэк штогод прымаліся на вучобу на дзённае навучанне 60—70 студэнтаў, а выпуск складаў 40—50 чалавек, што не можа задаволіць нават патрэбнасці буйнейшых бібліятэк г.Мінска, не кажучы ўжо аб абласных, раённых, а тым больш сельскіх бібліятэках.

Незбалансаванасць падрыхтоўкі кадраў спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй назіраецца і ў педагагічнай сферы. Ужо стала агульным прызнанне перавытворчасці кадраў педагагічнай кваліфікацыі. Педагогі многіх

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

спецыяльнасцей, за выключэннем лінгвістычных, фізкультурна-аздараўленчых і выкладчыкаў прадметаў мастацкага цыкла, не знаходзілі працоўных месцаў. Элементы беспрацоўя характэрныя не толькі для Мінска, але перанасычэнне спецыялістамі-педагогамі назіраецца і ў абласных цэнтрах. Тым не менш на першы курс педагагічных ВНУ штогод прымаліся больш за дзесяць тысяч абітурыентаў. Калі ўлічыць, што набор на педагагічныя спецыялізацыі ажыццяўляўся і ў тэхнічных універсітэтах, і ў навучальных установах фізічнай культуры і спорту, і ў ВНУ культуры, то колькасць педагагічных работнікаў для сярэдняга звяна вырасла да фантастычнай лічбы.

Такая ж складаная сітуацыя і ў сістэме падрыхтоўкі і працаўладкавання інжынерна-тэхнічных кадраў. Пачынаючы з 1991 г. перавытворчасць тэхнічных кадраў вышэйшай кваліфікацыі прывяла да таго, што многія інжынерныя спецыяльнасці не мелі попыту. Вызначылася тэндэнцыя перавытворчасці кадраў і ў галінах эканомікі і юрыспрудэнцыі. І тым не менш набор на гэтыя спецыяльнасці не толькі не скарачаўся, а і вырастаў штогод. Дзяржава выдаткоўвала велізарныя сродкі, але не атрымлівала адпаведнай аддачы.

Трэба таксама ўзгадаць ВНУ недзяржаўнага падпарадкавання, якія знаходзяцца ў фінансавай залежнасці ад колькасці навучэнцаў і, такім чынам, зніжаюць узровень патрабаванняў да абітурыентаў, неабгрунтавана пашыраючы колькасць студэнтаў. У той жа час пры наяўнасці вельмі шырокай сеткі культурна-асветных устаноў і ўстаноў мастацтва прыём на вучобу па ўсіх ВНУ складае крыху больш за 1000 чалавек у год. Нават не вельмі глыбокі аналіз прыёму і падрыхтоўкі кадраў для розных напрамкаў народнай гаспадаркі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

паказвае, з аднаго боку, непрадуманасць падыходу да вырашэння праблемы, а з другога — высвечвае тэндэнцыю скарачэння прыёму студэнтаў на спецыяльнасці культуры і мастацтва. Канстатацыя ў дзяржаўных дакументах неабходнасці росту духоўнага багацця грамадства як умовы яго прагрэсіўнага развіцця прыходзіць у супярэчнасць з рэаліямі сітуацыі, што склалася, і патрабуе неадкладнага вырашэння.

Яшчэ адной праблемай, якая негатыўна адбівалася на якасці і колькасці падрыхтоўкі кадраў вышэйшай кваліфікацыі, з'яўляецца дубліраванне спецыяльнасцей і спецыялізацый у многіх ВНУ. Гэта звязана з адсутнасцю дакладна выяўленага профілю ў падрыхтоўцы спецыялістаў у канкрэтных навучальных установах. Дадзеная праблема не закранула толькі ВНУ медыцынскага профілю, якія рыхтуюць спецыялістаў строга ў рамках сваёй спецыяльнасці і сваіх спецыялізацый. Што датычыць навучальных устаноў эканамічнага профілю, то такіх спецыялістаў сталі рыхтаваць не толькі эканамічны універсітэт, які з'яўляецца вядучай ВНУ ў сістэме эканамічнай адукацыі, але таксама амаль усе недзяржаўныя універсітэты, Беларускі дзяржаўны універсітэт, Беларуская дзяржаўная політэхнічная акадэмія, Беларускі тэхналагічны універсітэт, Беларускі дзяржаўны універсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі, Мінскі педагагічны універсітэт і інш.

Вельмі яскрава дадзеная тэндэнцыя выявілася ў сістэме культуралагічнай і мастацтвазнаўчай адукацыі. Калі параўнаць структуру падрыхтоўкі спецыялістаў у кожнай з трох вышэйшых навучальных устаноў галіны, то вымалёўваецца такая карціна: кожная ВНУ мае дакладную прафілізацыю і займае сваю нішу ў структуры падрыхтоўкі кадраў культуры і мастацтва.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Так, у Беларускай акадэміі музыкі і Беларускай акадэміі мастацтваў рыхтуюцца кадры для прафесійнага мастацтва, а ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры — кадры культуралагічнага, бібліятэчнага, музейнага профіляў і спецыялісты для сферы народнай творчасці. Аднак у апошнія гады па гэтых жа спецыяльнасцях атрымалі права падрыхтоўкі кадраў і іншыя дзяржаўныя навучальныя ўстановы, у тым ліку педагагічныя. Напрыклад, па спецыяльнасці "культуралогія" пры наяўнасці вядучай навучальнай установы — Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры — стаў ажыццяўляцца набор у Мінскім педагагічным універсітэце, Гродзенскім педагагічным універсітэце і серыі універсітэтаў і інстытутаў недзяржаўнага профілю.

На спецыяльнасць "народная творчасць", вядучай навучальнай установай па якой з'яўляецца Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры, сталі ажыццяўляць набор у Мінскім педагагічным універсітэце імя М.Танка, Брэсцкім педагагічным універсітэце, у Інстытуце сучасных ведаў. Такое распыленне падрыхтоўкі спецыялістаў ажыццяўляецца з дазволу Міністэрства культуры. Аднак падрыхтоўка кваліфікаванага спецыяліста па спецыяльнасці "народная творчасць" патрабуе грунтоўнай матэрыяльнай базы, наяўнасці адпаведнай літаратуры. Неабходна велізарная колькасць нотнага матэрыялу, сярод якога многія выданні маюць рарытэтны характар, неабходны спецыфічныя музычныя інструменты, якія не вырабляюцца масава ні ў Беларусі, ні ў краінах СНД, а заказваюцца па адноўленых чарцяжах беларускім майстрам. Неабходна мець майстроў выканальніцкага мастацтва на народных інструментах, якіх у Беларусі адзінкі, і ўсе яны, як правіла, працуюць у

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры. І, нарэшце, неабходны даволі сур'ёзны набор рэквізіту для народных свят і прадстаўленняў, які б адлюстроўваў шматрэгіянальны каларыт культурных традыцый рэспублікі. Такім чынам, паўнацэнная падрыхтоўка спецыялістаў гэтай сферы патрабуе значнай матэрыяльнай і асобасна-прафесійнай асновы.

Недаацэнка гэтых састаўляючых прыводзіць да падрыхтоўкі спецыяліста-паўфабрыкату, каштоўнасць якога вельмі спрэчная. Падобная сітуацыя склалася і з падрыхтоўкай спецыялістаў у галіне народных рамёстваў, якая патрабуе значных фінансавых выдаткаў. Для падрыхтоўкі спецыялістаў гэтай галіны неабходна стварэнне спецыялізаваных майстэрань: ганчарных, габеленавых, ткацкіх, роспісу па тканіне, роспісу па дрэве, лазапляцення, саломкі і інш. Таксама неабходныя істотныя выдаткі на закупку зыходнай сыравіны і матэрыялаў. Тым не менш без належнай матэрыяльнай базы шэраг ВНУ атрымалі права на падрыхтоўку спецыялістаў для гэтай галіны народнай творчасці.

Сутнасць адзначанай праблемы заключаецца ва ўпарадкаванні і кіраванні складаным механізмам фарміравання духоўнага багацця народа. Наспела неабходнасць у стварэнні службы вучэбна-метадычных аб'яднанняў, якая ўзяла б на сябе абавязак вывучэння магчымасцей і патрэбнасцей для падрыхтоўкі спецыялістаў па канкрэтных спецыяльнасцях і па выніках гэтага ажыццяўляла б ліцэнзаванне ВНУ. Падобная сістэма ўвядзення новых спецыяльнасцей дэталёва распрацавана і сістэматызавана ў Расійскай Федэрацыі. Увесь рэестр спецыяльнасцей і падрыхтоўкі стандартаў адукацыі па іх размеркаваны паміж вядучымі ВНУ Расіі. У ВНУ створаны вучэбна-метадычныя аб'яднанні па

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

кожнай спецыяльнасці, якія разглядаюць прапановы па адкрыцці спецыяльнасцей у іншых ВНУ і ў адпаведнасці з кваліфікацыйнай праверкай ВНУ-прэтэндэнта выносяць рашэнне аб яе ліцэнзаванні. Толькі на аснове іх станоўчага рашэння Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі разглядае пытанне аб выдачы ліцэнзіі на права падрыхтоўкі ВНУ спецыялістаў па дадзенай кваліфікацыі. Хаця час на арганізацыю сістэмы рацыянальнага фарміравання дзяржаўнага заказу па падрыхтоўцы спецыялістаў у значнай ступені страчаны, пачынаць мэтанакіраваную працу ў гэтым накірунку неабходна.

Калі дзяржава возьме пад свой кантроль падрыхтоўку спецыялістаў у дзяржаўных і недзяржаўных ВНУ, то паўстане пытанне аб змяненні структуры падрыхтоўкі кадраў у адпаведнасці з рэальнымі патрэбнасцямі рэспублікі. Усведамляючы тое, што пераструктурызацыя падрыхтоўкі кадраў з'яўляецца мерай зусім не папулярнай і будзе мець далёкасяжныя наступствы негатыўнага характару, у першую чаргу для чалавечых рэсурсаў, для лёсаў некаторых ВНУ праводзіць гэтую працу неабходна, бо сама па сабе вышэйшая адукацыя без магчымасці працаваць па спецыяльнасці не мае сэнсу. Акрамя таго, гэта вядзе да велізарных фінансавых страт: калі чалавек, які атрымаў вышэйшую адукацыю па канкрэтнай спецыяльнасці, уладкоўваецца на працу ў іншай галіне, на яго выдаткоўваюцца дадатковыя сродкі па перападрыхтоўцы, на пэўны час зніжаецца патэнцыял яго актыўнай дзейнасці.

Пытанне аб пераглядзе структуры падрыхтоўкі спецыялістаў культуры і мастацтва неабходна перш за ўсё вырашыць у рамках Міністэрства культуры, таму што ў апошні час нерацыянальнасць некаторых рашэнняў прывяла да дубліравання ў падрыхтоўцы нават у сістэме

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

самога міністэрства. Напрыклад, у Беларускай акадэміі мастацтваў вядзецца падрыхтоўка салістаў аперэты, у той час як вядучая ВНУ гэтага профілю — Беларуская акадэмія музыкі — забяспечыла б заказ на больш высокім якасным узроўні. У сваю чаргу акадэмія музыкі ў 1996 г. адкрыла падрыхтоўку спецыялістаў па харэаграфіі пры наяўнасці спецыяльнага аддзялення ў Беларускім універсітэце культуры і сканцэнтраванасці ў ім адпаведнага кантынгенту прафесарска-выкладчыцкага складу. Так, вядучы спецыяліст кафедры харэаграфіі, прафесар гэтага універсітэта Ю.М.Чурко — прызнаны аўтарытэт у дадзенай галіне не толькі ў маштабах рэспублікі.

Падобная неадпаведнасць у падрыхтоўцы спецыялістаў профілю ВНУ і па другіх спецыяльнасцях існуе ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і Беларускай акадэміі мастацтваў. Так, традыцыйна акадэмія мастацтваў рыхтуе акцёраў тэатра, але такая ж падрыхтоўка кадраў па заказе Міністэрства культуры стала ажыццяўляцца ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры ў выглядзе разавага набору, што яўна немэтазгодна. Эксперымент і пошук у падрыхтоўцы кадраў магчымыя толькі тады, калі яны рыхтуюцца за кошт саміх устаноў. Дзяржаўны ж заказ павінен зыходзіць з інтарэсаў дзяржавы, а не асобных суб'ектаў.

Важным элементам гарманізацыі сістэмы падрыхтоўкі кадраў вышэйшай кваліфікацыі з'яўляецца фарміраванне прадуманай структуры павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў. Так, калі толькі каля 40% публічных бібліятэк маюць спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, неабходна прадугледзець пашырэнне завочнай формы навучання ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры, таму што дадзеная ВНУ з'яўляецца

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

манапалістам у падрыхтоўцы кадраў бібліятэчнага профілю. Зусім рэальнымі з'яўляюцца таксама арганізацыя сістэмы скарочаных курсаў для тых, хто мае сярэднюю спецыяльную адукацыю ў галіне бібліятэчнай справы, стварэнне сістэмы дадатковай адукацыі для работнікаў бібліятэк, якія маюць педагагічную, мастацкую або іншую няпрофільную адукацыю.

Павелічэнне прыёму на завочнае аддзяленне Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры — праблема, якая на працягу доўгага часу абмяркоўваецца ў Міністэрстве культуры, на нарадах работнікаў культуры. У прыватнасці, у рашэнні калегіі Міністэрства, прысвечанай працы бібліятэк, якая адбылася 29 кастрычніка 1998 г., падкрэсліваецца неабходнасць павелічэння падрыхтоўкі бібліятэчных работнікаў у Беларускім універсітэце культуры. На сённяшні дзень Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры рыхтуе адкрыццё факультэта дадатковай адукацыі, які побач з павелічэннем прыёму на завочнае аддзяленне дасць магчымасць вырашыць праблему атрымання на ім паўнацэннай адукацыі па спецыяльнасці ўсім, хто працуе ў сферы культуры. Аднак такая адукацыя можа быць толькі платнай, таму што дзяржаўнага заказу на падрыхтоўку неабходных рэспубліцы кадраў пакуль няма.

У рамках вывучэння шляхоў аптымізацыі падрыхтоўкі кадраў неабходна дасканала прадумаць пытанні аб бесперапыннасці мастацкай і культуралагічнай адукацыі і аб фарміраванні скразнога змястоўнага кампанента адукацыі ў звёнах "школа—спецыялізаваная школа—ССНУ—ВНУ—магістратура—аспірантура—дактарантура".

Фарміраванне палітыкі ў галіне структуры падрыхтоўкі кадраў поўнасцю залежыць ад тых

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

міністэрстваў, якія даюць адпаведны заказ. Трэба адзначыць, што Міністэрства культуры не фінансавала і не праводзіла сур'ёзных даследаванняў перспектыўных патрэбнасцей у кадрах на бліжэйшыя 15—20 гадоў. У выніку набор абітурыентаў на розныя спецыяльнасці вядзецца ў асноўным у залежнасці ад магчымасцей ВНУ і арыентацыі на мінулыя выпускі. Такі падыход не навуковы, ён базіруецца на мінулым і не заўсёды дае магчымасць улічыць рэальныя перспектывы развіцця.

Разам з тым у такіх буйных ВНУ, як Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры, праблема набору студэнтаў даўно набыла абвостраны характар: мінімальны дзяржаўны заказ на падрыхтоўку спецыялістаў усіх спецыяльнасцей сутыкаецца з велізарнай колькасцю тых, хто жадае паступіць у гэтую ўстанову. Пачынаючы з 1995 г. у Беларускім універсітэце культуры — адзін з самых высокіх конкурсаў сярод ВНУ рэспублікі. Як правіла, набор студэнтаў дапаўняецца за кошт тых, хто плаціць за навучанне (у 1999/2000 навучальным годзе ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры было 30% такіх студэнтаў). Аднак недахопам пазабюджэтнага навучання з'яўляецца стыхійнасць размеркавання студэнтаў паміж рознымі спецыяльнасцямі. Абітурыенты бібліятэчнага факультэта менш плацежаздольныя, як і абітурыенты, што паступаюць на спецыяльнасці "народная творчасць" і некаторыя мастацкія спецыяльнасці. Таму павелічэнне агульнага аб'ёму студэнтаў адбываецца ў асноўным за кошт спецыяльнасцей факультэта культуралогіі.

Разумеючы важнасць і значнасць вышэйшай адукацыі ў цэлым і ацэньваючы тэндэнцыю росту колькасці студэнтаў, што навучаюцца на камерцыйнай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

аснове, як станоўчую з'яву, варта ўсё ж пагадзіцца з тым, што дзяржаўныя інтарэсы першасныя, і таму рэгуляванне бюджэтнага набору з боку Міністэрства культуры ў адпаведнасці з дынамікай развіцця сацыякультурнай сферы жыццёва неабходнае.

Такім чынам, трэба прызнаць, што аб'ектыўныя працэсы развіцця сацыяльна-культурнай сферы і забеспячэння яе высокакваліфікаванымі кадрамі ў сучасны перыяд не атрымалі адпаведных аналізу і ацэнкі ў рамках дзяржаўных структур кіравання. Рэальнасць жа сведчыць аб тым, што нават захаванне status quo выліваецца ў сур'ёзныя страты ў духоўным жыцці грамадства.

Агульная характарыстыка тэндэнцый і перспектыў прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў у вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах культуры і мастацтва наступныя.

За перыяд 1999—2001 гг. колькасць ВНУ ў рэспубліцы не змянілася, а прыём студэнтаў на дзённае і завочнае навучанне павялічыўся (табл.1).

Табліца 1

Колькасць прынятых на дзённае і завочнае навучанне ў ВНУ

Вышэйшыя навучальныя установы	Вучэбныя гады	
	1999/2000	2000/2001
Беларуская акадэмія музыкі	213	213
Беларуская акадэмія мастацтваў	122	190
Беларускі універсітэт культуры	630	860

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Агульная колькасць студэнтаў у ВНУ ў 2000/2001 навучальным годзе значна ўзрасла (табл.2): у Беларускай акадэміі музыкі — на 121 чалавек, Беларускай акадэміі мастацтваў — на 128, Беларускім універсітэце культуры — на 893 чалавекі.

Табліца 2

Рост колькасці прыёму студэнтаў у ВНУ

Вышэйшыя навучальныя ўстановы	Вучэбныя гады	
	1999/2000	2000/2001
Беларуская акадэмія музыкі	889	1010
Беларуская акадэмія мастацтваў	649	777
Беларускі універсітэт культуры	3129	4022

За два навучальныя гады названымі ВНУ было выпушчана 1700 студэнтаў (табл.3).

Табліца 3

Колькасць выпускнікоў ВНУ культуры і мастацтва

Вышэйшыя навучальныя ўстановы	Вучэбныя гады	
	1999/2000	2000/2001
Беларуская акадэмія музыкі	136	136
Беларуская акадэмія мастацтваў	102	102
Беларускі універсітэт культуры	612	612
Разам	850	850

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Павелічэнне паступіўшых у 2000/2001 навучальным годзе склала 1142 чалавекі. Прыём вырас у асноўным за кошт павелічэння колькасці першакурснікаў у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры.

На працягу 90-х гадоў адбылося скарачэнне колькасці сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Калі ў 1995/96 навучальным годзе іх было 21, то ў 2000/2001 навучальным годзе засталося 19.

Змяненне сеткі сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў адбылося за кошт скарачэння колькасці музычных вучылішчаў (было 12, засталося 11) і вучылішчаў мастацтваў (было 6, засталося 5).

Нягледзячы на агульнае скарачэнне колькасці сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, колькасць навучэнцаў у іх узрасла.

Назіраўся рост прыёму навучэнцаў у ССНУ. Так, у параўнанні з 1999/2000 навучальным годам у 2000/2001 іх было прынята на 268 чалавек больш.

Выпуск спецыялістаў сярэдняй спецыяльнай кваліфікацыі таксама ўзрос. У 1999/2000 навучальным годзе было выпушчана 1812 чалавек, што на 80 чалавек больш, чым у папярэднім годзе.

У цэлым вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы прадэманстравалі пэўную стабільнасць у працы.

Разам з тым адзначаецца такая ўстойлівая негатыўная з'ява, як аслабленне ўзаемных сувязей паміж вышэйшымі навучальнымі ўстановамі культуры і ўстановамі культуры, што выкарыстоўваюць спецыялістаў. Выяўляецца гэта ў значным змяншэнні колькасці выпускнікоў, накіраваных на працу па размеркаванні. З 947 выпускнікоў ВНУ ў 2001 г. мэтавым чынам накіраваны на працу толькі 201 чалавек, гэта значыць,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

21% усіх выпускнікоў, у той час як на месцах ва ўстановах культуры працуюць людзі, што не маюць спецыяльнай адукацыі. Падобная карціна вымалёўваецца і з выпускнікамі ССНУ: з іх у 2001 г. толькі 56% накіравана на працу па размеркаванні. Значная частка спецыялістаў, атрымаўшы адукацыю за кошт дзяржавы, перамяшчаюцца ў іншыя сферы дзейнасці або ў камерцыйную сферу культуры.

На агульным адмоўным фоне змяншэння папаўнення сферы культуры кваліфікаванымі спецыялістамі складваецца неспрыяльная сітуацыя з забеспячэннем прафесійна падрыхтаванымі кадрамі школ з профілем мастацкай адукацыі. Колькасць такіх школ практычна не змянілася: у 2000/2001 навучальным годзе іх налічвалася 517, а ў 1999/2000 навучальным годзе — 522. У гэтых школах навучаліся ў 2000/2001 навучальным годзе 80 867 чалавек, а ў 1999/2000 — 83 870 чалавек.

Асноўную масу дзіцячых школ з профілем мастацкай адукацыі складаюць музычныя школы.

Так, напрыклад, у 1999—2001 гг. назіралася такая карціна:

1999/2000 вучэбны год	**2000/2001 вучэбны год**
75% — музычныя школы; 20% — дзіцячыя школы мастацтваў; 4% — дзіцячыя мастацкія школы.	71% — музычныя школы; 23% — дзіцячыя школы мастацтваў; 5% — дзіцячыя мастацкія школы (з арыентацыяй на розныя віды выяўленчага мастацтва); 1% — харэаграфічныя школы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У параўнанні з 1999/2000 навучальным годам у 2000/2001 навучальным годзе адбылося нязначнае змяншэнне колькасці музычных школ (на 4%) і на столькі ж назіралася павелічэнне колькасці школ мастацтваў і мастацкіх школ (адпаведна на 3% і на 1%). Такая дынаміка не можа задавальняць "прасунутыя" слаі грамадства. Падрастае пакаленне, сацыякультурныя патрэбнасці якога ў большай ступені арыентаваны на агульную эстэтычную адукацыю і каштоўнасці экраннай (аўдыёвізуальнай) культуры.

Аналіз педагагічнага складу дзіцячых музычных школ сведчыць аб тым, што ў 1999/2000 навучальным годзе 37% педагогаў мелі вышэйшую адукацыю, а ў 2000/2001 навучальным годзе — 39%.

Дзіцячыя мастацкія школы забяспечаны спецыялістамі з вышэйшай адукацыяй значна лепш (81% у 1999/2000 навучальным годзе).

У дзіцячых школах мастацтваў выкладчыкі з вышэйшай адукацыяй у 2000/2001 навучальным годзе складалі 37%, у харэаграфічных — 35%.

Аналіз развіцця сеткі дзіцячых школ мастацкай адукацыі сведчыць аб праблеме эстэтычнага развіцця падрастаючага пакалення. Наяўная сетка школ з профілем мастацкай адукацыі празмерна зарыентавана на музычнае навучанне — 71% такіх школ, што звужае магчымасці дзяцей у вызначэнні сваёй схільнасці да розных відаў мастацтва.

Узніклы ўхіл у пэўнай меры абумоўлены педагагічнай некампетэнтнасцю часткі бацькоў, якія па традыцыі лічаць прэстыжным навучанне дзіцяці менавіта ў музычнай школе.

Адзначаны вышэй рост колькасці дзіцячых школ мастацтваў сведчыць аб станоўчым зруху, але вельмі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

нязначным. Уяўляецца актуальнай больш інтэнсіўная падрыхтоўка педагогаў для дзіцячых школ мастацтваў. Патрабуюцца такія педагогі, якія б прафесійна валодалі неабходнымі навыкамі і ўменнямі ў галіне пэўнага віду мастацтва і адначасова валодалі б здольнасцямі перадаваць навучэнцам разнастайныя веды, атрыманыя ў працэсе агульнай мастацтвазнаўчай і гуманітарна-культуралагічнай падрыхтоўкі. Адпаведна ўзнікае неабходнасць у пашырэнні маштабаў дадзенай падрыхтоўкі ў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных установах культуры і мастацтва. У далейшым асаблівую ўвагу трэба звярнуць на агульную і спецыяльную прафесійную падрыхтоўку педагогаў з вышэйшай адукацыяй па профілі культуры і мастацтва.

Трэба адзначыць, што задача кадравага забеспячэння сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў культуры і мастацтва вырашаецца марудна.

Аналізуемы перыяд у развіцці ССНУ характарызуецца невялікім павелічэннем колькасці выкладчыкаў з вышэйшай адукацыяй (табл.4).

Табліца 4

Колькасць выкладчыкаў з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй у ССНУ, %

Навучальныя установы	Вучэбныя гады	
	1999/2000	2000/2001
Музычныя вучылішчы	82,0	84,6
Вучылішчы мастацтваў	83,6	85,2
Культурна-асветныя вучылішчы	91,0	99,0
Харэаграфічныя вучылішчы	50,6	56,8

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Адзначаныя невялікія тэмпы росту не могуць нікога задаволіць. У бліжэйшыя гады неабходна выйсці на стопрацэнтны ўзровень забяспечанасці гэтых катэгорый навучальных устаноў кадрамі з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй.

Асаблівую цікавасць уяўляюць выніковыя змены прыёму навучэнцаў у ВНУ і ССНУ культуры і мастацтва і іх выпуску з навучальных устаноў гэтага профілю ў 1999/2000, 2000/2001 вучэбных гадах.

У 2000/2001 навучальным годзе ў параўнанні з папярэднім навучальным годам колькасць прынятых у сярэднія ўстановы культуры і мастацтва значна скарацілася. Не павялічылася і колькасць выпускнікоў ССНУ. У той жа час акрэслілася нязначнае змяншэнне колькасці залічаных у вышэйшыя навучальныя ўстановы культуры і мастацтва і тых, хто іх закончыў. Калі ў далейшым тэмпы апераджальнага росту студэнтаў і выпускнікоў ССНУ набудуць характар устойлівай тэндэнцыі, то акрэсленую на перспектыву кардынальную задачу больш інтэнсіўнага папаўнення ўстаноў і прадпрыемстваў культуры спецыялістамі з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй вырашыць не ўдасца. Каб ураўнаваць становішча ў бліжэйшыя гады, мэтазгодна па меншай меры на 5% у год павялічваць прыём абітурыентаў у ВНУ культуры і мастацтва і прыблізна на столькі ж змяншаць прыём абітурыентаў у сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы адпаведнага профілю. Такім чынам удасца — пры ўмове стабілізацыі і ў тым, і ў другім выпадках аб'ёмаў выпускнікоў — ужо ў першае дзесяцігоддзе XXI ст. прыблізна на трэць павялічыць папаўненне дзяржаўнай сеткі прадпрыемстваў і ўстаноў культуры за кошт выпускнікоў ВНУ культуры і мастацтва. Гэтаму могуць садзейнічаць музычна-

педагагічны факультэт і музычнае аддзяленне факультэта пачатковых класаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта, а таксама факультэты мастацкага профілю недзяржаўных ВНУ (факультэт мастацтваў, прадзюсерскі факультэт Інстытута сучасных ведаў, факультэт мастацтваў Еўрапейскага гуманітарнага універсітэта), калі Міністэрства культуры, Міністэрства адукацыі і вышэйшыя дзяржаўныя органы знойдуць рычагі для прыцягнення часткі выхаванцаў гэтых факультэтаў для працы ў дзяржаўнай сістэме культуры.

Адбылося некаторае павелічэнне за адзначаны перыяд у аб'ёмах прыёму навучэнцаў у Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры. Праўда, агульная колькасць студэнтаў не павялічылася. Колькасць жа выпускнікоў у 1999/2000 навучальным годзе зменшылася ў параўнанні з 1997/98 навучальным годам. У Беларускай акадэміі мастацтваў гэты ж перыяд характарызаваўся нязначным павелічэннем прынятых у яе і павелічэннем (зыходзячы з маштабу ВНУ) колькасці выпускнікоў. Адпаведна ў Беларускай акадэміі музыкі прыём некалькі ўзрос, а выпуск скараціўся.

Думаецца, менавіта Беларускаму дзяржаўнаму універсітэту культуры і ў колькасным плане, і ў якасных адносінах (у плане адкрыцця новых спецыяльнасцей) трэба паскоранымі тэмпамі вырашаць праблему дадатковага прыёму студэнтаў. Да гэтага абавязвае статус Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры як навукова-метадычнага цэнтра падрыхтоўкі кадраў культуры.

Для Беларускай акадэміі мастацтваў у бліжэйшыя гады застаецца актуальным пытанне аб павелічэнні прыёму абітурыентаў. Але не менш, а магчыма, больш актуальнай праблемай для навучальных устаноў, якія

рыхтуюць кадры культуры па мэтавых сацыяльных заказах, з'яўляецца змяншэнне адсеву студэнтаў і захаванне балансу паміж наборам студэнтаў і выпускам спецыялістаў.

Беларуская акадэмія музыкі не мае патрэбы, па меншай меры ў пачатку гэтага стагоддзя, у рэзкім павелічэнні колькасці студэнтаў. Магчыма, колькасць тых, хто паступае на педагагічныя музычныя спецыяльнасці, тут нават павінна скараціцца ў бліжэйшыя гады, бо большая частка студэнтаў, якія вучацца на гэтых спецыяльнасцях, плануюцца для працы педагогамі музычных вучылішчаў. Апошнія ж у асноўным рыхтуюць настаўнікаў для дзіцячых музычных школ. Колькасць жа дзіцячых музычных школ, як адзначалася вышэй, відаць, будзе скарачацца (асабліва на вёсцы і ў маленькіх гарадах) у цэлым і ў прыватнасці за кошт структурных зрухаў — з'яўлення новых школ мастацтваў, мастацкіх, харэаграфічных, іншых цэнтраў эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення. Патрэбнасць у педагогах па класах фартэпіяна, скрыпкі, баяна і іншых інструментах змяншаецца і будзе змяншацца. Адыграе сваю ролю і верагоднасць скарачэння колькасці музычных вучылішчаў (іх цяпер 11) і павелічэння колькасці вучылішчаў мастацтваў (іх пакуль 5). Па законе "ланцуговай рэакцыі" ўсё гэта прывядзе да агульнага змяншэння патрэбнасці ў выпускніках Беларускай акадэміі музыкі, якія прайшлі падрыхтоўку па педагагічных спецыяльнасцях. Спатрэбіцца, зусім верагодна, і істотная мадыфікацыя гэтых спецыяльнасцей, узрасце патрэбнасць у стварэнні новых кірункаў прафесійнай падрыхтоўкі, арыентаваных на сучасныя жанры масавага мастацтва, звязаныя з электроннымі музычнымі інструментамі. Сваё слова па гэтым і многіх

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

іншых унутраных пытаннях павінны сказаць кіраўніцтва і прафесійны склад самой Беларускай акадэміі музыкі.

Праблемы, пастаўленыя ў абгрунтаванні першапачатковага праекта перспектыўнага плана падрыхтоўкі спецыялістаў у навучальных установах культуры і мастацтва, і задачы, якія адсюль вынікаюць і імпліцыраваны аналітычным аглядам статыстычных даных, акрэслены прагнозамі, могуць быць вырашаны ў канчатковай рэдакцыі зводнага плана, у падрыхтоўцы якога прымуць удзел адміністрацыя і педагогі ВНУ і ССНУ культуры і мастацтва, непасрэдна зацікаўленыя ў доўгатэрміновым планаванні дзейнасці сваіх калектываў.

Дадзены перспектыўны план падрыхтоўкі спецыялістаў, акрамя таго, павінен адпавядаць апісанай вышэй структуры культуры і сістэме культуралагічнай адукацыі ў цэлым. Агульныя кадравыя патрабаванні павінны таксама ўлічваць прыярытэты каштоўнасных арыентацый грамадства. Змяненне апошніх прама закранае сацыяльную сферу і цягне за сабой змяненне патрэбнасцей грамадства ў кадрах для ўстаноў культуры і мастацтва.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Глава 2
АСНОЎНЫЯ КІРУНКІ РАЗВІЦЦЯ СІСТЭМЫ ПАДРЫХТОЎКІ, ПЕРАПАДРЫХТОЎКІ І ПАВЫШЭННЯ КВАЛІФІКАЦЫІ КАДРАЎ САЦЫЯКУЛЬТУРНАЙ СФЕРЫ

2.1. Характарыстыка кадравага патэнцыялу ўстаноў культуры ў новых умовах

Нягледзячы на адсутнасць усебаковых даследаванняў у галіне агульнай колькасці і рэестра спецыяльнасцей для патрэб рэспублікі на аснове сінтэзу паказчыкаў дзейнасці розных ВНУ, якія ўваходзяць у сістэму Міністэрства культуры, усё ж можна выявіць агульныя тэндэнцыі і параметры іх развіцця.

Як правіла, кожная вышэйшая навучальная ўстанова прапануе новы рэестр спецыяльнасцей і спецыялізацый для забеспячэння патрэбнасцей устаноў культуры ў падрыхтаваных кадрах. Аналіз паказвае, што наспела неабходнасць распрацоўкі праграм і падрыхтоўкі значна больш шырокай палітры спецыяльнасцей, якія адпавядалі б новым умовам дзейнасці, асабліва ў сферы вольнага часу. Змена ўмоў фарміравання ўстаноў культуры, стварэнне новых тыпаў устаноў сацыякультурнай дзейнасці, змена функцый дзейнасці ўстаноў вольнага часу патрабуюць значнага пашырэння падрыхтоўкі спецыялістаў, адаптаваных да змены сістэмы працы ў сферы культуры і мастацтва.

Таму ў рамках сацыякультурнай дзейнасці ўзнікае неабходнасць у стварэнні спецыялізацый, звязаных з індустрыяй вольнага часу, з узнікненнем новых культурна-адпачынкавых устаноў рознага профілю, такіх

як прадзюсерскія цэнтры, гульнявыя цэнтры, канцэртна-відовішчныя ўстановы, дансінг-холы, клубы па інтарэсах і інш. Патрабуюцца спецыялісты ў галіне рэкламна-выставачнай дзейнасці, для патрэб рэкламных бюро, рэкламных выданняў, аддзелаў рэкламы ў сродках масавай інфармацыі, аддзелаў па сувязях з грамадскасцю, выставачных комплексаў, інфармацыйна-аналітычных цэнтраў у сферы эканамічнай, палітычнай рэкламы і інш.

Неабходна далейшае развіццё галін мастацтвазнаўства. На сённяшні дзень павінна ажыццяўляцца падрыхтоўка наступных спецыялістаў: мастацтвазнаўцаў-маркетолагаў, мастацтвазнаўцаў-экспертаў розных відаў мастацтва, мастацтвазнаўцаў для розных тыпаў культурных устаноў — музеяў, мастацкіх салонаў, экспертаў для мытні. Вельмі блізкай па спецыфіцы з'яўляецца спецыяльнасць "журналістыка", дзе таксама магчымая падрыхтоўка розных тыпаў менеджэраў сродкаў масавай інфармацыі, спецыялістаў па камп'ютэрным забеспячэнні сродкаў масавай інфармацыі (маюцца на ўвазе выдавецтвы, радыё, TV, прэс-службы, рэкламныя і інфармацыйныя агенцтвы дзяржаўнага і прыватнага характару і інш.).

У рэспубліцы адсутнічае падрыхтоўка спецыялістаў у галіне юрыспрудэнцыі і права ў галіне культуры. Патрэбнасць у такіх кадрах зафіксавана ў выніках сацыялагічнага апытання.

Улічваючы спецыфіку эканамічных дачыненняў у галіне культуры і мастацтва, можна сказаць, што наспела неабходнасць у падрыхтоўцы эканамістаў культуралагічнага профілю, фінансавых менеджэраў для розных тыпаў устаноў культуры дзяржаўнага і недзяржаўнага характару. У гэтым напрамку бачыцца развіццё такой спецыялізацыі, як менеджэр інфармацыйнага бізнесу і бібліятэчнай справы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Спецыялістаў трэба рыхтаваць да практычнай бібліятэчна-інфармацыйнай, камерцыйнай, арганізацыйна-кіраўніцкай дзейнасці ў розных галінах народнай гаспадаркі, на ўнутраным і знешнім рынках Рэспублікі Беларусь. Такія спецыялісты прызначаны для працы ў бібліятэках усіх тыпаў, бібліятэчна-інфармацыйных службах і рэкламных офісах, аддзелах маркетынгу, навукова-тэхнічнай і камерцыйнай інфармацыі, канцэрнах, холдынгах, акцыянерных аб'яднаннях, гандлёвых дамах, біржах, дызайнавых кампаніях, вытворчых кааператывах, а таксама ў агенцтвах па зборы дзелавой інфармацыі.

Спецыяліст можа быць выкарыстаны ў якасці камплектатара кніжных фондаў, каталагізатара і класіфікатара, сакратара-рэферэнта, перакладчыка, маркетолага, работніка па праблемах попыту, арганізацыі грамадскай думкі, працаўніка ў галіне арганізацыі камерцыйнай і дзелавой інфармацыі, а таксама на іншых пасадах, якія маюць дачыненне да бібліятэчнай, інфармацыйнай і камерцыйнай дзейнасці, да менеджменту, маркетынгавых даследаванняў і інфармацыі бізнесу.

Вялікія магчымасці тояць у сабе спецыялізацыі ў рэчышчы сацыякультурнай работы. Важным кірункам у развіцці гэтых спецыялізацый стане падрыхтоўка кадраў па сацыяльна-прававой абароне грамадзян, сацыяльнай рабоце з сям'ёй і дзецьмі, для школьных і пазашкольных устаноў вольнага часу, фондаў дабрачыннасці, санаторна-курортнага абслугоўвання і інш.

Адным са значных напрамкаў у падрыхтоўцы сацыяльнага работніка, на наш погляд, з'яўляецца стварэнне такой спецыялізацыі, як бібліятэкар-бібліятэрапеўт. Для людзей з абмежаванымі магчымасцямі фізічнага развіцця сур'ёзнай праблемай становіцца пошук формаў самарэалізацыі. Звужэнне поля дзейнасці чалавека вядзе

да заніжэння самаацэнкі, уласнай самапавагі, у канчатковым выніку адмоўна адбіваецца на сацыяльнай актыўнасці. Праведзенае ў Мінску даследаванне паказала, што 90% людзей з абмежаванымі магчымасцямі пры дастатковым інтэлекце зніжаюць сваю жыццёвую актыўнасць з-за дэпрэсіўных станаў, якія выяўляюцца пры перажыванні ўласнай непатрэбнасці, цяжару для блізкіх людзей. Выйсце бачыцца ў падрыхтоўцы спецыялістаў, якія маглі б аказваць адпаведную псіхалагічную дапамогу інвалідам пры карыстанні бібліятэкамі. З дапамогай кніг чалавек можа набыць звесткі па любой галіне ведаў, у тым ліку і па медыцыне; ён можа запоўніць вольны час, знайсці выйсце з крызіснай сітуацыі, а бібліятэка часам з'яўляецца адзіным месцам яго зносін у групе.

Улічваючы даволі шырокі спектр і вялікі аб'ём падрыхтоўкі ў рэспубліцы кадраў па музычнай спецыяльнасці праз сістэму музычных школ, школ з эстэтычным ухілам, вучылішчаў культуры і мастацтва, каледжаў, неабходна прадугледзець шырокі спектр спецыялізацый у галіне культуры на базе музычнага мастацтва, гэта значыць разнастайнага менеджменту, розных формаў тэрапіі: сацыяльнай, арттэрапіі, псіхатэрапіі — сродкамі культурнай дзейнасці і мастацтва.

Вялікі рэзерв для падрыхтоўкі спецыялістаў утрымліваецца таксама ў пашырэнні факультэта інфармацыйных сістэм, які прызнаны факультэтам XXI ст. Спецыялісты дадзенага профілю арыентаваны на новую глабальную міжнародную палітыку, на працу ў віртуальнай рэальнасці, якая ў бліжэйшы час стане першачарговай праблемай для ўсіх развітых краін. Перанос назапашанай чалавецтвам інфармацыі на электронныя носьбіты сёння з'яўляецца праблемай еўрапейскага ўзроўню, а заўтра стане праблемай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

эканамічнага дабрабыту і стабільнасці кожнай дзяржавы ў любым пункце зямнога шара. У сувязі з дадзенай перспектывай актуальнай з'яўляецца падрыхтоўка менеджэраў інфармацыйных сістэм. Магутныя сучасныя сродкі камунікацый патрабуюць прафесійнай працы з інфармацыяй. Грамадству, арыентаванаму на перспектыву, патрабуюцца спецыялісты, здольныя на належным узроўні кіраваць працэсам адбору, набыцця, апісання, арганізацыі, захавання, рэдагавання, аналізу, інтэрпрэтацыі, ацэнкі, сінтэзу, размеркавання інфармацыі і кіравання ёй у камунікатыўных сродках. Асновы падрыхтоўкі спецыялістаў дадзенага напрамку ўжо ў пэўнай ступені закладзены ў праектныя праграмы развіцця універсітэта культуры. Іх канкрэтызацыя і рэалізацыя — справа бліжэйшай будучыні.

Асноўнымі праваднікамі працэсаў стварэння, пашырэння і спажывання нацыянальна прыярытэтных культурных каштоўнасцей і даброт з'яўляюцца ўстановы культуры грамадска-дзяржаўнага сектара. Сярод іх вылучаюцца музеі, бібліятэкі, клубныя ўстановы, на долю якіх выпадае асаблівая роля ў забеспячэнні далучэння і сацыяльнага ўкаранення традыцыйных і класічных каштоўнасцей нацыянальнай і сусветнай культур.

Агульны агляд сацыякультурных працэсаў, характэрных сёння для краіны і ўстаноў сферы культуры, кадравых змен, якія ў іх адбываюцца, паказвае, што пераход ад адной сістэмы каштоўнасцей да другой уплывае на фарміраванне новых патрэбнасцей у кадравым аспекце іх інстытуцыялізацыі. Аб гэтым мы гаварылі вышэй.

Нас цікавяць тыя ўстановы культуры, якія з даўніх пор служылі цэнтрамі распаўсюджання і захавання культурных традыцый народа. Музеі, бібліятэкі і

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

культурныя ўстановы інстытуцыялізуюць традыцыі нацыі, акумулююць калектыўныя веды і таму жыццёва неабходныя грамадству. У сувязі з гэтым яны адносяцца толькі да дзяржаўнага сектара і не могуць стаць суб'ектамі рынкавых адносін, па крайняй меры большасць. Аднак грамадская трансфармацыя РБ не магла не адбіцца на дзейнасці і нават існаванні гэтых галін культуры. Новыя напрамкі жыццядзейнасці і з'яўленне прыватнага сектара ў эканоміцы адарвалі значную частку людзей ад ужывання тых паслуг, якія аказвалі музеі, бібліятэкі і клубы. У выніку незапатрабаванымі аказаліся дзесяткі і нават сотні бібліятэк, музеяў, клубных устаноў, што немінуча выклікае рэзкае змяненне патрэбнасцей рэспублікі ў спецыялістах, якія абслугоўваюць гэтую сферу культуры. Такое становішча наглядна дэманструюць статыстычныя даныя, прыведзеныя ніжэй.

Бібліятэкі. Арганізацыя культурнай сферы вольнага часу знаходзіцца ў прама прапарцыянальнай залежнасці ад разгалінаванасці сеткі ўстаноў вольнага часу. Між тым у перыяд з 1993 г. па 2000 г. колькасць бібліятэк, якія знаходзяцца ў дзяржаўным падпарадкаванні, скарацілася на 399 адзінак (табл.5). Гэтая тэндэнцыя выявілася як стабільная. У 1994 г. спынілі дзейнасць 177 бібліятэк, у 1995 г. зачыніліся 93 бібліятэкі, у 1996 г. не працавалі 82 бібліятэкі, у 1997 г. яшчэ 22 бібліятэкі, у 1998 г. — 11 бібліятэк перасталі прымаць чытачоў, у 1999 г. — яшчэ 2, у 2000 г. спынілі дзейнасць 12 бібліятэк.

Самае значнае скарачэнне сеткі бібліятэк назіралася ў Брэсцкай вобласці: за тры гады — 99 адзінак.

У Віцебскай вобласці зачыніліся 69 бібліятэк, у Гомельскай — 46, у Гродзенскай — 73, у Магілёўскай — 52, у Мінскай — 60.

Скарачэнне бібліятэк назіраецца ў асноўным у сельскай мясцовасці. У выніку іх колькасць толькі ў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1996 г. зменшылася на 77 адзінак. Асабліва выразна гэты працэс выявіўся ў Віцебскай (38 адзінак) і ў Брэсцкай (20 адзінак) абласцях. Адзначаная ў 1994—1996 гг. тэндэнцыя скарачэння масавых і універсальных бібліятэк, падведамасных Міністэрству культуры, выявілася і ў дзейнасці прафсаюзных бібліятэк. Агульная колькасць прафсаюзных бібліятэк скарацілася на 33 адзінкі, а ведамасных — павялічылася на 10 адзінак.

Скарачэнне бібліятэк назіралася і ў 1999—2000 гг., на працягу якіх зачыніліся яшчэ 14 бібліятэк, з якіх 10 працавалі ў Гродзенскай вобласці. Колькасць работнікаў бібліятэк працягвала павялічвацца, прычым у 1999—2000 гг. павелічэнне было вельмі значным, нягледзячы на скарачэнне колькасці бібліятэк. Так, у 2000 г. у параўнанні з 1998 г. колькасць супрацоўнікаў павялічылася на 166 чалавек.

Табліца 5

Змена сеткі бібліятэк у 1993—2000 гг.

Вобласці і г.Мінск	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Брэсцкая	925	854	839	819	822	822	825	826
Віцебская	881	866	854	816	815	811	812	812
Гомельская	826	802	790	782	779	780	778	778
Гродзенская	815	791	761	760	756	745	752	742
Магілёўская	664	642	626	621	613	613	614	612
Мінская	1003	982	974	964	953	947	944	943
Мінск	38	38	38	38	40	40	40	40
Усяго	5152	4975	4882	4800	4778	4767	4765	4753

У першую чаргу былі зачынены бібліятэкі, якія абслугоўваюць найбольш аддаленыя ад культурных цэнтраў рэгіёны рэспублікі. Таму магчымасці мэтанакіраванага ўздзеяння на духоўнае станаўленне і развіццё асобы значна скараціліся. Найбольшую

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

трывогу выклікае закрыццё бібліятэк у невялікіх населеных пунктах, дзе яны выконвалі ролю адзінай культурнай установы. Значна скараціліся магчымасці бібліятэк і па прычыне скарачэння агульнай колькасці іх работнікаў (табл. 6, 7).

У той жа час дадзеныя статыстыкі сведчаць аб станоўчых тэндэнцыях у змяненні кадравага складу работнікаў бібліятэк. У перыяд з 1993 г. па 1998 г. вызначыўся рост колькасці спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Калі ў 1993 г. ён складаў 28,83%, то ў 1998 г. — 29,90%, а ў 2000 г. — 29,16%.

За гэты ж перыяд колькасць работнікаў з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй скарацілася на 287 чалавек, а да 2000 г. узрасла на 110 чалавек, што склала ў 1993 г. — 43,64%, а ў 1998 г. — 41,45%, у 2000 г. — 41,88% ад агульнай колькасці бібліятэчных супрацоўнікаў.

Трэба адзначыць, што з 1993 г. па 2000 г. колькасць спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй узрасла на 209 чалавек, у тым ліку са спецыяльнай — толькі на 3. Супастаўленне даных за ўказаны перыяд сведчыць: 177 спецыялістаў з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй па тых ці іншых прычынах пакінулі сферу дзейнасці бібліятэк, што з'яўляецца вынікам недастаткова рацыянальнага выкарыстання кадраў, якія маюць практычны вопыт.

Агульная колькасць работнікаў бібліятэчнай сеткі, якія маюць вышэйшую і сярэднюю спецыяльную адукацыю, у 2000 г. налічвала 80%.

Складваецца ўстойлівая тэндэнцыя скарачэння сеткі бібліятэк і работнікаў у найбольшай ступені ў сельскай мясцовасці, дзе асноўную нагрузку нясуць бібліятэкі Міністэрства культуры. Тут жа адбываюцца ўсё часцей аб'яднанне бібліятэкі з клубам і спалучэнне ў адной асобе функцыянальных абавязкаў бібліятэчнага і клубнага работніка.

Т а б л і ц а 6

Колькасць бібліятэчных работнікаў

Вобласці і г.Мінск	Агульная колькасць работнікаў					Спецыялісты									
						з вышэйшай адукацыяй					з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй				
	1993 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.	1993 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.	1993 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Брэсцкая	1518	1454	1478	1509	1519	486	525	533	538	540	696	652	657	669	687
Віцебская	1570	1545	1562	1585	1607	544	561	567	576	586	676	627	638	645	652
Гомельская	1446	1354	1368	1384	1393	361	377	380	378	385	691	618	623	633	639
Гродзенская	1387	1335	1354	1362	1355	492	498	375	521	521	557	525	529	546	550
Магілёўская	1350	1287	1293	1328	1333	385	376	378	389	376	831	799	802	823	833
Мінская	1629	1594	1613	1644	1646	548	594	597	603	612	711	642	644	664	641
Мінск	813	853	865	852	846	703	650	729	734	708	66	58	59	63	60
Усяго	9713	9422	9533	9664	9699	3519	3581	3703	3739	3728	4239	3921	3952	4043	4062

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Т а б л і ц а 7

Дынаміка змен колькасці работнікаў бібліятэк з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй

Вобласці і г.Мінск	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Брэсцкая	412	417	415	425	437	429	430	424
Віцебская	417	450	422	432	422	417	413	416
Гомельская	246	285	285	281	260	258	246	236
Гродзенская	370	369	370	375	519	387	398	390
Магілёўская	345	344	336	344	329	334	342	325
Мінская	469	468	469	471	479	482	482	487
Мінск	542	493	554	531	525	544	534	551

Клубныя ўстановы. З 1994 г. па 1998 г. колькасць устаноў клубнага тыпу, якія належаць Міністэрству культуры, скарацілася на 290 адзінак. Тэндэнцыя скарачэння клубнай сеткі працягваецца з года ў год.

Самае значнае скарачэнне сеткі ўстаноў культуры адбылося ў Гродзенскай вобласці (120 адзінак). У Мінскай вобласці было скарочана 65 адзінак устаноў культуры, Гомельскай — 37, Брэсцкай — 5, Магілёўскай — 39, у Віцебскай вобласці — 25 адзінак. У 2000 г. адбылося павелічэнне колькасці клубных устаноў на дзве адзінкі.

Як сведчаць справаздачныя матэрыялы, скарачэнне сеткі клубных устаноў ажыццяўлялася пераважна за кошт устаноў клубнага тыпу, якія маюць групу па аплаце працы работнікаў ніжэй за IV. Можна меркаваць, што карэкціроўка сеткі клубных устаноў прадугледжвае павышэнне якасці абслугоўвання наведвальнікаў. Разам з тым застаецца небяспека страціць клубныя ўстановы, якія ў далечыні ад культурных цэнтраў рэгіёна з'яўляліся адзінымі праваднікамі і арганізатарамі мэтанакіраванага далучэння насельніцтва да нацыянальнай і сусветнай культурных традыцый.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Паралельна з рэарганізацыяй сеткі клубных устаноў ажыццяўляліся сур'ёзныя працэсы па змяненні кадравага забеспячэння ўстаноў вольнага часу.

За перыяд з 1994 г. па 1998 г. агульная колькасць работнікаў культасветустаноў узрасла на 739 чалавек. З іх колькасць спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй павялічылася на 96 чалавек, а з сярэдняй спецыяльнай — на 472 чалавекі. У 2000 г. тэндэнцыя павелічэння колькасці работнікаў захавалася: у параўнанні з 1998 г. агульная колькасць работнікаў павялічылася на 540 чалавек, з вышэйшай адукацыяй паменшылася на 142 чалавекі, а з сярэдняй — павялічылася на 111 чалавек.

Табліца 8

Параўнальная характарыстыка колькасці работнікаў устаноў культуры з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, %

Вобласці	Спецыялісты			
	з вышэйшай адукацыяй		з сярэдняй адукацыяй	
	1994 г.	1998 г.	1994 г.	1998 г.
Брэсцкая	14,1	12,03	48,1	49,4
Віцебская	16,8	18,1	8,0	40,1
Гомельская	9,5	10,0	8,0	34,2
Гродзенская	9,0	11,7	49,7	54,9
Магілёўская	14,3	13,3	52,0	54,5
Мінская	8,0	18,1	41,7	39,7

Усяго па рэспубліцы колькасць работнікаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй склала: у 1994 г. — 57,57%, у 1998 г. — 59,03%, з іх

— з вышэйшай адукацыяй: у 1994 г. — 14,43%, у 1998 г. — 14,32%;

— з сярэдняй спецыяльнай: у 1994 г. — 43,14%, у 1998 г. — 44,71%.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Табліца 9

Колькасць работнікаў культасветустаноў

Вобласці і г.Мінск	Агульная колькасць спецыялістаў							Спецыялісты													
								з вышэйшай адукацыяй							з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй						
	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.
Брэсцкая	1413	1404	1389	1415	1545	1479	1522	180	198	184	173	205	178	191	665	676	722	687	756	732	777
Віцебская	1462	1483	1457	1585	1657	1756	1787	230	250	251	234	234	318	321	520	532	541	611	647	706	706
Гомельская	1415	1415	1365	1400	1500	1627	1736	130	135	141	148	142	163	179	462	465	462	453	483	557	598
Гродзенская	1374	1384	1400	1413	1445	1493	1535	142	151	158	173	163	176	166	732	689	704	730	774	820	818
Магілёўская	1326	1325	1298	1353	1423	1354	1415	177	190	181	190	244	181	169	697	690	689	713	711	739	716
Мінская	1907	2008	2045	2061	2101	2037	1794	346	378	402	413	409	370	322	786	839	812	896	836	810	753
Мінск			9	10	9	12	12			9	10	9	12	12						0	0
Усяго	8897	9019	8963	9237	9680	9758	9801	1206	1302	1326	1341	1406	1398	1360	3662	3891	3900	4040	4207	4363	4368

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У 2000 г. колькасць работнікаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй складала 55,64%, у тым ліку з вышэйшай адукацыяй — 12,19%, з сярэдняй — 43,44%.

Як паказваюць даныя (табл.8, 9), больш за 40% работнікаў клубных устаноў не маюць вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. Пэўную частку з іх складаюць абслугоўваючы персанал, а таксама работнікі з вялікім практычным стажам працы ў клубных установах. Для апошняй катэгорыі актуальным з'яўляецца сістэматычнае павышэнне кваліфікацыі ў адпаведнасці з агульнымі патрабаваннямі дзяржаўнай палітыкі ў галіне культурнага развіцця і патрэбнасцямі канкрэтнага раёна.

Музеі. У 1994—1998 гг. колькасць музеяў, якія адносяцца да Міністэрства культуры, павялічылася на 10 адзінак: у Брэсцкай вобласці — на 4, Гродзенскай — на 1, Магілёўскай — на 4, у г. Мінску — на 1) (табл.10). Аднак у 1999—2000 гг. іх колькасць рэзка знізілася і склала 129 адзінак (у параўнанні з 1998 г. — 149 адзінак), што на 10 адзінак менш, чым у 1994 г.

Табліца 10

Колькасць музеяў

Вобласці і г.Мінск	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Брэсцкая	10	11	13	14	14	12	10
Віцебская	30	29	30	30	30	28	28
Гомельская	24	24	24	24	24	20	20
Гродзенская	16	18	18	17	17	16	15
Магілёўская	22	23	23	25	26	24	24
Мінская	25	24	24	25	25	18	16
Мінск	12	12	12	13	13	12	12
Усяго	139	141	144	148	149	130	129

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Табліца 11

Колькасць работнікаў музейных устаноў

Вобласці і г.Мінск	Агульная колькасць работнікаў					Навуковыя супрацоўнікі і экскурсаводы									
						з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа"					з вышэйшай профільнай адукацыяй (па профілі музея)				
	1994г.	1997г.	1998г.	1999г.	2000г.	1994г.	1997г.	1998г	1999г.	2000г.	1994г.	1997г.	1998г.	1999г.	2000г.
Брэсцкая	296	308	322	308	191	—	10	15	2	2	69	73	69	89	56
Віцебская	377	415	428	436	448	2	8	8	11	13	82	102	101	104	101
Гомельская	190	221	249	248	262	2	6	6	4	5	33	44	47	43	40
Гродзенская	210	224	218	222	224	—	1	1	2	1	65	60	61	53	49
Магілёўская	245	274	281	291	285	—	0	4	4	4	63	56	52	59	55
Мінская	285	303	327	290	233	4	5	3	9	10	58	47	56	42	35
Мінск	591	641	654	764	957	22	27	5	19	26	151	169	171	178	200
Усяго	2194	2386	2479	2559	2600	30	57	42	51	61	521	551	557	568	536

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Агульная колькасць работнікаў у музеях павялічылася з 2194 чалавек у 1994 г. да 2479 чалавек у 1998 г., гэта значыць на 285 чалавек, а ў 2000 г. іх колькасць склала 2600 чалавек (табл.11). Навуковых супрацоўнікаў і экскурсаводаў з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа" было ў 1994 г. — 30 чалавек, у 1998 г. — 42, а ў 2000 г. — 61. Навуковых супрацоўнікаў і экскурсаводаў з вышэйшай профільнай адукацыяй (па профілі музея) налічвалася ў 1994 г. — 521, у 1998 г. — 557 чалавек, у 2000 — 536.

За перыяд з 1994 г. па 1999 г. выявілася тэндэнцыя да павелічэння колькасці навуковых работнікаў і экскурсаводаў з профільнай вышэйшай адукацыяй (па профілі музея), хаця ў 2000 г. адбыўся некаторы спад.

Агульная колькасць навуковых супрацоўнікаў і экскурсаводаў з 1994 г. па 1998 г. з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа" павялічылася на 71 чалавек (812 і 883; табл.12). У 1999 і 2000 гг. не адбылося значных змен у гэтай сітуацыі.

Табліца 12

Агульная колькасць навуковых супрацоўнікаў з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа" і экскурсаводаў

Вобласці і г.Мінск	1994 г.	1995 г.	1996 г.	1997 г.	1998 г.	1999 г.	2000 г.
Брэсцкая	90	94	96	97	116	117	75
Віцебская	153	154	163	184	190	188	184
Гомельская	72	70	72	86	92	77	88
Гродзенская	82	75	72	75	74	65	66
Магілёўская	103	103	107	109	108	114	111
Мінская	103	92	101	95	93	79	68
Мінск	209	211	217	234	210	243	289
Усяго	812	799	828	880	883	883	881

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Доля навуковых супрацоўнікаў з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа" ад агульнай колькасці навуковых супрацоўнікаў і экскурсаводаў у музеях склала: у 1994 г. — 4,3%; 1996 г. — 6,0%; 1998 г. — 12,9%; у 2000 г. — 6,9%.

Доля паступіўшых на працу навуковых работнікаў з вышэйшай профільнай адукацыяй склала: у 1994 г. — 64,2%; 1996 г. — 62,0%; 1998 г. — 59,4%; у 2000 г. — 60,8%, што сведчыць аб некаторым зніжэнні колькасці гэтай часткі супрацоўнікаў музеяў.

Асабліва вострай гэтая праблема з'яўляецца для Гродзенскай і Магілёўскай абласцей, дзе працуюць усяго некалькі спецыялістаў з профільнай падрыхтоўкай (1 і 4 адпаведна). У Мінскай вобласці ёсць 10 спецыялістаў, у Віцебскай, Гомельскай і Брэсцкай адпаведна 13, 5 і 2 работнікі з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа".

Такім чынам, праблема падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй па спецыяльнасці "музейная справа" працягвае заставацца актуальнай.

З 1994 г. па 2000 г. выявілася тэндэнцыя павелічэння агульнай колькасці тых, хто працуе ў сферы культуры і мастацтва (напрыклад, з 1994 г. па 1996 г. яна ўзрасла на 1837 чалавек, з іх кіраўнікоў з вышэйшай адукацыяй стала на 649 больш, з сярэдняй спецыяльнай — на 188 чалавек больш, з сярэдняй і няпоўнай сярэдняй — на 132 чалавекі больш).

Назіраецца агульнае павелічэнне колькасці спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй. Сярэдні рост колькасці складае некалькі сот чалавек у год. З сярэдняй і няпоўнай сярэдняй адукацыяй колькасць супрацоўнікаў пастаянна змяншаецца.

Такім чынам, адукацыйны ўзровень спецыялістаў і кіраўнікоў устаноў культуры і мастацтва за мінулы перыяд некалькі павысіўся.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Разам з тым колькасць спецыялістаў у сферы культуры з вышэйшай адукацыяй складае амаль 40%, а з сярэдняй спецыяльнай — каля 50%, 10—15% склалі спецыялісты з няпоўнай сярэдняй і сярэдняй адукацыяй.

У сферы мастацтва колькасць спецыялістаў склала: з вышэйшай адукацыяй — больш за 50%, з сярэдняй спецыяльнай — 35—40%, з сярэдняй і няпоўнай сярэдняй адукацыяй — каля 10%.

Колькасць спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй у сферы культуры ўзрастае штогод, а з сярэдняй спецыяльнай, а таксама з сярэдняй і няпоўнай сярэдняй змяншаецца кожны год амаль на 0,5—1%.

З 1994 г. па 2000 г. агульная колькасць работнікаў павялічылася ў сферы культуры на некалькі тысяч чалавек, у сферы мастацтва — толькі на некалькі сот.

Гендэрны перакос (колькасць жанчын у сферы культуры і мастацтва ў некалькі разоў перавышае колькасць мужчын) паступова выпраўляецца і мае тэндэнцыю да дасягнення гендэрнай раўнавагі.

Табліца 13

Размеркаванне колькасці работнікаў, занятых у сферы культуры і мастацтва, %

Сферы	Жанчыны		Мужчыны	
	1994 г.	2000 г.	1994 г.	2000 г.
Культура	75	71	25	29
Мастацтва	53	47	47	53

Такім чынам, выявілася тэндэнцыя павелічэння мужчынскага складу ў кантынгенце тых, хто працуе ў сферах мастацтва і культуры.

Між тым колькасць жанчын, якія займаюць пасады кіраўнікоў і спецыялістаў у сферы культуры, за 1994—

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

2000 гг. узрасла. У сферы мастацтва на пасадах кіраўнікоў колькасць жанчын нязначна зменшылася.

З прыведзеных статыстычных даных вынікае, што толькі некаторая доля ўстаноў культуры захавала ўстойлівыя пазіцыі ў адносінах свайго функцыянавання і кадравага забеспячэння. Большая частка сферы культуры змянілася па прычыне змен у эканамічнай, палітычнай, фінансавай сферах, што прывяло да фарміравання новых патрэбнасцей рэспублікі ў падрыхтоўцы кадраў сферы культуры. Прычым размова павінна весціся не толькі ў колькасным, але і ў якасным аспектах падрыхтоўкі спецыялістаў.

Такім чынам, узнікла неабходнасць выявіць тыя аспекты арганізацыі сістэмы падрыхтоўкі кадраў, якія маглі б задаволіць сучасныя патрабаванні грамадства, з аднаго боку, і пераарыентаваць фарміраванне кадравага патэнцыялу ў будучым, з другога.

2.2. Сучасныя патрабаванні да ўзроўню прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў сацыякультурнай сферы

Фарміраванне асноў прафесійнага майстэрства з'яўляецца важнейшай умовай эфектыўнага выканання сацыяльна-культурнымі інстытутамі сваіх грамадска значных функцый. Праблема падрыхтоўкі работнікаў устаноў, прадпрыемстваў і арганізацый культуры знаходзіцца ў стадыі распрацоўкі. Найбольш грунтоўна яна даследуецца беларускімі вучонымі М.Л.Кузьмінічам, А.І.Сцепанцовым, В.П.Масленікавай, А.С.Зубра і інш. Імі прааналізаваны формы і метады дзейнасці вышэйшых навучальных устаноў культуры і мастацтва па

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

укараненні ў навучальны працэс сучасных адукацыйных тэхналогій, раскрыты педагагічныя асновы фарміравання асобы студэнта вышэйшай школы. Значнае месца адводзіцца аналізу культуры разумовай працы студэнтаў, развіццю іх інтэлектуальных якасцей, праблемам самаўдасканалення, самаарганізацыі, самакіравання сваёй разумовай працай. Так, галоўную задачу вышэйшых навучальных устаноў А.С.Зубра бачыць у стварэнні ўмоў для самарэалізацыі і самасцвярджэння студэнта як асобы. Важнейшым у павышэнні якасці фарміравання культуры асобы і падрыхтоўкі прафесіянала ён лічыць асэнсаванне нарматыўнай структуры ўласна вучэбных навыкаў і ўменняў, якія павышаюць здольнасць самакіравання і самарэгуляцыі навучання.

Праблемы развіцця музычнай адукацыі ў Беларусі ад яе вытокаў да станаўлення даследаваліся В.П.Масленікавай. Ёю ўсебакова разгледжаны прынцыпы і заканамернасці стварэння музычных навучальных устаноў.

Працэс фарміравання ў студэнтаў вакальных уменняў і навыкаў з выкарыстаннем розных методык атрымаў развіццё ў кандыдацкай дысертацыі І.М.Грамовіч. Даследчыцай распрацавана і апрабавана методыка навучання студэнтаў народнай манеры спеваў, заснаваная на асаблівасцях народна-песенных традыцый Беларусі.

Тэарэтычныя асновы цэласнага падыходу да ўдасканалення падрыхтоўкі кадраў для ўстаноў культуры і мастацтва вызначаны М.Л.Кузьмінічам [24]. У яго працах зроблена спроба стварыць мадэль спецыяліста–арганізатара мастацкай творчасці.

Адзначаючы важкі ўклад беларускіх вучоных у распрацоўку праблем вышэйшай музычнай і мастацкай адукацыі, мы вымушаны канстатаваць, што імі не ставілася мэта прааналізаваць дзейнасць вышэйшых і

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

сярэдніх спецыяльных навучальных установ рэспублікі па падрыхтоўцы арганізатараў сацыякультурнай дзейнасці ў посткатастрофных умовах. Неабходна заўважыць, што сістэма іх падрыхтоўкі ў нашай краіне толькі пачала фарміравацца.

З пачатку 90-х гг. XX ст. пачала дзейнічаць сістэма сацыяльнай службы. Педагагічныя вышэйшыя навучальныя ўстановы распачалі падрыхтоўку школьных практычных псіхолагаў і сацыяльных педагогаў. У 1997г. у агульнаадукацыйных школах, прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных навучальных установах налічвалася ўсяго каля 2 тыс. сацыяльных педагогаў. Аналіз забяспечанасці сацыяльнымі педагогамі і псіхолагамі ўстаноў адукацыі і культуры паказвае, што ў шэрагу раёнаў Гомельскай і Магілёўскай абласцей працавалі толькі па 1—2 сацыяльным педагогу [54, с.3].

Дзейнасць школьнага сацыяльнага педагога зарыентавана на работу з дзецьмі і падлеткамі. Сусветная ж практыка сведчыць, што ў кваліфікаванай сацыяльна-псіхалагічнай дапамозе маюць патрэбу ўсе катэгорыі насельніцтва. Асабліва гэта тычыцца насельніцтва посткатастрофнага соцыуму. Даследаванне псіха-функцыянальнага стану людзей, якія пражываюць у рэгіёнах, забруджаных радыенуклідамі, дае падставы сцвярджаць, што сацыяльныя работнікі, псіхолагі абавязаны вывучаць соцыум, выяўляць тых, хто мае патрэбу ў сацыяльнай абароне і дапамозе, клапаціцца аб стварэнні ўмоў для плённага правядзення вольнага часу і адпачынку, дапамагаць насельніцтву ў вырашэнні сацыяльных праблем. Гэта звязана не толькі з трансфармацыяй ранейшага паняцця “культурна-асветніцкая работа” і аб’ектыўна ўзрастаючай ролі спецыяліста, які непасрэдна ўстанаўлівае кантакты з сям’ёй, працоўным калектывам, школай, сацыяльнымі інстытутамі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Статыстычныя даныя паказваюць, што структура навучальных устаноў культуры і мастацтва за 90-я гг. XX ст. колькасна не змянілася, толькі назіралася тэндэнцыя змены іх профілю. Традыцыйная асветніцкая накіраванасць дзейнасці навучальных устаноў не ўпісвалася ў новыя контуры сацыяльна-культурнай сферы, якія былі выкліканы пераўтваральнай практыкай і не адпавядалі яе сацыяльна-аднаўленчаму, сацыяльна-педагагічнаму, сацыяльна-абарончаму характару. У даследуемы перыяд спецыяльнасць культасветработніка трансфармавалася ў шэраг роднасных спецыяльнасцей і спецыялізацый. У першай палове 90-х гг. у вышэйшых навучальных установах культуры і мастацтва з'явіліся новыя спецыяльнасці: сацыяльны работнік-псіхолаг, менеджэр, сацыяльны педагог, культуролаг, рэжысёр народных абрадаў і свят, арганізатар сацыяльна-культурнай дзейнасці і інш.

Падставай для ўзнікнення новых культуралагічных спецыяльнасцей з'явілася сацыяльна-культурная дзейнасць, накіраваная на стварэнне ўмоў для найбольш поўнага развіцця, самасцвярджэння і самарэалізацыі асобы, групы людзей у сферы адпачынку. Роля арганізатара адпачынку насельніцтва набыла асаблівую сацыяльную каштоўнасць у сувязі з тым, што ў сацыяльна-культурнай, адпачынкавай сферы цэнтрам усеагульнага прыцягнення сталі малыя групы, камерныя формы пазнавальнай, культурна-творчай, рэкрэацыйнай дзейнасці. Уводзячы новыя спецыяльнасці, сацыяльна-культурныя інстытуты зыходзілі з таго, што мэтавай устаноўкай культуролага, менеджэра, сацыяльнага работніка посткатастрофнага соцыуму павінна быць развіццё ў канкрэтнай супольнасці людзей творчых здольнасцей, а таксама метадаў, з дапамогай якіх гэтыя здольнасці фарміруюцца і рэалізуюцца.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Па нашым меркаванні, галоўнай задачай сацыяльнага работніка, культуролага, менеджэра, сацыяльнага педагога ўстаноў культуры з'яўляецца стварэнне ўмоў для найбольш поўнага развіцця і самаразвіцця, самасцвярджэння і самарэалізацыі розных катэгорый насельніцтва соцыуму ў сферы вольнага часу. У такой фармуліроўцы задачы прафесіі, з аднаго боку, бачыцца развіццёвая, стымулюючая сутнасць адпачынкавай дзейнасці, з другога — выступае кампенсатарная прырода актыўнасці чалавека ў сферы вольнага часу. У рамках сацыяльна-культурнай дзейнасці педагог-арганізатар вольнага часу павінен ствараць такія ўмовы, якія садзейнічалі б максімальнай самарэалізацыі асобы ўдзельніка самадзейнага калектыву ці разавага наведвальніка ўстановы культуры. На наш погляд, дзейнасць такой установы павінна не дубліраваць, а дапаўняць дзейнасць іншых сацыяльных інстытутаў.

Асноўная ролевая функцыя спецыяліста сацыяльна-культурнай сферы ўключае шэраг вытворных. Нам думаецца, яны павінны адпавядаць найбольш агульным праблемам і сітуацыям рэчаіснасці, якія складаюць сутнасць прафесіі. Аналіз сацыяльна-культурнай сітуацыі ў разглядаемым соцыуме дае падставы вызначыць шэраг ролевых функцый работніка ўстаноў культуры.

Выпускнікі вышэйшых навучальных устаноў культуры і мастацтва павінны ўдзельнічаць у стварэнні неабходных сацыяльна-эканамічных умоў развіцця і рэкрэацыі ў розных формах адпачынкавай дзейнасці соцыуму. Менавіта гэтая функцыя з'яўляецца вызначальнай як для арганізатараў клубнай работы, так і для кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці. Яны павінны

быць здольнымі да прагназіравання, выпрацоўкі канструктыўных рашэнняў, суперажывання, эфектыўнага ўзаемадзеяння з іншымі людзьмі, мець навыкі кіравання малымі групамі, нефармальнымі супольнасцямі.

Актуальнай з'яўляецца праблема нарматыўна-прававога забеспячэння розных формаў сацыяльных ініцыятыў і самадзейнасці насельніцтва. У сувязі з гэтым культуролагі і сацыяльныя работнікі павінны абараняць разам з пэўнымі сацыяльнымі інстытутамі канстытуцыйныя свабоды асобы ва ўмовах вольнага часу.

Забеспячэнне адпачынкавых формаў самадзейнасці насельніцтва адносіцца таксама да асноўных функцый арганізатараў сацыякультурнай дзейнасці і заключаецца не толькі ў распрацоўцы, карэкцыі і рэалізацыі сацыяльна-культурных, адпачынкавых ініцыятыў, праграм, праектаў, але і ў развіцці самадзейнасці насельніцтва, паколькі гэта з'яўляецца стратэгічнай лініяй ва ўмовах трансфармацыі грамадскага жыцця.

У сувязі з шырока распаўсюджаным посттраўматычным стрэсам у пацярпелага ад катастрофы насельніцтва выступае такая функцыя спецыяліста сацыяльна-культурнай сферы, як кампенсатарная дзейнасць. Сацыяльныя работнікі, псіхолагі, сацыяльныя педагогі, культуролагі сродкамі культуры, мастацтва, аматарскай творчасці павінны дапамагаць жыхарам соцыуму ў пераадоленні посткатастрофнага стрэсавага стану, цяжкасцей адаптацыі, пераарыентацыі на новы лад жыцця.

Аналіз узроўню прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў сацыяльна-культурнай сферы Гомельскай і Магілёўскай абласцей сведчыць аб тым, што ранейшая сістэма іх мастацкай адукацыі не зусім адпавядала запатрабаванням часу, таму яе неабходна было

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ўдасканаліць. А калі ўлічыць, што падрыхтоўкай кадраў мастацтвазнаўчых і культуралагічных спецыяльнасцей займаюцца толькі тры вышэйшыя навучальныя ўстановы, то стане зразумелым, што сацыяльна-культурная сфера нездавальняюча забяспечана высокакваліфікаванымі кадрамі.

Статыстычныя даныя паказваюць, што вышэйшую адукацыю, напрыклад у 1997 г., мелі толькі 14,5% работнікаў клубных устаноў, 37% — бібліятэкараў, 19% — музейных супрацоўнікаў [54, с.197].

Такім чынам, перад сацыяльнымі інстытутамі краіны востра паўстала праблема насычэння сацыякультурнай сферы прафесійна падрыхтаванымі кадрамі, якім давядзецца працаваць у спецыфічных умовах адкрытага мікрасацыяльнага асяроддзя. Гэта павінны быць спецыялісты па аказанні сацыяльнай дапамогі насельніцтву, арганізацыі рознабаковай яго дзейнасці ў сферы вольнага часу, вырашэнні выхаваўча-адукацыйных задач, карэкцыі паводзін і сацыяльнай рэабілітацыі асобных груп насельніцтва.

У Канцэпцыі развіцця вышэйшай школы Рэспублікі Беларусь у новых умовах вызначаны два асноўныя кірункі падрыхтоўкі спецыялістаў для культурна-асветных устаноў: забеспячэнне галіны культуры, з аднаго боку, арганізатарамі самадзейнай мастацкай творчасці, а з другога — арганізатарамі правядзення вольнага часу і адпачынкавай дзейнасці насельніцтва. Сутнасць праблемы падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі спецыялістаў сацыяльна-культурнай сферы заключаецца ў пераадоленні яскрава выражаных супярэчнасцей паміж велізарнай колькасцю сацыяльна значных задач, што ўзніклі ў адкрытым для правядзення вольнага часу асяроддзі посткатастрофнага соцыуму, і некампетэнтнасцю многіх работнікаў у іх вырашэнні.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У працэсе рэформы вышэйшай школы, якая прыпала на 90-я гг. XX ст., беларускія вышэйшыя навучальныя ўстановы культуры і мастацтва імкнуліся пераадолець існуючыя супярэчнасці паміж аб'ектыўнымі патрэбамі сучаснай сацыяльна-культурнай сферы ў прынцыпова новым тыпе спецыяліста і адсутнасцю навучальных устаноў, якія б забяспечвалі падрыхтоўку такога спецыяліста. У даследуемы перыяд у краіне адбылося пераўтварэнне ранейшых інстытутаў ва універсітэты, што дазволіла распачаць падрыхтоўку па шэрагу новых спецыяльнасцей. Так, у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры ў гэты час было ўведзена 12 новых спецыялізацый, сярод якіх менеджмент сацыяльна-культурнай сферы, арганізацыя сацыякультурнай дзейнасці, рэжысура масавых відовішчаў і свят, народныя рамёствы, фальклорнае мастацтва, народная творчасць, рэжысура тэатральнай творчасці, сусветная і айчынная мастацкая культура, сацыяльна-псіхалагічная рэабілітацыя сродкамі мастацтва і інш. [60, с.50]. Новыя спецыялізацыі ўводзіліся ў Беларускай акадэміі музыкі і Беларускай акадэміі мастацтваў. Адначасова вышэйшыя навучальныя ўстановы актыўна займаліся абнаўленнем зместу навучання. Як паказалі нашыя даследаванні, да рэформы вышэйшай школы агульнанавуковыя, агульнаадукацыйныя і спецыяльныя прадметы былі ізаляванымі, узаемна не звязанымі, выкладаліся ў розных планах, з розных метадычных пазіцый і падыходаў. Паміж імі адсутнічала пераемнасць на ўсіх ступенях навучання. Гэта прыводзіла да таго, што студэнты ўспрымалі кожную дысцыпліну адасоблена, без сувязі іх паміж сабой. У выніку яны адчувалі значныя цяжкасці ў практычным выкарыстанні атрыманых ведаў. Галоўная супярэчнасць вышэйшай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

мастацкай адукацыі заключалася ў неадпаведнасці паміж працэсам раздзельнага засваення ведаў і неабходнасцю комплекснага іх выкарыстання ва ўмовах практычнай дзейнасці. Таму вельмі важным было распрацаваць мадэль тэхналогіі цэласнай педагагічнай дзейнасці, згодна з якой навучэнцы авалодвалі б ведамі, уменнямі, навыкамі, патрэбнымі спецыялісту, а таксама звярталася іх увага на канкрэтныя прафесійныя праблемы, якія ім давядзецца вырашаць.

У святле агульнай метадалогіі сістэмнага падыходу прафесійная падрыхтоўка работнікаў сацыяльна-культурнай сферы разглядаецца як педагагічная сістэма высокай складанасці, сукупнасць элементаў, якія ўтвараюць пэўную цэласнасць, адзінства. Паняцце цэласнасці адносна фарміравання асобы спецыяліста азначае ўнутранае адзінства агульнай і прафесійнай яго падрыхтоўкі пры адноснай самастойнасці і незалежнасці асобы ад сацыяльна-культурнага асяроддзя, адзінства ўсіх напрамкаў выхавання, усёй разнастайнасці формаў, сродкаў і ўмоў.

Мадэллю агульнай і прафесійнай падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў з'яўляюцца вучэбныя планы вышэйшых навучальных устаноў. Працэс іх стварэння быў вельмі складаным як па аб'ектыўных, так і па суб'ектыўных прычынах. У першую чаргу неабходна было высветліць сучасны змест паняццяў "мастацкая творчасць", "сацыяльна-культурная дзейнасць". Па-другое, неабходна было суаднесці тэарэтычныя і практычныя веды для будучых работнікаў устаноў культуры, агульнанавуковыя і агульнаспецыяльныя са спецыяльнымі, без якіх немагчыма прафесійная падрыхтоўка спецыяліста. За даследуемы перыяд вышэйшыя навучальныя ўстановы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

культуры і мастацтва распрацавалі некалькі варыянтаў эксперыментальных вучэбных планаў; у 1998 г. былі выпрацаваны дзяржаўныя стандарты вышэйшай прафесійнай адукацыі, якія вызначалі змест культуралагічнай і мастацкай адукацыі. Важна, што стандартамі ўстанаўліваліся таксама патрабаванні да ўзроўню прафесійнай падрыхтаванасці асоб, якія атрымлівалі культуралагічную і мастацкую адукацыю. Створаная мадэль вышэйшай прафесійнай адукацыі была зарыентавана як на сусветныя стандарты гуманітарнай адукацыі, так і на нацыянальна-культурныя асаблівасці развіцця Рэспублікі Беларусь. З улікам гэтага былі вызначаны асноўныя напрамкі гуманітарнай падрыхтоўкі і базавыя вучэбныя дысцыпліны.

Развіццё працэсаў трансфармацыі зместу і тэхналогіі сацыяльна-культурнай дзейнасці выклікала неабходнасць падрыхтоўкі спецыялістаў да арганізацыі розных відаў грамадскай і індывідуальна значнай дзейнасці насельніцтва на прынцыпах творчасці, самакіравання, самадзейнасці, эканамічнай мэтазгоднасці. Грамадству патрэбен быў прафесіянал, які б інтэграваў веды і ўменні педагагічных і мастацтвазнаўчых прафесій. У 1994 г. рашэннем Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь у Беларускім універсітэце культуры была распачата падрыхтоўка студэнтаў па спецыяльнасці "сацыяльная работа". Перад універсітэтам была пастаўлена задача падрыхтаваць спецыяліста, які б мог займацца аналітычнай, дыягностыка-рэабілітацыйнай, карэкцыйна-тэрапеўтычнай і арганізацыйна-кіруючай дзейнасцю ў посткатастрофным соцыуме.

Падрыхтоўка спецыялістаў пачалася весціся на дзённай і завочнай формах навучання. На завочнай форме

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

навучання акадэмічныя групы былі сфарміраваны з работнікаў тых устаноў культуры, якія знаходзіліся ў забруджаных раёнах пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Выкладчыкі дзіцячых музычных школ, супрацоўнікі музеяў, клубаў, кіраўнікі мастацкіх калектываў атрымалі магчымасць пазнаёміцца з сучаснымі тэндэнцыямі культурна-асветніцкай дзейнасці, з новымі кірункамі прафесійнага майстэрства, а таксама паглыбіць веды па асновах прафесійнага мастацтва.

Спецыфіка завочнага навучання ў тым, што большую частку прадметаў вучэбнага плана студэнты засвойваюць самастойна. Таму з самага пачатку работы са студэнтамі-завочнікамі былі вызначаны ўзровень іх прафесійнай падрыхтоўкі, магчымасці і схільнасці да будучай арттэрапеўтычнай дзейнасці. З улікам гэтага і фарміраваўся індывідуальны план навучання, складаліся практычныя і кантрольныя заданні, звязаныя з іх прафесійнай дзейнасцю. Мэтай навучання з'яўлялася фарміраванне ў студэнтаў прафесійных ведаў, уменняў і навыкаў, неабходных для авалодання складаным майстэрствам арганізацыі культурнай дзейнасці ў вольны час з рознаўзроставымі групамі насельніцтва. Шэраг спецыяльных дысцыплін знаёмілі студэнтаў са спецыфікай працы сацыяльнага работніка ва ўмовах экалагічнага крызісу. Спецыялісты-практыкі паступова авалодвалі методыкай пачуццёвага ўспрымання прыроды, формамі, метадамі і сродкамі экапедагогікі. Значная ўвага пры гэтым надавалася вывучэнню сучаснай сістэмы сацыяльна-псіхалагічнай дапамогі насельніцтву краін Заходняй Еўропы і Рэспублікі Беларусь.

Пры вывучэнні розных класіфікацыйных напрамкаў псіхатэрапіі асноўная ўвага надаецца азнаямленню з

псіхатэрапіяй асобы мастацтвам і гульнёй. У залежнасці ад сваёй папярэдняй мастацкай падрыхтоўкі завочнікі спецыялізуюцца па розных відах тэрапіі: музыкатэрапія, харэатэрапія, вакалатэрапія, гульнетэрапія і інш.

Падчас навучання ставіцца задача — паглыбіць веды завочнікаў аб дыдактычных прынцыпах працы з людзьмі, здольнымі да мастацкай творчасці. Студэнты авалодваюць асновамі сцэнарнага майстэрства і рэжысуры, формамі і метадамі арганізацыі культурна-адпачынкавай дзейнасці. У працэсе практычных і індывідуальных заняткаў будучыя спецыялісты набываюць навыкі адбору культурных праграм, засвойваюць асновы мастацтваў слова, песні, танца, да таго ж вывучаюць методыку арганізацыі разнастайных культурных праграм для рознаўзроставага насельніцтва.

У вучэбны план спецыяльнасці "сацыяльная работа" ўключана некалькі відаў практыкі: па міласэрнасці, вучэбная, вытворчая і пераддыпломная. Практыка — частка агульнага працэсу падрыхтоўкі спецыялістаў, форма вучэбнага працэсу ва ўмовах, набліжаных да іх будучай дзейнасці. Так, на практыцы па міласэрнасці студэнты знаёмяцца з псіхалогіяй асобы ў стрэсавых умовах. Падчас практыкі ў студэнтаў ёсць магчымасць праявіць асобасныя якасці пры аказанні псіхалагічнай дапамогі людзям, якія маюць патрэбу ў ёй. Вучэбная практыка праводзіцца ў розных тыпах культурна-асветных устаноў, у аздараўленчых цэнтрах і санаторыях для насельніцтва, што пацярпела ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У працэсе вытворчай практыкі студэнты вывучаюць розныя спектры сацыяльных, сацыяльна-педагагічных і сацыякультурных праблем мікраасяроддзя асобы ў бытавых і ў вытворчых умовах. Пры гэтым асаблівая ўвага звяртаецца на ўменне

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

працаваць з рознаўзроставай аўдыторыяй, групамі складанага соцыуму. Адшліфоўваюцца ўменні і навыкі правядзення псіхадыягнастычнай работы, арганізацыі і правядзення карэкцыйнай сацыяльна-псіхалагічнай дзейнасці сродкамі мастацкай творчасці. Асаблівая ўвага надаецца фарміраванню навыкаў правядзення псіхатэрапіі гульнёй і разнастайнымі відамі мастацтва ў соцыуме.

Пасля папярэдняй адаптацыі выпускнікі універсітэта рыхтуюцца для работы ва ўстановах сацыякультурнай сферы, у пазашкольных і школьных установах, рэабілітацыйных і эстэтычных цэнтрах, клубах па месцы жыхарства, дзіцячых аздараўленчых цэнтрах, у санаторыях і дамах адпачынку, недзяржаўных грамадскіх арганізацыях, дзіцячых дашкольных установах, дзіцячых аддзяленнях бальніц, у хоспісах, дамах састарэлых, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах, навукова-даследчых арганізацыях.

Аналіз сферы дзейнасці кадраў культуры і мастацтва паказвае, што многа выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў працуюць ў якасці выкладчыкаў музыкі і спецінструментаў, сусветнай і айчыннай мастацкай культуры, бібліятэкараў, кіраўнікоў мастацкіх калектываў, рэжысёраў масавых відовішчаў і свят у забруджаных радыенуклідамі раёнах. З улікам гэтай акалічнасці ў вучэбныя планы ўсіх спецыяльнасцей былі ўключаны спецкурсы, што садзейнічаюць фарміраванню навыкаў і ўменняў, неабходных для правядзення сацыяльна-псіхалагічнай прафілактыкі і карэкцыі.

Для студэнтаў факультэта бібліятэчна-інфармацыйных сістэм, напрыклад, выкладаецца некалькі курсаў, якія знаёмяць будучых бібліятэкараў з псіхатэрапеўтычнымі аспектамі мастацкай літаратуры.

РЭПОЗІТОРИЙ БГУКИ

Гэта мастацкае слова, вобразнасць, думка, сітуацыя, што патрабуюць глыбокіх разважанняў, маральны сэнс твора і інш. З дапамогай выкладчыкаў, спецыялістаў-практыкаў студэнты авалодваюць тэхналогіяй ачышчэння ад афектаў, якія ў той ці іншай ступені прыгнятаюць чалавека. З методыкай кіравання працэсам чытання хворых студэнты знаёмяцца, калі вывучаюць беларускую, рускую, заходнееўрапейскую і амерыканскую літаратуры.

Кафедра бібліятэказнаўства ўмела падключае да гэтай справы псіхолагаў, літаратараў, філосафаў і музыкантаў. Пры выкладанні літаратуры звяртаецца ўвага на ступень выяўлення тэрапеўтычнасці таго або іншага літаратурнага твора, прадугледжваецца вывучэнне прынцыпаў і метадаў адбору кніг для чытачоў, якія трапілі ў складаную жыццёвую сітуацыю.

Пры вывучэнні спецкурса "Бібліятэка і вольны час" увага студэнтаў канцэнтруецца на маркетынгавым падыходзе да абслугоўвання розных катэгорый чытачоў: інвалідаў дзяцінства, працы, войнаў, пажылых адзінокіх людзей, безнадзейна хворых грамадзян, усіх тых, хто патрабуе сацыяльнай дапамогі, апекі.

Зроблены значныя крокі па падрыхтоўцы спецыялістаў у галіне музыкатэрапіі, якая сярод лячэбна-выхаваўчых сродкаў займае асобае месца. На факультэце мастацкай творчасці выкладаецца шэраг дысцыплін, якія знаёмяць студэнтаў з музычна-вобразнай, медытацыйнай псіхатэрапіяй. У працэсе навучання аналізуюцца прыёмы і метады агульнай псіхатэрапіі, такія як псіхааналіз, групавая псіхатэрапія, эмацыянальна-стрэсавая тэрапія і інш. Арганізацыя навучальнага працэсу на факультэце сведчыць, што студэнтам цяжка ўспрымаць тэарэтычныя асновы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

музыкатэрапіі з-за іх нераспрацаванасці і адсутнасці неабходных метадычных матэрыялаў. Таму на практычных занятках вялікая ўвага надаецца распрацоўцы методык правядзення заняткаў па інструментальнай і вакальнай тэрапіі.

Аналіз розных формаў сацыяльна-псіхалагічнай рэабілітацыі сродкамі мастацтва паказвае: для зняцця псіхічнага напружання дзеля развіцця фантазіі і ўяўлення шырока выкарыстоўваюцца музыкамаляванне, пантаміма, рухальная драматызацыя пад музыку. Таму студэнты харэаграфічнай і тэатральнай спецыяльнасцей дадаткова авалодваюць гэтымі формамі рэлаксацыі. Мастакам жа больш даступнае асваенне такога віду тэрапіі, як музыкамаляванне.

Дабратворнае ўздзеянне на агульны псіхічны стан асобы аказвае гульня. Яна выклікае актыўнасць, закранае інтарэсы, фантазію, уяўленні асобы. З дапамогай гульнявой дзейнасці можна актывізаваць фарміраванне дабратворнага чалавечага соцыуму, ажыццяўляць псіхічную карэкцыю асобы. Таму ў навучальныя планы па спецыяльнасцях “рэжысура”, “сацыяльная работа” і “сацыяльная педагогіка” быў уведзены такі прадмет, як гульнетэрапія.

На кафедрах рэжысуры масавых відовішчаў і свят, сацыяльнай педагогікі створаны сцэнарны фонд, які ўключае мастацка-відовішчныя і забаўляльна-гульнявыя праграмы. Вывучэнне гульнятэкі дае студэнтам магчымасць набываць навыкі і ўменні, неабходныя для стварэння і мадэліравання арыгінальных варыянтаў культурных праграм, якія пазбаўляюць людзей ад негатыўных псіхічных станаў.

У распрацоўцы зместу, адбору формаў і метадаў работы з насельніцтвам, якое жыве ў забруджаных

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

радыяцыяй раёнах, важнае месца займае курс “Каляндарна-абрадавыя святы”. Педагогамі і студэнтамі універсітэта ўжо адноўлена шмат народных абрадаў, свят, гульняў, розных мастацкіх рамёстваў.

Далучэнне асобы да народнага мастацтва садзейнічае фарміраванню і развіццю агульнай культуры чалавека, што ў сваю чаргу ўзбагачае і стымулюе яго грамадскую, творчую актыўнасць, усю яго сацыякультурную дзейнасць. Народнае мастацтва як частка агульнай духоўнай культуры бытавала і бытуе ў самых разнастайных формах. Комплекс дысцыплін, якія вывучаюцца студэнтамі, дазваляе не толькі авалодаць уменнямі і навыкамі па тым ці іншым відзе творчасці, але і арганізаваць творчы працэс, стварыць працаздольны мастацкі калектыў, накіраваць яго на правільны, навукова абгрунтаваны шлях адраджэння і далейшага развіцця народнага мастацтва.

У залежнасці ад выбару той або іншай формы мастацтва выпускнікі вышэйшых навучальных устаноў культуры і мастацтва ўключаюцца ў працэс стварэння і арганізацыі дзейнасці аркестраў, ансамбляў, харэаграфічных і харавых калектываў, аматарскіх тэатраў, Дамоў народных рамёстваў, музеяў. У Магілёўскай і Гомельскай абласцях, найбольш пацярпелых ад аварыі на ЧАЭС, дзейнічаюць каля 6 тыс. мастацкіх калектываў і 3,5 тыс. клубных устаноў і бібліятэк. У сваёй большасці кіраўнікамі іх з’яўляюцца выпускнікі Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры. Трэба сказаць, што менавіта ад маладых спецыялістаў залежыць далейшы лёс народнага мастацтва ў гэтых раёнах.

Даследаванне сведчыць: выпускнікі вышэйшых навучальных устаноў добра падрыхтаваныя да музычна-педагагічнай дзейнасці. За гады навучання яны

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

атрымліваюць глыбокую музычную адукацыю, авалодваюць спецыяльнымі выканальніцкімі навыкамі і педагагічнымі ўменнямі, што потым дазваляе ім на належным узроўні выкладаць музычныя і харэаграфічныя дысцыпліны ў дзіцячых школах мастацтваў, у музычных вучылішчах, вучылішчах мастацтваў.

У нашай рэспубліцы створана сістэма бесперапыннай адукацыі. Найбольш таленавітая, здольная да сацыяльна-культурнай дзейнасці моладзь паступае на падрыхтоўчыя аддзяленні і курсы. Ёсць таксама шэраг агульнаадукацыйных школ з музычным, мастацкім, архітэктурна-мастацкім, харэаграфічным, тэатральным і агульнаэстэтычным ухіламі, якія супрацоўнічаюць з вышэйшымі навучальнымі ўстановамі. Пасля заканчэння школ іх выпускнікі працягваюць навучанне ў ВНУ.

У апошнія гады быў зроблены яшчэ адзін крок па ўдасканаленні сістэмы бесперапыннай адукацыі. Улічваючы востры недахоп кадраў ва ўстановах культуры і мастацтва Гомельскай і Магілёўскай абласцей, пры Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры былі створаны каледжы. Такія каледжы створаны на базе Гомельскага музычнага вучылішча і Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума. Падчас навучання ў каледжах навучэнцы авалодваюць асноўнымі дысцыплінамі першага — другога курсаў вучэбнага плана універсітэта і адразу пры паступленні ва універсітэт залічваюцца на трэці курс. У 1994 г. па хадайніцтве Гомельскага аблвыканкама на базе Мазырскага музычнага вучылішча быў створаны філіял Беларускага універсітэта культуры, дзе рыхтуюць кіраўнікоў народных харавых калектываў, аркестраў і ансамбляў народнай інструментальнай музыкі. На вучобу туды прымаюць спецыялістаў, што працуюць ва ўстановах культуры Гомельскай вобласці.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Апраўдаў сябе і мэтавы кантрактны прыём моладзі з раёнаў, пацярпелых ад аварыі на ЧАЭС. Ён ажыццяўляецца з ліку асоб, што маюць сярэднюю адукацыю, жывуць ў сельскай мясцовасці, выявілі здольнасці і цікавасць да работы ва ўстановах культуры і мастацтва. Падставай для ўдзелу абітурыентаў у конкурсе на мэтавае кантрактнае месца звычайна з'яўляецца афармлены абітурыентам і раённым аддзелам культуры кантракт.

Мэтавая кантрактная форма навучання дазволіла ў 1998 г. прыняць ў Беларускі універсітэт культуры каля 50 юнакоў і дзяўчат з Гомельскай вобласці. Прыблізна такая ж колькасць моладзі займаецца на дзённай і завочнай формах навучання з розных раёнаў Магілёўшчыны. Значная колькасць выпускнікоў пасля заканчэння ВНУ ўладкоўваецца на працу ва ўстановы культуры Гомельшчыны і Магілёўшчыны. Так, толькі ў 2001 г. у раённыя аддзелы культуры Гомельскай і Магілёўскай абласцей было накіравана каля 150 маладых спецыялістаў, падрыхтаваных Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры.

Важнейшым пытаннем сацыяльна-культурнай палітыкі трансфармацыйнага перыяду з'яўляецца стварэнне эфектыўнай сістэмы павышэння прафесійнага ўзроўню работнікаў культуры. Гэтая катэгорыя работнікаў, улічваючы творчы характар сваёй працы, яе шматфункцыянальнасць, зменлівасць формаў і зместу, больш чым іншыя мае патрэбу ў пастаянным узбагачэнні новымі ідэямі, свежымі думкамі, перадавым вопытам.

Даследаванні сярод супрацоўнікаў установаў культуры Мазырскага і Чачэрскага раёнаў Гомельскай вобласці паказалі, што амаль 70—80 % з іх адчуваюць неабходнасць у павышэнні кваліфікацыі [54, с.21].

Прыкладна такія вынікі атрыманы вучонымі БелІПК у працэсе правядзення канкрэтна-прыкладнога сацыялагічнага даследавання па тэме “Праблемы самападрыхтоўкі слухачоў БелІПК у сучасных умовах”. Толькі 8 % рэспандэнтаў былі поўнасцю задаволены сваімі прафесійнымі ведамі.

На наш погляд, адным з дзейсных механізмаў, здольных змяніць такую сітуацыю, з’яўляецца стварэнне на базе вышэйшых навучальных устаноў мастацтва і культуры разгалінаванай сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў. Думаецца, у яе задачу павінны ўваходзіць удасканаленне прафесійнага майстэрства работнікаў культуры, якія маюць прафесійную падрыхтоўку; пераарыентацыя кадраў з неспецыяльнай падрыхтоўкай; засваенне прафесійных навыкаў тымі, хто не мае ніякай прафесійнай падрыхтоўкі.

У працэсе даследавання высветлілася, што ў канцы 90-х гг. з 9680 культасветработнікаў краіны вышэйшую спецыяльную адукацыю мелі толькі 1406 чалавек (16 %), з 880 супрацоўнікаў музеяў і экскурсаводаў — 57 супрацоўнікаў (6,3 %), з 9422 бібліятэкараў — 2827 чалавек (31 %). Яшчэ больш складаная кадравая сітуацыя ў забруджаных радыенуклідамі раёнах. Так, вышэйшую спецыяльную адукацыю мелі 25 % бібліятэкараў Магілёўшчыны і 17% — Гомельшчыны, культасветработнікі Магілёўскай вобласці — 9,8 % і 17 % — Гомельскай вобласці [54, с.27–28, 44, 54].

Кадравая сітуацыя, якая склалася ў сацыяльна-культурнай сферы, патрабавала стварэння дзейснай сістэмы павышэння кваліфікацыі.

Адной са структур, якая заклікана вырашаць праблемы павышэння прафесійнага майстэрства кадраў культуры і мастацтва, з’яўляецца Беларускі інстытут

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

праблем культуры, адкрыты ў 1991 г. У ім вядуцца навуковыя, навукова-практычныя і прыкладныя даследаванні ў галіне культуры. Адначасова БелІПК — гэта навучальная ўстанова, якая ажыццяўляе павышэнне кваліфікацыі і перападрыхтоўку работнікаў культуры. Пры навучальным аддзеле інстытута створаны кафедры, якія займаюцца праблемамі псіхалогіі, педагогікі, культуралогіі і тэорыі кіравання. Тут ажыццяўляецца перападрыхтоўка кадраў у галіне культуры па спецыяльнасці "эканоміка і кіраванне сацыякультурнай сферай", "дэкаратыўна-прыкладное мастацтва" і "музейная справа", "ландшафтна-паркавая архітэктура" і інш.

Галоўная задача БелІПК — павышэнне агульнай і прафесійнай культуры супрацоўнікаў сацыяльна-культурных інстытутаў краіны. Аналіз сведчыць: аднаму інстытуту цяжка вырашаць гэтую праблему. Ва ўстановах і арганізацыях культуры Беларусі, якія ўваходзяць у сістэму Міністэрства культуры, працуе каля 26 850 чалавек. З 1991 г. па 1996 г. павысілі кваліфікацыю ў БелІПК толькі 7364 работнікі культуры.

Даследаванне гэтай праблемы дае падставы сцвярджаць, што пэўную ролю ў павышэнні прафесійнага майстэрства адыгрываюць абласныя навукова-метадычныя цэнтры, якія існуюць пры ўпраўленнях культуры аблвыканкамаў. Яны забяспечваюць работу пастаянна дзеючых курсаў, на якіх не радзей аднаго раза ў чатыры — пяць гадоў на працягу месяца праходзяць перападрыхтоўку работнікі ўстаноў культуры. Знаёмства са зместам навучання паказала, што асноўнымі формамі навучання на курсах з'яўляюцца семінары, дзелавыя гульні, абмен вопытам, стажыроўка на базе лепшых устаноў культуры,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

лабараторныя і практычныя заняткі, разбор канкрэтных праблемных сітуацый. Метадычныя цэнтры ўдзельнічаюць ў распрацоўцы тэматыкі, вучэбных планаў і праграм курсаў павышэння кваліфікацыі, вырашэнні арганізацыйных пытанняў.

Аналіз сістэмы павышэння прафесійнага майстэрства работнікаў культуры Гомельскай і Магілёўскай абласцей сведчыць аб тым, што і раённыя аддзелы культуры выконваюць значны аб'ём работы па распаўсюджванні перадавых метадаў і формаў культурна-адпачынкавай дзейнасці. Асноўнымі формамі павышэння кваліфікацыі культасветработнікаў у раёне з'яўляюцца пастаянна дзеючыя семінары, якія праводзяцца, як правіла, не радзей аднаго раза ў квартал на працягу аднаго — трох дзён, а таксама практычныя заняткі і паказальныя культурна-адпачынкавыя мерапрыемствы. Навучальны год раённых семінараў завяршаецца навукова-практычнай або навукова-метадычнай канферэнцыяй. Семінары звычайна праходзяць на базе абласных, гарадскіх і раённых бібліятэк, музеяў, Дамоў культуры, клубных устаноў новага тыпу. Так, традыцыйнымі для Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея сталі двухдзённыя семінары для экскурсаводаў вобласці на тэму "Мая радзіма — Беларусь". Штогод для работнікаў клубаў і метадыстаў Гомельшчыны праводзяцца семінары на тэму "Дзіцячая творчасць і нацыянальныя традыцыі". Эфектыўнай формай абмену вопытам з'яўляюцца дзелавыя сустрэчы дырэктараў бібліятэк, якія наладжваюць Гомельская і Магілёўская абласныя бібліятэкі.

Сярод разнастайных формаў павышэння прафесійнага майстэрства работнікаў культуры і мастацтва асабліва важная роля адводзіцца завочнаму навучанню. Знаёмства з дзейнасцю факультэтаў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

завочнага навучання вышэйшых навучальных устаноў культуры і мастацтва сведчыць: яно з'яўляецца гарантаваным спосабам забеспячэння ўстаноў культуры ўласнымі кадрамі спецыялістаў, найбольш эфектыўным сродкам павышэння кваліфікацыі. Так, напрыканцы 90-х гг. у вышэйшых навучальных установах культуры і мастацтва завочна навучаліся 1528 студэнтаў, у сярэдніх спецыяльных навучальных установах — 716.

Глыбокае і ўсебаковае вывучэнне дзейнасці сацыяльна-культурных інстытутаў па фарміраванні кадравага патэнцыялу паказала, што існуючая ў краіне сістэма падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі садзейнічае папаўненню прадпрыемстваў, арганізацый і ўстаноў культуры спецыялістамі. Сучасная сацыякультурная сітуацыя ў краіне характарызуецца дынамічным развіццём, актуалізуюцца індывідуальная своеасаблівасць, нацыянальная самабытнасць, аўтарскі пачатак. Усё гэта вылучае на першы план праблемы навукова-тэарэтычнага асэнсавання ролі і месца сацыяльна-культурных інстытутаў у культурных працэсах, удакладненне іх функцый, задач і мэт, з аднаго боку, і мэтадычнае забеспячэнне спецыялістаў сацыяльна-культурнай дзейнасці новай методыкай, эфектыўнымі сродкамі і формамі работы — з другога.

Аналіз якаснага складу кадраў культуры і мастацтва паказаў, што прафесійны ўзровень значнай колькасці работнікаў культурна-асветных устаноў не адпавядае іх функцыям. У структуры агульнай падрыхтоўкі кадраў у краіне работнікі культуры займалі нязначнае месца. Практычна спецыялістаў для сацыяльна-культурнай сферы рыхтаваў толькі Беларускі універсітэт культуры. Акадэмія мастацтваў і акадэмія музыкі па-ранейшаму зарыентаваны на падрыхтоўку кадраў для прафесійнага

мастацтва. Сусветны ж вопыт сведчыць, што вышэйшыя навучальныя ўстановы мастацтва павінны ажыццяўляць падрыхтоўку спецыялістаў па музыкатэрапіі, арттэрапіі і іншых відах тэрапіі сродкамі мастацтва. Выпуск 10—15-ці спецыялістаў па сацыяльна-псіхалагічнай рэабілітацыі сродкамі мастацтва, які штогод ажыццяўляе Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры, не зняў праблему кадравага забеспячэння сацыяльна-культурнай сферы. Гэта праблема працягвае заставацца надзённай.

2.3. Новая кадравая палітыка ў сферы культуры

Аналіз вынікаў сацыялагічнага даследавання па праблемах падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў культуры, а таксама параўнальны аналіз даных па названай праблеме, атрыманых за апошнія гады, паказаў, што кадравая праблема, якая ўзнікла яшчэ ў 20-я гг., застаецца да гэтага часу актуальнай. Сёння вызначыліся новыя грані гэтай праблемы. Ні адно з праведзеных сацыялагічных даследаванняў кадравай праблемы не зафіксавала станоўчай ацэнкі сітуацыі ў гэтай галіне. Даследаванні сярэдзіны і другой паловы 90-х гг. сведчаць аб тым, што вялікая частка рэспандэнтаў — прадстаўнікоў розных сацыяльна-прафесійных груп — выказваюць тую ці іншую ступень незадаволенасці кадравай сітуацыяй у сферы культуры. Фіксуецца змяненне састаўляючых гэтай незадаволенасці і фактараў, якія яе абумоўліваюць. Так, калі ў даследаваннях перыяду, ахарактарызаванага як пачатак актыўных сацыяльных пераўтварэнняў, пераважалі такія паказчыкі, як дрэнная запаўняльнасць

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

штатаў устаноў культуры (наяўнасць вакансій), цякучасць кадраў, дык цяпер на першы план выходзіць такі паказчык, як недахоп менавіта патрэбных спецыялістаў. Гэта значыць, што сацыяльна-эканамічныя абставіны стварылі ва ўстановах культуры сітуацыю, калі работнік павінен не проста займаць працоўнае месца, а быць прафесіяналам. Сярод іншых прычын, якія далі падставы работнікам культуры ацаніць сучасную кадравую сітуацыю як не зусім здавальняючую (74% рэспандэнтаў) або як зусім нездавальняючую (26% рэспандэнтаў), названы такія: "Штаты запоўнены, але ўзровень падрыхтоўкі некаторых спецыялістаў не адпавядае функцыянальным абавязкам", "многія работнікі не выяўляюць належнай ініцыятывы", "частка спецыялістаў адстае ад патрабаванняў часу", "кадраў не хапае, ёсць вакансіі", "слабы прыток свежых сіл, мала моладзі".

Аналіз дадатковай інфармацыі паказвае, што першыя дзве прычыны звязаны з недастатковым узроўнем прафесійнай падрыхтоўкі работнікаў культуры. Адукацыйны патэнцыял работніка — гэта сінтэз агульнаадукацыйных, агульнакультурных і спецыяльных ведаў, атрыманых у сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах, на курсах павышэння кваліфікацыі, перападрыхтоўкі і шляхам самаадукацыі. Даследаванні сведчаць аб тым, што работнікі культуры ўсіх катэгорый адчуваюць патрэбнасць не толькі ў пастаянным папаўненні сваіх ведаў, асновы якіх яны набылі ў навучальных установах, але і ў атрыманні якасна новай інфармацыі, неабходнасць у якой узнікла ў сувязі са змяненнем зместу і формаў іх дзейнасці.

Так, загадчыкі аддзелаў культуры, апытанне якіх праводзілася ў канцы 90-х гг., вылучылі ў якасці прыярытэтных веды:

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКІ

— па эканамічных і юрыдычных пытаннях — 59,7%;

— у галіне кіравання, арганізацыі дзейнасці і эканомікі ўстаноў культуры — 58,3%;

— па методыцы і арганізацыі культурна-асветнай работы — 51,4%;

— у канкрэтных галінах мастацтва і культуры — 44,4%;

— па менеджменце — 43,1%;

— па сацыялогіі кіравання — 31,9%;

— па псіхалогіі і педагогіцы — 30,6%;

— грамадска-палітычныя — 15,3%.

Дырэктары Дамоў культуры і загадчыкі клубаў, паводле апытанняў у 1994 і 1997 гг., маюць патрэбу ў ведах па такіх дысцыплінах, як тэорыя і гісторыя культуры, гісторыя мастацтва, этналогія і фалькларыстыка, педагогіка, клубная работа, арганізацыя клубнай справы, а таксама ў галінах кіравання, у культуры і культурнай палітыцы за мяжой.

Што тычыцца набыцця ведаў у галіне культуры і культурнай палітыкі за мяжой, то цікавасць да гэтага ўзнікла ў апошнія гады, верагодна, у сувязі з пашырэннем кантактаў з замежнымі ўстановамі культуры і мастацкімі калектывамі.

Для радавых спецыялістаў характэрна свая шкала пераваг, хаця ў цэлым яна ўключае прыблізна той жа набор дысцыплін, што і ў дырэктараў Дамоў культуры. Праўда, на першы план тут выходзяць такія дысцыпліны, як псіхалогія, асноўная спецыяльнасць, педагогіка, гісторыя мастацтва і інш.

Захаваны практычна нязменным на працягу многіх гадоў пералік дысцыплін, па якіх работнікі культуры хацелі б пастаянна атрымліваць новыя веды (дакладней, у якіх яны адчуваюць недахоп), сведчыць не толькі аб тым, што гэтыя навукі імкліва развіваюцца, але і аб тым,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

што ў навучальных установах, якія закончылі рэспандэнты, ёсць праблемы з выкладаннем гэтых прадметаў. Сказанае датычыць не толькі навучальных установаў культуры і мастацтва, але ў большай ступені іншых ССНУ і ВНУ, выпускнікі якіх працуюць у сферы культуры.

Разглядаючы ўзровень адукацыі загадчыкаў раённых і гарадскіх аддзелаў культуры, трэба адзначыць, што на працягу апошніх дзесяцігоддзяў першачарговае значэнне набылі не столькі кіраўніцкія навыкі і ўменні загадчыка (хаця гэта, безумоўна, важныя якасці), колькі іх творчыя і індывідуальныя здольнасці, агульныя і спецыяльныя веды. Абсалютная большасць кіраўнікоў (95,8%) маюць вышэйшую адукацыю. Сярэдняя спецыяльная адукацыя стала не характэрнай для спецыяліста такога ўзроўню, яе маюць каля 4,2% рэспандэнтаў. Гэта пераважна асобы, якія працавалі на працягу 15—20 гадоў у аддзеле культуры на пасадзе інспектара і маюць вялікі практычны вопыт. Што датычыць базавай адукацыі загадчыкаў аддзелаў, то больш за палову іх маюць спецыяльную адукацыю ў галіне культуры і мастацтва. Пераважна гэта выпускнікі Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры, а таксама Беларускай акадэміі мастацтваў, Беларускай акадэміі музыкі, вучылішчаў культуры і мастацтва. Другі напрамак адукацыі — педагагічны. Трэцяя частка рэспандэнтаў закончылі педуніверсітэт або БДУ, пераважна гістарычны або філалагічны факультэт, кожны дзесяты закончыў ВПШ. Істотны недахоп існуючай сістэмы базавай адукацыі: яна ў недастатковай меры арыентавана на падрыхтоўку кіраўнікоў. Гэта вядзе да таго, што адаптацыйны перыяд маладых кіраўнікоў, па іх уласных ацэнках, зацягваецца на 1,5—2 гады.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Погляды апытаных работнікаў культуры адносна таго, ці абавязкова кадрам культуры мець спецыяльную базавую адукацыю, падзяліліся. Палова лічыць, што абавязкова, другая палова — што неабавязкова. Большасць мяркуе, што адсутнасць спецыяльнай адукацыі можна кампенсаваць вялікім вопытам працы, а таксама рознымі формамі павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі.

Вынікі папярэдняга даследавання пакуль што не даюць падстаў зрабіць адназначную выснову адносна найбольш аптымальных формаў і тэрмінаў перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры. Для пэўнага заключэння па дадзеным пытанні неабходна правесці анкетаванне. Аднак відавочна, што патрэбнасць у гэтым вельмі высокая. Прычым на першы план вылучаецца патрэбнасць у розных формах перападрыхтоўкі работнікаў. Менавіта ў арганізацыі перападрыхтоўкі спецыялістаў патрэбен найбольш узважаны падыход для таго, каб не дапусціць дыспрапорцый у структуры кадравага патэнцыялу галіны. Яшчэ ў 1994 г., па даных апытання, праведзенага лабараторыяй сацыялагічных даследаванняў БелІПК, такая прафесія, як бухгалтар, была на трэцім месцы ў 10-рангавай шкале найбольш прымальных для перападрыхтоўкі пасля прафесіі “музейны работнік” і “менеджэр”. Наша даследаванне паказвае, што ўсяго толькі праз тры гады рэспандэнты называюць гэтую прафесію ў ліку тых, каго сёння лішак. Экспертныя апытанні таксама паказваюць, што выпускнікі апошніх гадоў адчуваюць патрэбу ў ведах і навыках у галіне арганізацыі і планавання культурнай дзейнасці (якія раней звязвалі са спецыяльнасцю метадыста). Недахоп гэтых ведаў і навыкаў можна папоўніць за кошт

увядзення дадатковых спецкурсаў і практыкумаў у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры, а таксама шляхам адпаведнай карэкцыі вучэбных планаў БелІПК.

У якіх жа спецыялістах у першую чаргу адчуваюць патрэбу ўстановы культуры? На думку апытаных дырэктараў Дамоў культуры і загадчыкаў клубаў, гэта акампаніятары, культарганізатары, рэжысёры масавых свят, харэографы, фальклярысты і спецыялісты па народных промыслах і рамёствах, клубныя работнікі, дыск-жакеі, мастакі, дызайнеры.

У прафесійных колах работнікаў культуры дамінуе думка аб тым, што сучасная сацыяльна-эканамічная сітуацыя прымусіць установы культуры ўсё больш арыентавацца на камерцыйную дзейнасць, развіваць платныя паслугі. У сувязі з гэтым рэспандэнтам прапаноўвалі вызначыць, якія кадры, з іх пункту гледжання, неабходныя для камерцыйнай дзейнасці ў сферы культуры, каго б яны ўзялі на працу ў першую чаргу. Адказы размеркаваліся наступным чынам: на першым месцы — спецыялісты па маркетынгу, у тым ліку па рэкламе. Прычым трэба адзначыць, што менавіта прафесіяналы ў рэкламнай справе больш за ўсё цікавяць культасветустановы. Далей ідуць акампаніятары, харэографы (на сённяшні дзень развіццё харэаграфіі з'яўляецца самым прыбытковым бізнесам пасля дыскатэк), дыск-жакеі, рэжысёры масавых свят. Пералічаныя спецыяльнасці ўскосна сведчаць аб актыўным развіцці шоу-бізнесу нават у маштабах раёнаў і асобных населеных пунктаў.

Трэба адзначыць, што для нашых рэспандэнтаў значэнне маюць не толькі прафесія (спецыяльнасць) работніка, які жадае працаваць у сферы культуры, але і

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ўзровень яго адукацыі і прафесійнай падрыхтоўкі. Так, большасць апытаных адказалі, што ўзроўні падрыхтоўкі спецыялістаў у вышэйшых навучальных і ў сярэдніх спецыяльных установах адрозніваюцца. Пры гэтым абсалютная большасць кіраўнікоў установаў культуры ў перспектыве хацела б прымаць на працу работніка з вышэйшай спецыяльнай адукацыяй. Перавага аддаецца выпускнікам Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры. Следам ідуць выпускнікі музычных вучылішчаў і вучылішчаў культуры і мастацтва. Як адзначаюць некаторыя рэспандэнты, выпускнікі гэтых сярэдніх спецыяльных навучальных установаў аказваюцца найбольш падрыхтаванымі ў галіне педагогікі і па асноўнай спецыяльнасці за кошт большай колькасці практычных заняткаў у праграмах і планах навучання. Таму яны нядрэнна спраўляюцца з такой справай, як арганізацыя і кіраванне самадзейнымі калектывамі і аматарскімі аб'яднаннямі. У цэлым жа сукупны партрэт спецыяліста, якога хацела б мець установа культуры клубнага тыпу, пакуль выглядае прыблізна наступным чынам: гэта мужчына з вышэйшай адукацыяй (узровень адукацыі прадвызначаецца пасадай), выпускнік Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры, які мае даволі вялікі вопыт працы.

У шэрагу найбольш дзейсных метадаў павышэння эфектыўнасці чалавечага фактара адно з важнейшых месцаў займае праца з кадрамі. Гэта набывае асаблівую актуальнасць ва ўмовах пераходу да рынкавых формаў гаспадарання. Дзейнасць ва ўмовах змены сацыяльна-эканамічнай сітуацыі патрабуе ўдасканалення кадравай палітыкі ў сацыякультурнай сферы, накіраванай на павышэнне матэрыяльнай зацікаўленасці кожнага работніка, яго агульнаадукацыйнага і прафесійнага

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ўзроўняў; новых формаў работы па падборы, расстаноўцы і навучанні кадраў; паляпшэння ўмоў працы і быту работнікаў; умацавання працоўнай і выканаўчай дысцыпліны; укаранення дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу.

У цяперашніх умовах менавіта кадравая служба павінна стаць тым механізмам, які заклікалы забяспечыць стабільны якасны ўзровень як калектыву ў цэлым, так і асобнага работніка. Сукупнасць гэтых метадаў уплывае на канчатковыя вынікі працы ўстаноў культуры.

Разам з тым неабходна адзначыць, што да нашага часу структура кадравых службаў і сістэма іх працы ў некаторых установах сферы культуры застаюцца ранейшымі, што з'яўляецца галоўным тормазам у справе ўдасканалення формаў і метадаў працы. Па-ранейшаму галоўнай функцыяй кадравых службаў застаюцца ўлік, справаздачнасць і дакументальнае афармленне прыёму, перамяшчэння і звальнення супрацоўнікаў. Падбор, навучанне і выхаванне кадраў, высвятленне прычын парушэння працоўнай і выканаўчай дысцыпліны, прафадбор і адаптацыя, атэстацыя кіраўнікоў і спецыялістаў, вывучэнне, падагульненне і ўкараненне ў практыку перадавога айчыннага і замежнага вопыту і многія іншыя пытанні вырашаюцца недастаткова канструктыўна.

Стаўшы на шлях самастойнага развіцця, беларускае грамадства, па сутнасці, аказалася не падрыхтаваным у кадравых адносінах да правядзення радыкальных пераўтварэнняў, звязаных з пераходам да сацыяльна арыентаванай рынкавай эканомікі. Гэта перш за ўсё датычыць кіраўніцкага персаналу і спецыялістаў, у тым ліку занятых у сацыякультурнай сферы. Да цяперашняга часу яшчэ не выйшла з ужытку загнаная форма

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

фінансавання сферы культуры па рэшткавым прынцыпе, гэта значыць у культуру прынята ўкладаць толькі тое, што застаецца пасля задавальнення запытаў матэрыяльнай вытворчасці. Адсюль уся сфера пераважна інтэлектуальнай працы (адукацыя, культура, навука, кадры якой не ствараюць рэчыўных даброт, а аперыруюць інфармацыйнымі каштоўнасцямі і закладваюць фундамент усякага працоўнага працэсу) па-ранейшаму лічыцца другаснай, а значыць, і другараднай. Ва ўмовах глыбокага крызісу эканоміць на гэтай сферы стала звыклым, а памер заработнай платы работнікаў — самы нізкі па рэспубліцы.

Слабая матэрыяльна-тэхнічная база навучальных устаноў сферы культуры, самая нізкая заработная плата прафесарска-выкладчыцкага складу ў галіне, зніжэнне тэмпаў падрыхтоўкі выкладчыкаў з ліку таленавітых выпускнікоў ВНУ — усё гэта сведчыць аб тым, што чалавечаму фактару ў дадзенай галіне надаецца яўна недастатковая ўвага. У гэтым можна пераканацца, калі параўнаць памеры фінансавання на падрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі кадраў галіны з цэнамі на раяль і іншыя музычныя інструменты, а таксама на падручнікі, камп'ютэры і інш.

Сёння, а тым больш у будучым, немагчыма разлічваць на высокую эфектыўнасць працы кіраўнікоў і спецыялістаў сферы культуры без істотнага павелічэння капіталаўкладанняў у падрыхтоўку, перападрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі кадраў галіны. Укладаючы значныя сродкі ў сістэму бесперапыннай адукацыі кадраў, належыць вырашыць пытанне пажыццёвага найму работнікаў сферы культуры. Сілавыя метады тут непрымальныя. Неабходна разумная кадравая палітыка, якая ўлічвала б найноўшыя дасягненні

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

сучаснага менеджменту, фарміравала б асяроддзе, у якім спецыяліст атрымае магчымасць у найбольш поўнай меры рэалізаваць свой творчы патэнцыял. Адсюль вынікае, што для мінімізацыі страт тыя, каго прымаюць на працу, павінны адпавядаць даволі высокім патрабаванням, а значыць, іх трэба прапускаць праз сучасную эфектыўную сістэму гутарак і тэстаў. Сістэма тэстаў павінна больш актыўна прымяняцца пры адборы абітурыентаў у вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы культуры і мастацтва на пэўныя спецыяльнасці. Паколькі навуковая думка пастаянна рухаецца наперад, неабходна вырашаць пытанні па перападрыхтоўцы і павышэнні кваліфікацыі кадраў у адпаведнасці з патрабаваннямі паспяховага пераходу да сацыяльна арыентаванай рынкавай эканомікі. Асабліва гэта датычыць спецыялістаў, занятых у сферы культуры, якія не маюць спецыяльнай культуралагічнай адукацыі.

Зараз вельмі востра паўстае праблема змяняльнасці кадраў. Аб яе складанасці красамоўна сведчыць той факт, што значная колькасць работнікаў сферы культуры — пенсіённага і перадпенсіённага ўзросту. Прычына гэтага — адсутнасць матэрыяльных і маральных стымулаў, якія маглі б прыцягнуць у галіну моладзь, утрымаць спецыялістаў са стажам і практычным вопытам работы. Меры па сацыяльнай падтрымцы маладых спецыялістаў дзяржавай дэкларАваны, але не гарантаваны. Не дзіўна, што пры сучаснай тэндэнцыі адтоку прафесіяналаў са сферы культуры адсутнічае сістэма раўнацэннага іх замяшчэння маладымі спецыялістамі з адпаведнай культуралагічнай адукацыяй. Даследаванні паказваюць прамую залежнасць паміж працягласцю стажу працы і вынікамі працы работніка: па меры яго павелічэння

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

вынікі, як правіла, паляпшаюцца пры ўмове, калі работнік сістэматычна павышаў кваліфікацыю ў вучэбных цэнтрах і займаўся самаадукацыяй. Акрамя таго, чым вышэйшая ў работніка матывацыя да працы менавіта ў дадзенай установе, тым вышэйшыя яго працоўная і творчая актыўнасць, а значыць, і аддача, канчатковы вынік.

Уваходжанне ў сацыяльна арыентаваную рынкавую эканоміку патрабуе карэннага пераасэнсавання ў справе арганізацыі працы і кіравання ў сферы культуры. Пры гэтым неабходна мець на ўвазе, што задача гэтая — адна са складанейшых і шматаспектных у сваім практычным вырашэнні. Праблем у кадравай палітыцы і кіраванні персаналам многа, а на дадзеным этапе колькасць і ўзровень іх складанасці ўзрастаюць. Відавочна, што поспех прыходзіць да тых, хто здолеў выбудаваць разумную кадравую палітыку, якая абапіраецца на сістэму навуковых культуралагічных ведаў. Зразумела, нельга не браць пад увагу і творчы стыль кіравання, які ўключае разам з іншымі састаўляючымі ветлівасць, карэктнасць, цярплівасць у адносінах да супрацоўнікаў і кліентаў. Кожны работнік культуры павінен адчуваць сябе неад'емным у звяне "ўстанова культуры — кліент (чытач, слухач, глядач, наведвальнік)".

Гарантыя занятасці для пастаянных кадраў не раўназначная захаванню працы па спецыяльнасці. Пры неабходнасці работнікі павінны праходзіць перападрыхтоўку і пераводзіцца на іншыя ўчасткі. Практыка гарызантальнага перамяшчэння кадраў, звязаная з дадатковым асваеннем і (або) пераменай роду заняткаў (неспецыялізаваная кар'ера) можа прымяняцца не толькі для ажыццяўлення манеўру рэсурсамі, але і для таго, каб даць чалавеку магчымасць паспрабаваць свае

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

сілы ў справе, якая яго цікавіць. Часам гарызантальнае перамяшчэнне, звязанае з прадстаўленнем больш творчай, высокааплачваемай або прэстыжнай працы, выступае альтэрнатывай павышэння па службовай лесвіцы. Так звычайна ўтрымліваюцца спецыялісты, якія "выраслі" са сваёй пасады і не прэтэндуюць на перамяшчэнне па вертыкалі.

Раскрыццё творчага патэнцыялу чалавека дасягаецца з дапамогай шэрага фактараў.

1. Максімальнае дэлегаванне паўнамоцтваў (правоў і адказнасці) начальнікаў усіх узроўняў іх падначаленым. Такі прыём заснаваны на перакананні, што справу лепш за ўсіх ведае той, хто непасрэдна займаецца ёй. Менеджэр (асабліва ніжэйшага і сярэдняга звёнаў) павінен ператварыцца з камандзіра ў каардынатара і памочніка ў дзейнасці сваіх падначаленых.

2. Права выказваць і адстойваць уласную думку. У адваротным выпадку не можа быць размовы аб самастойнасці і прадпрымальнасці. Калі чалавек памыляецца, трэба спакойна і аргументавана даказаць яго памылку.

3. Статус работніка павінен залежаць не ад яго пасады, а ад здольнасцей, якасці і эфектыўнасці працы. Таму не выключаецца распрацоўка больш дасканалай сістэмы ацэнкі супрацоўнікаў, згодна з крытэрыямі якой кожнаму работніку прысвойваецца пэўны каэфіцыент, які адлюстроўвае яго працоўныя якасці і ўплывае на памер яго даходаў або маральныя стымулы. Такая сістэма стрымлівае пабуджэнні кіраўніцтва да адміністравання.

4. Прыярытэт гарызантальных сувязей перад вертыкальнымі. Гэта стане магчыма пры аснашчэнні кожнага работніка надзейным сродкам камунікацыі з усімі зацікаўленымі асобамі, напрыклад з дапамогай асабістага тэрмінала, які дазваляе шырока

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

выкарыстоўваць камп'ютэрную сувязь і мець магчымасць доступу да розных банкаў даных, у тым ліку Internet.

5. Абарона энтузіястаў і цярплівасць да няўдач. Поспех любой дзейнасці ў сферы культуры, у тым ліку ажыццяўленне канкрэтнай культурнай праграмы, залежыць не толькі ад колькасці ўдзельнікаў і памераў асігнаванняў, але і ад наяўнасці энтузіястаў і наватараў. Гісторыя развіцця культуры паказвае, што асноўныя новаўвядзенні тут ажыццяўляліся самаахвярнымі людзьмі.

Набор і перманентнае развіццё талентаў-прафесіяналаў (энтузіястаў сваёй справы), прадастаўленне ім шырокіх магчымасцей для творчасці даюць высокія вынікі ў тым выпадку, калі адпрацавана эфектыўная сістэма матывацыі да працы. Практыка вядучых замежных краін паказвае, што папярэдне выкананае павышэнне зарплаты звыш нейкай мяжы перастае быць генератарам, які пабуджае да актыўнай працы. Дзейснымі стымуламі выступаюць: жаданне рэалізаваць свае веды і майстэрства; гонар за сваю працу; стварэнне ў людзей пачуцця пераможцаў (калі яны не бяруць на сябе невыканальных абавязкаў); групавы прынцып арганізацыі ўсёй працы, які прадугледжвае ўзаемны кантроль калег за вынікамі працы; штогадовыя атэстацыі ў выглядзе гутарак начальніка і падначаленага, якія заканчваюцца падпісаннем выніковага дакумента абодвума бакамі.

Забеспячэнне высокага ўзроўню даходаў дасягаецца не столькі заработнай платай, колькі прэміяльнымі выплатамі, памер якіх залежыць ад вынікаў працы. Такая форма аплаты робіць натуральным захаванне даходаў у перыяды эканамічнага крызісу і тым самым дазваляе пазбягаць працоўных канфліктаў.

Дзеля таго каб накіраваць энергію людзей у

патрэбнае рэчышча і эфектыўна кіраваць працэсам стварэння і аказання культурных паслуг, неабходна ўжо сёння выпрацоўваць у работнікаў імкненне да дасканаласці як лад жыцця. Для гэтага трэба распрацаваць сістэму пэўнага набору перакананняў, сумесных каштоўнасцей. Стрыжнем такой сістэмы можа служыць павага да чалавека, яго сумленнай працы па адраджэнні, захаванні і памнажэнні лепшых дасягненняў, традыцый агульнанацыянальнай культуры.

Гэтыя і іншыя базавыя прынцыпы дадуць жыццё мноству іншых, з якіх можна скласці кодэкс паводзін. Пры мэтанакіраванай працы з дапамогай эфектыўных метадаў і на аснове падмацавання слоў матэрыяльнымі і маральнымі стымуламі кадры культуры ў XXI ст. дапамогуць краіне спачатку выйсці з крызісу, а потым стаць у адным шэрагу з перадавымі дзяржавамі ў галіне развіцця эканомікі. І гэта не утопія, паколькі такая сістэма адпавядае менталітэту беларусаў. Аднак сістэма запрацуе тады, калі работнікі і кіраўнікі ўсіх рангаў сваім асабістым прыкладам будуць праводзіць гэтыя каштоўнасці ў жыццё. Адсюль павышаная ўвага да іх падрыхтоўкі перш за ўсё ў галінах менеджменту, маркетынгу, псіхалогіі, эканомікі, права і іншых навук.

Вялікую ролю ў сцвярджэнні каштоўнасцей устаноў культуры і галіны ў цэлым іграюць працоўныя абрады і рытуалы, якія замацоўваюць традыцыі, ствараюць атмасферу свята.

Самае эфектыўнае маркетынгавае кіраванне прадугледжвае выпрацоўку доўгатэрміновых, сярэднетэрміновых і кароткатэрміновых мэт, якія павінны быць вартымі і прывабнымі. Адна справа — класці цагліны і іншая — будаваць храм, якога да гэтага ніхто не будаваў. Сусветны вопыт паказвае, што ў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

доўгатэрміновым плане такой мэтай можа служыць павышэнне якасці культурных паслуг. Гэта не разавыя мерапрыемствы, а перманентны працэс. І тут патрэбныя высокі прафесіяналізм, уменні, навыкі, здольнасці працаўнікоў сферы культуры.

Важнае значэнне ў кадравай палітыцы мае прынцып кансэнсусу. Ён закладваецца ў працэдуры атэстацыі: згоду з ацэнкай сваёй працы і вызначанымі на наступны год задачамі той, каго атэстуюць, сведчыць подпісам.

Ва ўмовах сацыяльна арыентаванай рынкавай эканомікі галоўным заказчыкам любой дзейнасці становіцца спажывец. Установы культуры як вытворцы культурных даброт павінны папярэдне высвятляць або фарміраваць з дапамогай рэкламы патрэбнасці так, каб задаволіць іх. Толькі пры такім стане рэчаў попыт на культурныя паслугі будзе павышацца, а адпаведна будуць квітнець установы культуры і галіна ў цэлым. Ажыццявіць такі комплекс работ змогуць толькі кадры новай генерацыі. Частка такіх кадраў ужо ёсць, але большасць трэба яшчэ падрыхтаваць і перападрыхтаваць, а для гэтага неабходны значныя інвестыцыі.

У мэтах пацвярджэння тэарэтычных палажэнняў пры вывучэнні праблем кадравай палітыкі ў сферы культуры было праведзена апытанне. Сярэдні ўзрост апытваемай аўдыторыі — 31—50 гадоў (80%), адукацыю вышэйшую і сярэднюю ў галіне культуры і мастацтва маюць 78%, асноўныя пасады апытваемых — загадчыкі аддзелаў культуры і дырэктары ўстаноў (70%), стаж работы — больш за 10 гадоў.

Даследаванне праводзілася па трох асноўных раздзелах:

1. Агульныя праблемы кадравай палітыкі.

2. Падрыхтоўка, перападрыхтоўка і павышэнне кваліфікацыі кадраў у сферы культуры.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

3. Праблемы кадравага забеспячэння па асноўных спецыяльнасцях.

Па раздзеле "Агульныя праблемы кадравай палітыкі" апытаныя адзначылі, што не задаволены і не зусім задаволены сітуацыяй у галіне кадравага забеспячэння (92%).

Асноўнымі прычынамі гэтага з'яўляюцца недахоп спецыялістаў, узровень іх падрыхтоўкі не заўсёды адпавядае функцыянальным абавязкам і частка спецыялістаў адстае ад патрабаванняў часу.

Пры гэтым адзначаецца, што работніку культуры абавязкова трэба мець спецыяльную базавую адукацыю, а яе адсутнасць можа толькі часткова кампенсавацца вопытам працы.

Каля 50% апытаных лічаць, што наяўныя кадры поўнасцю не змогуць або хутчэй не змогуць вырашаць праблемы развіцця культуры ў новых сацыяльна-эканамічных умовах.

Цякучасць кадраў складае, на думку экспертаў, не вельмі высокі ўзровень, што сведчыць аб тым, што шмат у чым сітуацыя, якая склалася, задавальняе асноўную частку работнікаў культуры.

Асноўнымі прычынамі цякучасці кадраў з'яўляюцца нізкая заработная плата, слабая матэрыяльна-тэхнічная база ўстаноў культуры, непрэстыжнасць прафесіі і інш.

Прафесійныя веды і ўменні практычна не ўплываюць на змену месца працы. Канкурэнцыя, небяспека страціць працоўнае месца і ў сувязі з гэтым неабходнасць павышэння кваліфікацыі з'яўляюцца важнымі толькі для 17,5% апытаных.

У другім раздзеле аналізуюцца асноўныя праблемы падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадраў у сферы культуры і мастацтва.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Пераважная частка апытаных (79%) адзначылі, што ім не хапае ведаў і ўменняў для паспяховай працы ў сучасных умовах. Калі прааналізаваць пералік неабходных ведаў для кіраўнікоў, дык у першую чаргу належыць вылучыць веды па менеджменце, заканадаўстве, эканоміцы культуры, па развіцці культурнай палітыкі за мяжой. Гэта сведчыць аб неабходнасці пашырэння на ўсіх узроўнях падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў дысцыплін кіраўніцка-эканамічнага цыкла. Для спецыялістаў устаноў культуры і органаў кіравання не хапае, акрамя названых, ведаў па этналогіі і фалькларыстыцы, псіхалогіі, клубнай працы і арганізацыі клубнай справы, па асноўнай спецыяльнасці. Тут відавочна назіраецца тэндэнцыя пашырэння ведаў па дысцыплінах кіраўніцка-эканамічнага цыкла і разам з тым па канкрэтным змесце дзейнасці спецыялістаў устаноў культуры.

Большая частка апытаных адзначыла важнасць базавай спецыяльнай адукацыі. Што тычыцца навучальных устаноў, якія рыхтуюць спецыялістаў, то на першае месца эксперты вылучаюць выпускнікоў Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры (59,5%), далей ідуць выпускнікі Беларускай акадэміі музыкі (30,5%) і Беларускай акадэміі мастацтваў (12%).

З сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў культуры і мастацтва перавага аддаецца ў аднолькавай ступені харэаграфічным вучылішчам, музычным, вучылішчам культуры і мастацтваў.

На пытанне, ці можна кампенсаваць адсутнасць спецыяльнай адукацыі рознымі формамі перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі, каля 70 % экспертаў адказалі, што часткова можна, пры гэтым зазначыўшы, што найбольш эфектыўнымі формамі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

павышэння кваліфікацыі з'яўляюцца рэспубліканскія і абласныя курсы, двухгадовая вочна-завочная перападрыхтоўка без адрыву ад асноўнай працы. Важнейшым стымулам павышэння кваліфікацыі, на погляд экспертаў, з'яўляецца перспектыва павышэння заработнай платы і гарантыя атрымання неабходнай інфармацыі для прафесійнай дзейнасці. У той жа час магчымасць атрымання дыплома дзяржаўнага ўзору не з'яўляецца настолькі важным фактарам павышэння кваліфікацыі.

Трэці раздзел прысвечаны праблемам кадравага забеспячэння па асноўных спецыяльнасцях у сферы культуры і мастацтва. Найбольшым попытам, зыходзячы з аналізу экспертаў, карыстаюцца сёння харэографы, балетмайстры, акампаніятары, культарганізатары, рэжысёры масавых свят, спецыялісты па народных промыслах і рамёствах, фалькларысты, гукарэжысёры, мастакі і дызайнеры, спецыялісты па маркетынгу, у тым ліку па рэкламе, і інш. Меншая папулярнасць у музейных работнікаў, педагогаў, сацыёлагаў.

З названага пераліку спецыялістаў, якіх сёння больш, чым патрабуецца, можна адзначыць толькі метадыстаў (18%), сярод астатніх пасад розніца неістотная. Адно з пытанняў было прысвечана праблеме гатоўнасці да працы ў новых сацыяльна-эканамічных умовах, а менавіта: "Каго б прынялі на працу ў першую чаргу?" Тут перавагу атрымалі спецыялісты па маркетынгу, эканамісты, дыскжакеі, менеджэры.

Ніжэй даюцца канкрэтныя звесткі апытання па вывучэнні праблем у галіне кадравай палітыкі ў сферы культуры. Усяго апытана 200 чалавек. Даныя прыводзяцца ў працэнтах ад колькасці апытаных.

1. Пол

— Мужчынскі	34,0
— Жаночы	66,0

2. Узрост	
— 18—23 гады	3,0
— 24—30 гадоў	8,0
— 31—40 гадоў	35,0
— 41—50 гадоў	45,0
— 51—60 і больш	9,0
3. Адукацыя	
— Вышэйшая ў галіне культуры і мастацтва	54,0
— Іншая вышэйшая	13,0
— Сярэдняя спецыяльная ў галіне культуры	23,0
— Іншая сярэдняя спецыяльная	7,5
— Сярэдняя	2,5
4. Кім вы працуеце?	
— Начальнік упраўлення	2,5
— Загадчык аддзела	20,0
— Інспектар па кадрах	10,0
— Дырэктар Дома культуры і да т.п.	50,0
— Загадчык клуба	8,0
— Іншая пасада	9,5
5. Стаж работы ў сферы культуры	
— Да 3-х гадоў	8,5
— 4—5 гадоў	4,0
— 6—10 гадоў	11,5
— 11—15 гадоў	12,5
— 16—20 гадоў	22,0
— 21—25 гадоў	23,0
— Больш за 25	19,0

6. Ці задаволены вы сітуацыяй, якая склалася ў галіне кадравага забеспячэння сферы культуры?

— Так, цалкам	5,5
— Не зусім	74,0
— Зусім не	18,0
— Цяжка адказаць	1,0
— Няма адказу	1,5

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

7. Калі вы не зусім або зусім не задаволены, то чым менавіта?

— Кадраў не хапае колькасна	10,5
— Не хапае менавіта патрэбных спецыялістаў	56,5
— Штаты запоўнены, але ўзровень падрыхтоўкі некаторых спецыялістаў не адпавядае іх функцыянальным абавязкам	28,0
— Многія работнікі не выяўляюць належнай ініцыятывы	19,5
— Слабы прыток свежых сіл, мала моладзі	15,0
— Частка спецыялістаў адстае ад патрабаванняў часу	18,0

8. Як вы лічыце, ці абавязкова работніку культуры мець спецыяльную базавую адукацыю?

— Так, абавязкова	78,5
— Не абавязкова	13,5
— Не магу адказаць адназначна	8,0
— Не ведаю	0,0

9. Ці можа адсутнасць спецыяльнай базавай адукацыі кампенсавацца вялікім вопытам працы?

— Так, у поўнай меры	20,0
— Можа толькі часткова	72,0
— Не можа	6,5
— Не ведаю	1,0

10. Ці адрозніваюцца па ўзроўні прафесійнай падрыхтоўкі выпускнікі вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў культуры і мастацтва?

— Відавочна адрозніваюцца	39,0
— Адрозніваюцца, але не істотна	49,5
— Практычна не адрозніваюцца	5,5
— Няма адказу	6,0

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

11. Ці можна кампенсаваць адсутнасць спецыяльнай базавай адукацыі рознымі формамі перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі?

— Так, можна	19,0
— Часткова можна	67,5
— Нельга	11,0
— Не ведаю	2,5

12. Якая з формаў вучобы здаецца вам найбольш эфектыўнай для павышэння прафесійнага ўзроўню спецыялістаў?

— Павышэнне кваліфікацыі на рэспубліканскіх курсах	42,0
— Павышэнне кваліфікацыі на абласных курсах	27,0
— Перападрыхтоўка — двухгадовая вочна-завочная форма без адрыву ад асноўнай працы	29,5
— Перападрыхтоўка — паўгадавая з адрывам ад асноўнай працы	8,0
— Самаадукацыя	19,5
— Цяжка адказаць	9,5

13. Якія са спецыяльнасцей карыстаюцца сёння найбольшым попытам?

— Культарганізатары	40,0
— Клубныя работнікі	23,0
— Метадысты	9,0
— Акампаніятары	72,0
— Харавыя дырыжоры	26,0
— Харэографы, балетмайстры	72,0
— Тэатральныя рэжысёры	14,5
— Рэжысёры масавых свят	50,0
— Гукарэжысёры	19,5
— Фалькларысты	27,0
— Музейныя работнікі	3,0
— Спецыялісты па народных	

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

промыслах і рамёствах	31,5
— Бібліятэкары	5,5
— Эканамісты, бухгалтары	6,0
— Юрысты	9,5
— Сацыёлагі	4,0
— Педагогі	1,5
— Дыск-жакеі	13,5
— Спецыялісты па маркетынгу, у тым ліку па рэкламе	14,5
— Мастакі, дызайнеры	19,0

14. Якіх спецыялістаў больш, чым патрабуецца?

— Культарганізатараў	3,0
— Клубных работнікаў	5,5
— Метадыстаў	18,0
— Акампаніятараў	0,0
— Харавых дырыжораў	5,0
— Харэографаў, балетмайстраў	0,0
— Тэатральных рэжысёраў	4,5
— Рэжысёраў масавых свят	4,0
— Гукарэжысёраў	0,0
— Фалькларыстаў	0,0
— Музейных работнікаў	0,0
— Спецыялістаў па народных промыслах і рамёствах	0,0
— Бібліятэкараў	10,0
— Эканамістаў, бухгалтараў	11,0
— Юрыстаў	5,0
— Сацыёлагаў	1,5
— Педагогаў	6,0
— Дыск-жакеяў	0,0
— Спецыялістаў па маркетынгу, у тым ліку па рэкламе	0,0
— Мастакоў, дызайнераў	3,0

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

15. Існуе думка, што сацыяльна-эканамічная сітуацыя прымусіць установы культуры ўсё больш арыентавацца на камерцыйную дзейнасць, пашыраць платныя паслугі. Вы згодныя з гэтым?

— Так, поўнасцю згаджаюся	25,0
— Хутчэй за ўсё гэта так	43,5
— Не, не згаджаюся	26,0
— Цяжка адказаць	5,5

16. Калі з папярэднім сцвярджэннем вы хаця б часткова згодныя, то, як вы думаеце, наяўныя кадры змогуць вырашыць гэтую задачу?

— Так	8,5
— Хутчэй так, чым не	21,5
— Хутчэй не, чым так	36,5
— Не	11,5
— Не ведаю	8,5
— Няма адказу	13,5

17. Якія кадры патрэбныя для камерцыйнай дзейнасці ў сферы культуры? Каго б вы прынялі на працу ў першую чаргу?

— Спецыяліст па маркетынгу	23,0
— Эканаміст	10,0
— Дыск-жакей	8,5
— Менеджэр	8,0
— Культарганізатар	7,5
— Спецыяліст па рэкламе	5,0
— Акампаніятар	4,5
— Мастак, дызайнер	4,5
— Юрыст	4,0
— Спецыялісты-жанравікі	4,0
— Рэжысёр	3,5
— Бухгалтар	3,0
— Спецыяліст па народных промыслах і рамёствах	2,5
— Харэограф	2,5

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

— Сацыёлаг	2,0
— Гукарэжысёр	1,0

18. Ці адчуваеце вы асабіста недахоп якіх-небудзь ведаў, уменняў для паспяховай працы ў сучасных умовах?

— Так	79,0
— Не	9,5
— Не думаў над гэтым	9,0
— Няма адказу	2,5

19. Калі так, то якіх менавіта?

— У галіне кіравання (менеджмент)	33,0
— Па заканадаўстве	30,5
— Па эканоміцы культуры	24,0
— Па тэорыі і гісторыі культуры	6,5
— Па этналогіі і фалькларыстыцы	9,0
— Па псіхалогіі	7,0
— Па педагогіцы	5,5
— Па сацыялогіі культуры	3,5
— Па клубнай рабоце, арганізацыі клубнай справы	10,0
— Па этыцы і эстэтыцы	3,5
— Па канфліктагогіі	9,5
— У галіне развіцця культуры і культурнай палітыкі за мяжой	20,0
— Па асноўнай спецыяльнасці	6,5

20. А ў якіх ведах маюць патрэбу вашы спецыялісты?

— У галіне кіравання (менеджмент)	23,0
— Па заканадаўстве	29,0
— Па эканоміцы культуры	31,0
— Па тэорыі і гісторыі культуры	8,0
— Па этналогіі і фалькларыстыцы	20,5
— Па псіхалогіі	20,5
— Па педагогіцы	11,5
— Па сацыялогіі культуры	10,0
— Па клубнай рабоце, арганізацыі	

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

клубнай справы	30,0
— Па этыцы і эстэтыцы	14,5
— Па канфлікталогіі	17,0
— У галіне развіцця культуры і культурнай палітыкі за мяжой	17,5
— Па асноўнай спецыяльнасці	25,0

21. На адно вакантнае месца прэтэндуюць два спецыялісты. Каму б вы аддалі перавагу?

З улікам полу	
— Мужчыну	30,5
— Жанчыне	7,5
— Не мае значэння	52,5
Па стажы працы	
— Маладому спецыялісту	14,5
— Вопытнаму работніку	73,5
— Не мае значэння	12,0
Па адукацыі	
— З вышэйшай адукацыяй	45,0
— З сярэдняй спецыяльнай адукацыяй	4,5
— У залежнасці ад вакантнай пасады	41,0
— Няма адказу	9,0

22. Ці мае для вас значэнне, якую менавіта навучальную ўстанову закончыў спецыяліст, які паступіў да вас на працу?

— Так, мае	67,5
— Часам	17,0
— Не мае	13,0
— Не думаў над гэтым	2,5

23. Калі гэта мае значэнне, то выпускніку якой навучальнай установы вы аддалі б перавагу?

— Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры	59,5
— Беларускай акадэміі мастацтваў	12,0
— Беларускай акадэміі музыкі	20,5
— Беларускага педагагічнага універсітэта	2,5

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

— Вучылішча культуры і мастацтва 20,0
— Музычнага вучылішча 24,0
— Харэаграфічнага вучылішча 25,0
— Мастацкага вучылішча 9,5
— Не магу ацаніць 0,0

24. Ацаніце, калі ласка, узровень цякучасці кадраў?

— Высокі 12,0
— Не вельмі высокі 42,5
— Нізкі 38,0
— Не ведаю 7,5

25. Якія, на ваш погляд, асноўныя прычыны цякучасці кадраў?

— Нізкая заработная плата 57,5
— Ненарміраваны працоўны дзень 17,5
— Недахоп прафесійных ведаў 19,0
— Слабая матэрыяльна-тэхнічная база ўстаноў культуры 41,5
— Недахоп ведаў і вопыту для камерцыйнай дзейнасці 5,5
— Непрэстыжнасць прафесіі 20,0
— Няпэўнасць асноўных напрамкаў культурнай палітыкі 10,0
— Цяжкасці ў працы з насельніцтвам 17,5
— Маральна-псіхалагічныя прычыны 6,5
— Прычыны асабістага характару (сямейныя, стан здароўя, пераезды і інш.) 8,0
— Іншыя 3,0
— Не ведаю 1,0

26. Ці задаволены вы ўзроўнем падрыхтоўкі маладых спецыялістаў?

— Так 5,0
— Не заўсёды 77,0
— Не 11,0

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

— Цяжка адказаць 7,0

27. Калі вы асабіста ў апошні раз былі на курсах (семінарах) павышэння кваліфікацыі?

— У гэтым годзе 14,5

— Год таму 26,5

— 2—3 гады таму 19,0

— 4—5 гадоў таму 4,5

— Больш за 5 гадоў таму 15,0

— Не быў 13,0

— Няма адказу 7,5

28. Што з'яўляецца (магло б з'явіцца) важнейшым стымулам для павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў?

— Перспектыва прасоўвання па службе 15,5

— Перспектыва павышэння заработнай платы 52,5

— Атрыманне дыплома дзяржаўнага ўзору 5,0

— Канкурэнцыя, небяспека страціць працоўнае месца 17,5

— Гарантыя атрымання неабходнай для прафесійнай дзейнасці інфармацыі 51,5

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

2.4. Перспектыўны план падрыхтоўкі спецыялістаў па профілі культуры і мастацтва дзяржаўнымі ВНУ і ССНУ Рэспублікі Беларусь (2002—2005 гг.)

Абагульняючы вышэйвыкладзенае, можна сцвярджаць, што сітуацыя, якая склалася ў сферы падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне культуры, не адпавядае сучасным умовам. Узнiклi новыя віды дзейнасці і з'явіліся новыя магчымасці самарэалізацыі асобы. Сацыяльны статус многіх прафесій значна панізіўся, асабліва статус тых, якія можна аднесці да традыцыйных. Кадравая палітыка залежыць заўсёды ад запатрабаванняў дзяржавы, прэстыжу прафесійных і духоўных відаў дзейнасці. Сацыяльны заказ на спецыялістаў у сферы культуры з'яўляецца часткай усеагульных сацыяльных патрэбнасцей рэспублікі, таму будаваць кадравую палітыку ў бліжэйшыя гады трэба з улікам агульных тэндэнцый змянення кадравай палітыкі краіны.

Ніжэй прапануем перспектыўны план падрыхтоўкі кадраў для сферы культуры, дзе ўлічаны змены сацыякультурных умоў жыцця нашага грамадства. Каштоўнасць гэтага плана ў тым, што ў ім не толькі дадзены канкрэтныя прапановы па змене колькасці ВНУ і ССНУ на бліжэйшыя гады, але і паказана тэндэнцыя ў гэтым кірунку. Вядома, прыведзеныя ніжэй лічбы могуць у той ці іншай ступені вар'іравацца ў пэўных межах, але напрамак прапанаваных змен трэба захаваць, таму што ён выбраны з улікам сітуацыі.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Вышэйшыя навучальныя ўстановы
(перспектыўны план)

Установы	Формы навучання	Колькасць студэнтаў і навучэнцаў			
		2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.
Беларуская акадэмія мастацтваў	дзённая завочная	120 30	120 30	120 30	120 30
Беларуская акадэмія музыкі	дзённая завочная	169 25	169 25	169 25	169 25
Магілёўскі педагагічны факультэт	дзённая	30	30	30	30
Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры	дзённая завочная	450 450	450 450	450 450	450 450
Агульная колькасць	дзённая завочная	769 505	769 505	769 505	769 505

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

План падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры (2002—2005 гг.)

Спецыяльнасці	Спецыялізацыя	2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.
1	2	3	4	5	6
Дзённая форма					
Культуралогія					
	Сусветная і айчынная культура	25	25	25	25
	Менеджмент сацыяльна-культурнай сферы	20	20	20	20
	Інфармацыйныя сістэмы ў культуры	10	10	10	10
Літаратурная работа					
	Драматургія	20	20	20	15
Рэжысура					
	Рэжысура масавых відовішчаў і свят				20
	Рэжысура фальклорнага тэатра				10
	Рэжысура народных абрадаў і свят	20	20	20	20
Сацыяльная педагогіка					
	Выхаваўчая работа ва ўстановах сацыяльна-культурнай сферы	20	20	20	20

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1	2	3	4	5	6
Музейная справа і ахова помнікаў гісторыі і культуры					
	Музеязнаўства	15	15	15	15
Гісторыкаархівазнаўства					
	Архівазнаўства	10	10		10
Народная творчасць					
	Харавая музыка:				
	акадэмічная	15	15	15	15
	народная	10	10	10	10
	Інструментальная музыка:				
	народная	20	20	20	20
	духавая	20	20	20	20
	Тэатральная творчасць	20	20	20	20
	Народныя рамёствы	25	25	25	25
	Фальклорнае мастацтва	20	20	20	20
Харэаграфічнае мастацтва					
	Народны танец	24	24	24	24
	Бальны танец	12	12	12	12
Мастацтва эстрады		30	35	35	35
Дырыжыраванне					
	Харавое дырыжыраванне	10	10	10	10
Бібліятэказнаўства і бібліяграфія					

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1	2	3	4	5	6
	Публічныя бібліятэкі	20	15	15	20
	Навукова-тэхнічныя і спецыяльныя бібліятэкі	10	10	10	10
	Дзіцячыя і школьныя бібліятэкі	12	14	15	15
	Бібліятэказнаўства старажытнай і рэдкай кнігі	5		5	
	Бібліятэказнаўства і краязнаўства	15	15	20	20
	Аўтаматызаваныя бібліятэчна-інфармацыйныя сістэмы	20	25	25	25
	Бібліятэказнаўства і бібліяграфія і замежная мова	16	16	16	16
	Кнігазнаўства і арганізацыя кніжнага гандлю	10		10	
	Бібліятэказнаўства і бібліяграфія і беларуская мова і літаратура	30	30	30	30
	Менеджмент і маркетынг бібліятэчнай справы	15	20	20	20
	Менеджмент бібліятэчна-інфармацыйных сістэм	15	10	20	10
Завочная форма					
Культуралогія					
	Сусветная і айчынная культура	30	30	30	30
	Менеджмент сацыяльна-культурнай сферы	25	25	25	20

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1	2	3	4	5	6
Сацыяльная педагогіка					
	Выхаваўчая работа ва ўстановах сацыяльна-культурнай сферы	30	30	30	30
Сацыяльная работа					
	Сацыяльна-псіхалагічная рэабілітацыя асобы мастацтвам	25	25	25	25
Рэжысура					
	Рэжысура народных абрадаў і свят	25	25	25	25
Народная творчасць					
	Харавая музыка:				
	народная	25	25	25	25
	акадэмічная	25	25	25	25
	Інструментальная музыка:				
	духавая	10	10	10	10
	эстрадная	15	25	25	25
	народная	25	25	25	25
	Народныя рамёствы	25	25	25	25
Харэаграфічнае мастацтва					
Мазырскі філіял					
Народная творчасць					
	Харавая музыка:				
	народная	15	15	15	15

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

1	2	3	4	5	6
	Інструментальная музыка:				
	народная	15	15	15	15
Музейная справа і ахова помнікаў гісторыі і культуры					
	Музеязнаўства	15	15	15	15
Бібліятэказнаўства і бібліяграфія					
	Публічныя бібліятэкі	30	30	30	30
	Навукова-тэхнічныя і спецыяльныя бібліятэкі	10	10	15	15
	Дзіцячыя і школьныя бібліятэкі	15	15	15	20
	Аўтаматызаваныя бібліятэчна-інфармацыйныя сістэмы	25	25	25	25
	Кнігазнаўства і арганізацыя кнігагандлю	10	15	15	20

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

План прыёму
ў Беларускую акадэмію музыкі (2002—2005 гг.)

Спецыяльнасць	2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.
Музыказнаўства	12	10	10	12
Кампазіцыя	5	5	5	5
Дырыжыраванне	19	20	20	19
Інструментальнае выкананне У тым ліку:	125	125	120	120
Фартэпіяна	26	27	25	25
Струнныя інструменты	28	27	26	26
Духавыя інструменты	32	32	31	31
Баян/акардэон	17	17	17	17
Народныя інструменты	22	22	21	21
Спевы	8	8	8	8
Харэаграфічнае мастацтва		5		5
Падрыхтоўчае аддзяленне	6	6	6	6
Завочнае навучанне	5	5	5	5

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

План прыёму
ў Беларускую акадэмію мастацтваў
(2002—2005 гг.)

<u>2002 г. Дзённая форма навучання</u>

Акцёрскае мастацтва драматычнага тэатра і кіно	16 чалавек
Мастацтвазнаўства	10 чалавек
Жывапіс	6 чалавек
Скульптура	6 чалавек
Графіка	6 чалавек
Манументальна-дэкаратыўнае мастацтва	6 чалавек
Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва	6 чалавек

Дызайн вырабаў бытавога спажывання	7 чалавек
Прамысловы дызайн	7 чалавек
Праектаванне выстаў і рэкламы	10 чалавек
Праектаванне інтэр'ераў	6 чалавек
Праектаванне мэблі	6 чалавек
Мастацкае праектаванне вырабаў тэкстыльнай і лёгкай прамысловасці	6 чалавек

Завочная форма навучання

Гукарэжысура	10 чалавек

2003 г. Дзённая форма навучання

Акцёрскае мастацтва драматычнага тэатра і кіно	16 чалавек
Рэжысура драмы	6 чалавек
Тэатразнаўства	10 чалавек
Жывапіс	6 чалавек
Скульптура	6 чалавек
Графіка	6 чалавек
Манументальна-дэкаратыўнае мастацтва	6 чалавек
Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва	6 чалавек
Дызайн вырабаў бытавога спажывання	7 чалавек
Прамысловы дызайн	7 чалавек
Праектаванне выстаў і рэкламы	10 чалавек
Праектаванне інтэр'ераў	6 чалавек
Праектаванне мэблі	6 чалавек
Мастацкае праектаванне вырабаў тэкстыльнай і лёгкай прамысловасці	6 чалавек

2004 г. Дзённая форма навучання

Акцёрскае мастацтва музычнага тэатра	12 чалавек
Рэжысура музычнага тэатра	6 чалавек
Тэлеаператарства	12 чалавек
Жывапіс	6 чалавек
Скульптура	6 чалавек
Графіка	6 чалавек
Манументальна-дэкаратыўнае мастацтва	6 чалавек

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва	6 чалавек
Дызайн вырабаў бытавога спажывання	7 чалавек
Прамысловы дызайн	7 чалавек
Праектаванне выстаў і рэкламы	10 чалавек
Праектаванне інтэр'ераў	6 чалавек
Праектаванне мэблі	6 чалавек
Мастацкае праектаванне вырабаў тэкстыльнай і лёгкай прамысловасці	6 чалавек

Завочная форма навучання

Акцёрскае мастацтва драматычнага тэатра і кіно	14 чалавек

2005 г. Дзённая форма навучання

Акцёрскае мастацтва музычнага тэатра	16 чалавек
Рэжысура тэлебачання	12 чалавек
Жывапіс	6 чалавек
Скульптура	6 чалавек
Графіка	6 чалавек
Манументальна-дэкаратыўнае мастацтва	6 чалавек
Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва	6 чалавек
Дызайн вырабаў бытавога спажывання	7 чалавек
Прамысловы дызайн	7 чалавек
Праектаванне выстаў і рэкламы	10 чалавек
Праектаванне інтэр'ераў	6 чалавек
Праектаванне мэблі	6 чалавек
Мастацкае праектаванне вырабаў тэкстыльнай і лёгкай прамысловасці	6 чалавек

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

План прыёму
ў сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы
(2002—2005 гг.)

Музычныя вучылішчы

Установы	Форма навучання	Колькасць навучэнцаў			
		2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.
Баранавіцкае музычнае вучылішча	дзённая	67	65	60	63
Брэсцкі музычны каледж імя Р.І.Шырмы	—"—	65	70	65	70
Віцебскае музычнае вучылішча	—"—	63	59	60	63
Гродзенскае музычнае вучылішча	—"—	75	71	70	75
Лідскае музычнае вучылішча	—"—	50	53	55	50
Магілёўскае музычнае вучылішча імя М.А.Рымскага-Корсакава	—"—	108	118	120	108
Мазырскае музычнае вучылішча	—"—	75	70	65	70
Маладзечанскае музычнае вучылішча	—"—	90	90	90	90
Мінскае музычнае вучылішча	—"—	110	115	110	115
Наваполацкае музычнае вучылішча	—"—	67	70	73	70
Гомельскі каледж мастацтваў імя Н.Ф.Сакалоўскага	—"—	73	67	70	73
Агульная колькасць	—"—	871	866	868	875

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ССНУ мастацтваў

Установы	Формы навучання	Колькасць навучэнцаў			
		2002 г.	2003 г.	2004 г	2005 г.
Баранавіцкае вучылішча мастацтваў	дзённая завочная	65 15	70 20	65 17	70 20
Гродзенскае вучылішча мастацтваў	дзённая завочная	135 40	130 45	135 43	138 45
Мінскае мастацкае вучылішча	дзённая	70	75	70	75
Гомельскі філіял Мінскага мастацкага вучылішча	дзённая	25	24	30	30
Мінскае вучылішча мастацтваў	дзённая	120	120	120	120
Пінскае вучылішча мастацтваў	дзённая	55	60	55	70
Беларускае харэаграфічнае вучылішча	дзённая	40	43	45	50
Магілёўскае вучылішча культуры	дзённая завочная	150 57	152 53	150 60	152 60
Магілёўскі бібліятэчны тэхнікум імя А.С.Пушкіна	дзённая завочная	190 93	185 95	200 93	200 95
Агульная колькасць	дзённая завочная	877 205	889 213	913 213	935 220

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

**План падрыхтоўкі магістраў
у Беларускім дзяржаўным універсітэце
культуры (2002—2005 гг.)**

Спецыяльнасці	2002 г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.
Бібліятэказнаўства і бібліяграфія	5	5	5	4
Культуралогія	5	6	6	7
Мастацтвазнаўства	15	17	18	17

Дадзены перспектыўны план адлюстроўвае вынікі папярэдніх сацыялагічных даследаванняў і тыя тэндэнцыі, якія склаліся ў сучасным грамадстве ў галіне кадравай палітыкі сферы культуры. Напрыклад, колькасць спецыялістаў па такіх дысцыплінах, як харавое дырыжыраванне, архівазнаўства, бібліятэказнаўства, прапануецца не павялічваць, таму што патрэбнасць рэспублікі ў іх не мянялася на працягу некалькіх гадоў. У той жа час патрэбнасць у спецыялістах у сферы мастацтва эстрады як новай дысцыпліны, якая дынамічна развіваецца, істотна ўзрасце ў бліжэйшыя гады. Таму ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры плануецца ў 2005 г. прыняць на ўказаную спецыяльнасць 35 чалавек (у 1998 г. было прынята 20 чалавек). Тая ж тэндэнцыя характэрная і для Беларускай акадэміі музыкі.

У цэлым прапанаваны план адлюстроўвае агульныя змены, звязаныя з каштоўнаснымі арыентацыямі і жыццёвымі ўстаноўкамі. Глабальныя трансфармацыі ў геапалітыцы, эканоміцы і прамысловасці, а таксама

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

пераход агульначалавечай культуры ад індустрыяльнага тыпу да інфармацыйнага змяніў інтарэсы большасці людзей нашай краіны. Дзяржава і сацыяльныя інстытуты павінны гібка рэагаваць на змены, якія адбываюцца ў свеце, адначасова кіруючы асноўнымі працэсамі свайго развіцця. Арганізацыя сістэмы адукацыі і фарміраванне кадравага патэнцыялу рэспублікі ў сферы культуры — гэта найбольш важныя працэсы функцыянавання сучаснага беларускага грамадства і яго культуры.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Аўтары спадзяюцца, што прапанаваная праца і вывады, выкладзеныя ў ёй, будуць карыснымі пры вырашэнні пытанняў кадравай палітыкі ў сферы культуры Рэспублікі Беларусь. Аналіз змен у патрэбнасцях разглядаемай галіны і сістэмнае бачанне перспектывы дазволілі, на наш погляд, рэкамендаваць аб'ектыўны план-праект кадравых змен у сферы культуры нашага грамадства.

Адзначым, што канцэпцыя аўтарскіх прапаноў і вывадаў з'яўляецца не проста копіяй змен, што адбываюцца ў культурным жыцці грамадства. Вельмі важна, што яна накіравана на апярэджанне бліжэйшай будучыні, каб прадбачыць сітуацыю і змадэляваць варыянты адэкватных рэакцый. Разглядаючы структурную перабудову грамадства і яго культуры, аўтары імкнуліся перш за ўсё асэнсаваць падзеі, што адбываюцца, з пазіцый культуралагічнага падыходу. Сістэмны погляд на гістарычныя і сацыякультурныя з'явы ўключае таксама і аналіз магчымага будучага хаця б у некаторых жыццёва важных сферах. Такой сферай, несумненна, з'яўляецца падрыхтоўка спецыялістаў-культуролагаў, якія працуюць у розных культурных напрамках.

Значэнне культуралагічнай падрыхтоўкі кадраў сферы культуры і мастацтва абумоўліваецца не толькі абстрактным разуменнем неабходнасці пераадолення спецыялістам карпаратыўнай вузкасці сваёй прафесіі, але і рэальным становішчам спраў. Збліжэнне культур, лавіна шматузроўневай інфармацыі, з'яўленне экзатычных і складаных прафесій, заснаваных на выкарыстанні суперсучасных тэхналогій і тэхнічных сродкаў і многае

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

іншае ставіць пад сумненне традыцыйны падыход да сістэмы падрыхтоўкі спецыяліста. Сёння ўсё больш узрастае роля чалавека, які валодае не толькі спецыяльнымі ведамі, але і здольны арыентавацца ў агульнакультурных праблемах. Вырашыць такую задачу можна, па глыбокім перакананні аўтараў гэтай працы, толькі ўвядзеннем культуралагічнай адукацыі ў сістэму падрыхтоўкі любога спецыяліста ў сферы культуры.

Пры распрацоўцы сістэмы забеспячэння культуры кадрамі ўлічваліся індывідуальныя пажаданні і прапановы работнікаў гэтай галіны, якія абагульнены ў сацыялагічных даных. Значная частка іх паказана ў табліцах. У сацыялагічных даследаваннях выкарыстоўваліся пытанні, якія тычацца найбольш важных, з пункту гледжання канкрэтнага чалавека, праблем, што ўзніклі па прычыне разбурэння традыцыйных мадэлей узаемадзеяння чалавека і грамадства, чалавека і культуры. Гэта дазволіла аўтарам успомніць бытаваўшыя на ўзроўні няпэўнай інтуіцыі канкрэтныя прапановы не толькі па змяненні сучаснай сістэмы падрыхтоўкі спецыялістаў у сферы культуры, але і па змяненні ўсёй кадравай палітыкі на некалькі гадоў наперад. Пры гэтым адзначаецца, што задачай кадравай палітыкі з'яўляецца не столькі ўлік змен кадравых патрэбнасцей грамадства ў сферы культуры і мастацтва, колькі фарміраванне гэтых патрэбнасцей. Намаганні для рэалізацыі такой задачы могуць быць толькі калектыўныя, яны павінны ўлічваць увесь патэнцыял адукацыйнай сістэмы Рэспублікі Беларусь.

Каб дасягнуць падобнай арганізацыі калектыўнага дзеяння на ўзроўні краіны, патрабуецца ўсеагульная ўстаноўка, якая аб'яднала б розныя карпаратыўныя інтарэсы ў агульную мэту сацыякультурнага характару.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Такая ўстаноўка заключана ў патрабаваннях часу, адказ на якія з'яўляецца важнейшай задачай дадзенага перыяду.

Безумоўна, улічыць усё немагчыма. Аўтары разумеюць, што могуць быць тыя ці іншыя недакладнасці, якія непазбежна бываюць пры апрацоўцы вялікага аб'ёму фактычнага і тэарэтычнага матэрыялу. Але мы ўпэўнены, што асноватворныя прапановы па рэарганізацыі сістэмы падрыхтоўкі спецыялістаў у сферы культуры і мастацтва з'яўляюцца правільнымі і адпавядаюць як гістарычнай эпосе, у якой мы жывём, так і патрэбнасцям чалавека і грамадства нашай краіны.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ЛІТАРАТУРА

1. Аўдзей С.В. Сучасны стан прафесійнай гатоўнасці супрацоўнікаў устаноў культуры да аказання сацыяльна-псіхалагічнай дапамогі жыхарам Гомельшчыны // Сацыяльна-псіхалагічная рэабілітацыя насельніцтва мастацтвам: Практ. дапам. для работнікаў культуры / Пад рэд. А.І.Смоліка.— Мн.: Бел. ун-т культуры, 1998.— С.5—23.

2. Бабко Г.И. Модели социально-гуманитарного образования в профессиональной школе: проблема структурирования содержания // Вышэйшая школа.— Мн., 1997.— Вып.5.— С.6—8.

3. Бердяев Н.А. Философия неравенства.— М.: ИМА-пресс, 1990.— 286 с.

4. Бобахо В.А., Чучайкина И.Е. Сущность и смысл культуры // Культурология: Учеб. для студентов техн. вузов.— М.: Высш. школа, 1999.— С.36—55.

5. Бодалев А.А. Психология личности.— М.: Изд-во МГУ, 1988.— 190 с.

6. Введение в культурологию: Учеб. пособие для вузов / Рук. авт. кол. и отв. ред. Е.В.Попов.— 2-е изд., перераб. и доп.— М.: ВЛАДОС, 1996.— 336 с.

7. Вересов Н.Н. Образование как способ развития индивида: концепция Гегеля // Культура, образование, развитие индивида: Сб. ст. / АН СССР. Ин-т философии. Гос. ком. по упр. качеством подгот. специалистов.— М., 1990.— С.81—94.

8. Грыгаровіч Я.Д. Кадры культуры: праблемы і перспектывы іх падрыхтоўкі // Дзяржаўная нацыянальная праграма "Культура і ўдасканаленне заканадаўчай базы галіны ў Рэспубліцы Беларусь": Парламенцкія слуханні, 11 чэрв. 1998.— Мн., 1998.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

9. Грыгаровіч Я.Д. Культура: паняцце, функцыянаванне, іерархія // Культура Беларусі: стан і перспектывы развіцця: Зб. арт. / Пад рэд. Я.Д.Грыгаровіч, П.Р.Ігнатовіча.— Мн.: Бел. дзярж. ун-т культуры, 2001.— С.3—11.

10. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Пер. с нем.— М.: Прогресс, 1985.— 451 с.

11. Гуссерль Э. Амстердамские доклады: феноменологическая психология // Логос.— 1992.— №3.— С.62—80.

12. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования.— М.: Педагогика, 1986.— 240 с.

13. Дзейнасць навучальных установ мастацтва і культуры: аналітычна-статыстычны агляд / Бел. ін-т праблем культуры; Пад рэд. У.П.Скараходава.— Мн., 1998.

14. Жук А.И. Новоевропейская педагогическая парадигма и мировой кризис образования // Пути повышения качества профессиональной подготовки педагогических кадров с университетским образованием: Материалы респ. науч.-практ. конф., 9—10 окт. 1995 г., Минск / М-во образования и науки Респ. Беларусь. Бел. гос. ун-т.— Мн., 1995.— С.46—57.

15. Жук А.И. Теоретические основы деятельности института повышения квалификации как центра развития образовательной практики: Дис. .. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Акад. последиплом. образования.— Мн., 1998.— 260 с.

16. Зинченко В.П. Образование. Мышление. Культура // Новое педагогическое мышление: Сб. ст. / Под ред. А.В.Петровского.— М.: Педагогика, 1989.— С.90—102.

17. Иванчук Н.В. Потребности социалистической личности.— М.: Мысль, 1986.— 192 с.

18. Ильенков Э.В. Диалектическая логика: очерки истории и теории.— М.: Политиздат, 1984.— 271 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

19. Казимирская И.И. Мышление учителя и пути его формирования: В 2 ч.— Мн.: МГПИ, 1992.— Ч.1.— 146 с.

20. Канцэпцыя развіцця вышэйшай школы Рэспублікі Беларусь у новых умовах: Праект // Адукацыя і выхаванне.— 1993.— №6.

21. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике. Обучение на основе исследования, игры и дискуссии: анализ зарубежного опыта.— Рига: Пед. центр "Эксперимент", 1995.— 176 с.

22. Концепция национальной школы Беларуси // Фактары станаўлення і развіцця нацыянальнай школы Беларусі: Матэрыялы навук.-практ. канф. / Пад. рэд. М.А.Гусакоўскага, А.І.Жука.— Мн.: Акад. паслядыплом. адукацыі, 1994.— С.104—155.

23. Крукоўскі М.І. Філасофія культуры.— Мн., 2000.

24. Кузьмініч М.Л. Мастацкая творчасць: універсітэцкая падрыхтоўка кадраў.— Мн.: Бел. навука, 1998.

25. Культура России в переломную эпоху: Материалы междунар. науч.-практ. конф., 25—26 нояб. 1997 г. / С.-Петерб. гос. горный ин-т им. Г.В.Плеханова.— СПб., 1997.— 184 с.

26. Культурнае жыццё рэспублікі. Стан, праблемы, тэндэнцыі: Статыстыч. агляд тэатральна-відовішчных і культурна-асветных устаноў сістэмы Міністэрства культуры РБ за 1997 г. / М-ва культуры.— Мн., 1998.

27. Культурнае жыццё рэспублікі. Стан, праблемы, тэндэнцыі: Статыстыч. агляд тэатральна-відовішчных і культурна-асветных устаноў сістэмы Міністэрства культуры РБ за 1996 г./ М-ва культуры.— Мн., 1997.

28. Культурология. XX век: Словарь.— СПб.: Университет, 1997.— 640 с.

29. Культурология: Учеб. для техн. вузов / Под ред. Н.Г.Багдасарьян.— М.: Высш. школа, 1999.— 511 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

30. Купрэйчык Г.В, Шыбаліс А.М. Прафесійная самападрыхтоўка работнікаў культуры: сацыялагічны аспект // Веснік Беларускага ін-та праблем культуры.— Мн., 1995.— Вып.2.

31. Латыш Н.И. Образование на рубеже веков.— Мн.: Нац. ин-т образования, 1994.— 156 с.

32. Лурье С. К новой стратегии планирования образования // Перспективы: вопросы образования.— 1990.— №2.— С.123—134.

33. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию.— М.: Прогресс, 1990.— 366 с.

34. Мамонтов С.П. Основы культурологии.— 2-е изд, доп.— М.: Изд-во РОУ, 1996.— 272 с.

35. Матульскі Р.С. Нарматыўна-прававая база стандартызацыі бібліятэчна-інфармацыйнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь // Стандарты вышэйшай культуралагічнай і мастацкай адукацыі: тэарэтыка-метадалагічныя аспекты: Матэрыялы навук.-метад. канф., 2—3 лют. 1999 г., Мінск / Мін-ва культуры РБ. БДУ культуры.— Мн., 1999.— С.113—119.

36. Мацкевич В.В. Полемические этюды об образовании.— Лиепая, 1993.— С.171—178.

37. Межуев В.М. Культура и история: проблемы культуры в философско-исторической теории марксизма.— М.: Политиздат, 1977.— 199 с.

38. Наука, техника, культура: проблемы гуманизации и социальной ответственности: Материалы круглого стола / О.И.Генисаретский, Б.В.Сазонов, В.П.Зинченко и др. // Вопр. философии.— 1989.— №1.— С.8—12.

39. Образование в конце XX века: Материалы круглого стола / А.Ф.Зотов, В.И.Купцов, В.М.Розин и др. // Вопр. философии.— 1992.— №9.— С.3—21.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

40. Орлова Э.А. Введение в социальную и культурную антропологию: Учеб. пособие / Рос. ин-т культурологии. Рос. акад. наук.— М.: Изд-во МГИК, 1994.— 214 с.

41. Пархонский Б.А. Язык культуры и генезис знания.— Киев: Наук. думка, 1988.— 21 с.

42. Паршиков Н.А. Системный подход к основным видам деятельности в вузах культуры и искусств.— М.: МГУКИ, 1999.— С.12—15.

43. Пахомов Н.Н. Кризис образования в контексте глобальных проблем // Культура, образование, развитие индивида: Сб. ст. / АН СССР. Ин-т философии. Гос. ком. СССР по нар. образ. Исслед. центр по упр. качеством подг. специалистов.— М., 1990.— С.6—19.

44. Предупреждение человечеству: Декларация ученых по глобальным проблемам // Человек.— 1993.— №5.— С.175—177.

45. Преподавание культурологии в негуманитарных вузах // Культура России в переломную эпоху.— СПб., 1997.— С.65—98.

46. Развитие образования: Нац. докл. Респ. Беларусь на междунар. конф. по образованию на 44-й сессии, 1994 г., Женева / М-во образования и науки Респ. Беларусь.— Мн., 1994.— 132 с.

47. Регионализация и развитие образования: пакет концепций // Россия 2010: Общество и образование: стратегии и механизмы развития.— 1994.— №5.— С.151—180.

48. Розов Н.С. Конструктивная аксиология и интеллектуальная культура будущего // Философия образования для XXI века: Сб. науч. тр. / Исслед. центр по проблемам управления качеством подготовки специалистов.— М., 1992.— С.50—72.

49. Рубцов А. Стереотипы восприятия культуры // Народное образование.— 1990.— №1.— С.145—147.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

50. Савельев В.В. Новая парадигма в отечественном культурознании // Высшее образование в России.— 1998.— №3.— С.83—89.

51. Савицкий И. О философии глобального образования // Философия образования для XXI века: Сб. ст. / Исслед. центр по пробл. упр. качеством подгот. специалистов.— М.: Изд. фирма "Логос", 1992.— С.99—102.

52. Свасьян К.А. Человек как творение и творец культуры // Вопр. философии.— 1987.— №6.— С.132—138.

53. Скараходаў У.П. Навука — найвышэйшая форма духоўнасці // Веснік Беларускага ін-та праблем культуры.— Мн., 1997.

54. Смолік А.І. Сацыядынаміка культуры ў посткатастрофным соцыуме.— Мн.: Бел. ун-т культуры, 1999.— 247 с.

55. Соколов Е.Г. Культурология: Текст лекций.— СПб., 1997.— Ч.1.

56. Степин В.С. Научные революции как "точки" бифуркации в развитии знания // Научные революции в динамике культуры: Сб.— Мн.: Университетское, 1987.— С.38—76.

57. Суд над системой образования: стратегия на будущее / Под ред. У.Д.Джонстона.— М.: Педагогика, 1991.— 262 с.

58. Тайлор Э.Б. Первобытная культура.— М.: Политиздат, 1989.— 573 с.

59. Талызина Л.Н. Влияние духовной культуры на формирование потребностей студенческой молодежи: Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.02.— Л., 1988.— 190 с.

60. Управление современным образованием: социальные и экономические аспекты / Под ред. А.Н.Тихонова.— М.: Вита-пресс, 1998.— 25—29.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

61. Философия образования: состояние, проблемы и перспективы: Материалы заочного круглого стола / В.С.Швырев, В.И.Розин, Ф.Т.Михайлов и др. // Вопр. философии.— 1995.— №11.— С.3—34.

62. Фохт-Бабушкин Ю.У. Искусство и духовный мир человека: об особенностях воздействия искусства на личность.— М.: Знание, 1982.— 110 с.

63. Хроніка культурнага жыцця.— Мн., 1998.— №3, 5.

64. Чебышев Н., Каган В. Основы развития современной высшей школы // Высшее образование в России.— 1998.— №2.— С.17—22.

65. Щедровицкий П.Г. Очерки по философии образования.— М.: Пед. центр "Эксперимент", 1993.— 154 с.

66. Brownstein L. A reappiraisal of the concept of "culture" // Social epistemology.— Philadelphia; L., 1995.— Vol.9, №4.— P.311—351.

67. Bude H. Kultur als Problem // Merkur.— Stuttgart, 1995.— Jg.49.— H.9/10.— S.775—782.

68. Moor J.D. Vision of culture: An introd to antropologica theories a theorists.— Walnut Creek etc.: Altamira, 1997.— 283 p.

69. White L.A. The concept of culture // American Anthropologist.— Washington, 1959.— Vol.61.— P.227—251.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ЗМЕСТ

Прадмова 3

Глава 1. Сфера культуры і праблемы
яе кадравага забеспячэння 7
1.1. Сутнасць паняцця “культура” 7
1.2. Структура культуры як аснова
культуралагічнай адукацыі 20
1.3. Змест культуралагічнай адукацыі 32
1.4. Агульная характарыстыка сістэмы
падрыхтоўкі культуралагічных кадраў 46

Глава 2. Асноўныя кірункі развіцця сістэмы
падрыхтоўкі, перападрыхтоўкі і павышэння
кваліфікацыі кадраў сацыякультурнай сферы 66
2.1 Характарыстыка кадравага патэнцыялу
ўстаноў культуры ў новых умовах 66
2.2. Сучасныя патрабаванні да ўзроўню
прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў
сацыякультурнай сферы 83
2.3. Новая кадравая палітыка ў сферы культуры 106
2.4. Перспектыўны план падрыхтоўкі
спецыялістаў па профілі культуры
і мастацтва дзяржаўнымі ВНУ і ССНУ
Рэспублікі Беларусь (2002 - 2005 гг.) 133

Заключэнне 147

Літаратура 150

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Навуковае выданне

Грыгаровіч Ядвіга Дамінікаўна,
Смолік Аляксандр Іванавіч,
Рагачова Людміла Міхайлаўна

Падрыхтоўка кадраў культуры ў Рэспубліцы Беларусь: сучасны стан і перспектывы

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Рэдактары І.В.Смяян, Л.Ц.Спірыдонава
Тэхнічны рэдактар П.В.Бокач

Падпісана ў друк 01.12. 2001 г.
Фармат 60x84 1/16. Папера пісчая.
Друк глыбокі.
Ум. друк. арк. 9,12. Ул.-выд. арк. 8,3.
Тыраж 200 экз. Заказ 327.

Беларускі дзяржаўны універсітэт культуры
220001, Мінск, вул.Рабкораўская, 17.
Ліцэнзія ЛВ №283 ад 22.04.1998 г.

Надрукавана на рызографе
Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры
220001, Мінск, вул.Рабкораўская, 17